МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
Кафедра цивільного права

Серія: Навчально-методичні посібники

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

Навчально-методичний посібник

Освітня програма підготовки здобувачів вищої освіти
ступеня бакалавр права в Національному університеті
«Одеська юридична академія»,
галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право»

За редакцією завідуючого кафедри цивільного права, доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова, кандидата юридичних наук, доцента Некіт К.Г.

Одеса
Фенікс
2020

УДК 347(477)(073) + 347.61/64(477)(073)
П781

Колектив авторів:

Харитонов Є.О., д.ю.н., професор, завідувач кафедрою цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – вступ;

Калітенко О.М., к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 4;

Колодін Д.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права, декан факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 1, тема 3 (у співавторстві з Некіт К.Г., Токаревою В.О.);

Некіт К.Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 1, тема 3 (у співавторстві з Колодіним Д.О., Токаревою В.О.);

Токарева В.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 2, тема 3 (у співавторстві з Колодіним Д.О., Некіт К.Г.);

Фомічова Н.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 5.

Рекомендовано до друку рішенням Навчально-методичної ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 4 від 5 березня 2020 року)

Рецензенти:

Кізлова О.С., докт. юрид. наук, професор, Заслужений юрист України, завідуюча кафедрою цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету;

Резніченко С.В., канд. юрид. наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

За редакцією завідуючого кафедри цивільного права, доктора юридичних наук, професора Є.О. Харитонова, кандидата юридичних наук, доцента К.Г. Некіт

П781Проблеми цивільного та сімейного права : навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / [Є. О. Харитонов, О.М. Калітенко, Д.О. Колодін та ін.] – Одеса : Фенікс, 2020. – 129 с. Режим доступу: (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

ISBN 978-966-928-514-0

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Проблеми цивільного та сімейного права», які розроблені відповідно до навчальної програми для здобувачів вищої освіти спеціалізації 081-Право (кваліфікація «бакалавр права»). Посібник містить програму навчальної дисципліни з методичними вказівками по кожній темі, плани практичних занять, питання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти. У посібнику наведено перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до практичних занять, іспиту.

Розрахований на здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників-вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347(477)(073) + 347.61/64(477)(073)

ISBN 978-966-928-514-0

© Колектив авторів, 2020

ВСТУП

Приватне (цивільне) право складає базу, ядро правопорядку, заснованого на ринковій організації господарства. Історія суспільного розвитку показує, що основні принципи приватного права, наприклад недоторканність власності або воля договорів, практично ніде і ніколи не діяли в чистому виді, по необхідності піддаючись тим або іншим обмеженням. За ступенем, характером цих обмежень можна розрізняти види або типи правових систем. Але навіть при самих жорстких обмеженнях сфера приватного права ніколи не зникала цілком, тому що у всякому відомому типі цивілізації неможливо зовсім виключити товарообмін і товарне господарство. А приватне право з давньоримських часів є породженням вільного економічного розвитку, при якому в майнових відносинах падають усякі залишки історичної залежності осіб і речей, заміняючи принципом волі власності, волі договорів, заповітів і т.д.

Усе це свідчить про безумовне зростання соціальної цінності цивільного (приватного) права, що є важливим елементом загальнолюдської культури, атрибутом усякого цивілізованого суспільства і держави, у зв'язку з чим не випадково велика потреба в юристах створилася насамперед за рахунок необхідності підготовки фахівців саме в сфері цивільного права. Цим пояснюється і величезний інтерес до цивільного права з боку студентів, значна, якщо не більша частина яких виражає бажання спеціалізуватися по кафедрах цивілістичного профілю.

Представлена дисципліна дає можливість поглибити знання щодо актуальних питань, які виникають у цивільному праві України.

З огляду на зазначене, засвоєння програми курсу набуває вельми важливого значення. Його метою є аналіз проблем цивільного та сімейного права України, що сприятиме більш поглибленому вивченню окремих положень цивільного права та вирішенню проблем у цій сфері, що виникають на практиці.

Навчальна дисципліна «Проблеми цивільного та сімейного права» включає теми, які присвячені актуальним проблемам у цивільному праві України, а саме загальним засадам та окремим інститутам цивільного та сімейного права України. Дисципліна передбачає опанування певним інструментарієм науки цивільного права, вивчення загальних положень науки цивільного права, основних, законодавчих напрямків правового регулювання зазначених інститутів цивільного та сімейного права.

В процесі викладання зазначеної учбової дисципліни та її самостійного вивчення студентами вирішуються наступні **задачі:**

- відпрацювання навичок застосування в практичній діяльності отриманих знань та норм цивільного права до рішення конкретних задач в сфері цивільних та сімейних відносин;

- засвоєння теоретичних положень науки цивільного права та норм цивільного та сімейного законодавства;

- відпрацювання навичок праці, аналізування та знаходження основних перспектив та основних напрямків подальшого розвитку цивільного та сімейного права України.

Після вивчення дисципліни студент повинен **знати:**

- особливості правового регулювання відносин власності та вирішення практичних питань, пов'язаних з ними;
- проблеми, які існують у сфері права інтелектуальної власності та підходи до їх вирішення;
- проблеми у сфері договірного права та основні засади їх розв'язання;
- проблемні питання у сфері недоговірних відносин, які найчастіше виникають у практичній діяльності;
- проблемні питання спадкового права та основні способи їх подолання.

вміти:

- аналізувати особливості правового регулювання окремих інститутів цивільного та сімейного права;
- визначати поняття та особливості окремих видів суспільних (цивільних та сімейних) відносин;
- характеризувати складові елементи окремих інститутів цивільного о права;
- застосовувати норми цивільного права в процесі роботи за юридичною спеціальністю тощо.

ознайомитися:

з практикою застосування цивільного законодавства судами, прокуратурою, органами опіки та піклування, виховними установами та іншими державними органами; з перспективами та основними напрямками подальшого розвитку цивільного та сімейного права України.

В матеріалах до теоретичних семінарів включаються питання, що рекомендуються для обговорення. Питання, на які необхідно звернути особливу увагу студентів через їх складність, або неоднозначність правозастосовчої практики визначає викладач. Теоретичні семінари можуть проводитися у вигляді «круглого столу», наукових обговорень, конференцій, диспутів тощо в окремих групах, між групами або в іншій формі на розсуд викладача. З метою залучення студентів до самостійної роботи над науковими та законодавчими джерелами, судовою практикою з тим, в процесі підготовки до практичних занять їм може бути доручена підготовка доповідей, рефератів. На розгляд теоретичних питань та проведення дискусій час виділяється викладачем.

Головною метою практичного заняття є навчання студентів застосовувати закон до певних життєвих ситуацій. Задачі, які розв'язуються на практичних заняттях, будуються на матеріалах судової практики, що дозволить студентам максимально наблизитися до практичних реалій. Питання в задачах є основними, а тому вони можуть доповнюватися викладачем. При вирішенні задач студент повинен визначати юридичне значення кожного з викладених в фабулі задачі фактів, встановлювати особливість правовідносин, які існують між учасниками, оцінюватиправомірність їх вимог, давати оцінку судовим рішенням. Відповіді на питання до задач повинні бути обґрунтовані з посиланням на відповідні норми чинного законодавства. Також передбачається самостійна робота студента з підготовки цивільно-правових документів, рішень суду, проведення порівняльного аналізу певних статей закону. Виконання зазначених завдань

сприятиме розвитку у студентів практичних навичок щодо аналізу законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу, сприятиме перевірці знань в галузі теорії цивільного, житлового та цивільно-процесуального права. Завдання необхідно виконувати письмово відповідно до сформульованих вказівок.

При підготовці до занять студент повинен опрацювати рекомендовану спеціальну літературу та нормативні акти, інші матеріали до теми, яка вивчається. Лише після цього можна приступати до підготовки доповідей, рефератів, вирішення задач, виконання інших завдань.

Підводячи підсумки теоретичного семінару або практичного заняття викладач робить висновки, в яких зазначає правильну позицію при відповідях на теоретичні питання, вказує на запропоновані вірні рішення, аналізує зроблені помилки, робить висновок щодо загальноїпідготовки аудиторії, оцінює виступи студентів.

Основними видами учбових занять по курсу «Проблеми цивільного права» є лекції, практичні заняття, передбачається також самостійна робота студентів.

Підсумковою формою контролю є заліки з предмету.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Судово-адміністративний факультет

№ п/п	Тема	Лекційні заняття (год.)		Практичні заняття (год.)		Самостійна робота (год.)	
		очна	заочна	очна	заочна	очна	заочна
1	Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав	4	-	4	-	6	-
2	Тема 2.Проблеми у сфері права інтелектуальної власності	2	-	2	-	6	-
3	Тема 3. Деякі проблеми договірного права	4	-	4	-	6	-
4	Тема 4. Проблеми правового регулювання недоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій	2	-	4	-	6	-
5	Тема 5. Проблеми спадкового права	2	-	2	-	6	-
6	Тема 6. Проблеми у сфері сімейного права	-	-	-	-	4	
Всього за н.р.:		**14**		**16**		**34**	

Соціально-правовий факультет

№ п/п	Тема	Лекційні заняття (год.)		Практичні заняття (год.)		Самостійна робота (год.)	
		очна	заочна	очна	заочна	очна	заочна
1	Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав	4	-	4	-	6	-
2	Тема 2.Проблеми у сфері права інтелектуальної власності	2	-	2	-	6	-
3	Тема 3. Деякі проблеми договірного права	4	-	4	-	6	-
4	Тема 4. Проблеми правового регулювання недоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій	2	-	4	-	6	-
5	Тема 5. Проблеми спадкового права	2	-	2	-	6	-
6	Тема 6. Проблеми у сфері сімейного права	-	-	-	-	4	
Всього за н.р.:		**14**		**16**		**34**	

Факультет прокуратури та слідства

№ п/п	Тема	Лекційні заняття (год.)		Практичні заняття (год.)		Самостійна робота (год.)	
		очна	заочна	очна	заочна	очна	заочна
1	Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав	2	-	4	-	4	-
2	Тема 2.Проблеми у сфері права інтелектуальної власності	2	-	2	-	4	-
3	Тема 4. Деякі проблеми договірного права	2	-	4	-	6	-
4	Тема 5. Проблеми правового регулюваннянедоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій	2	-	4	-	6	-
5	Тема 6. Проблеми спадкового права	2	-	4	-	6	-
6.	Сімейне право	-	-	-	-	6	
Всього за н.р.:		**10**		**18**		**32**	

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав

Питання до теми:

1. Загальні положення: зміст, об'єкти та суб'єкти права власності. Здійснення та межі здійснення права власності.
2. Характеристика підстав набуття та припинення права власності.
3. Поняття, види та особливості здійснення права спільної власності.
4. Проблеми у сфері захисту права власності.
5. Особливості реалізації речових прав на чуже майно.

1. Загальні положення: зміст, об'єкти та суб'єкти права власності. Здійснення та межі здійснення права власності.

Власність як економічна категорія – це суспільні відносини, в рамках яких суб'єкти взаємодіють з приводу речей, при цьому одні з них (власники) ставляться до цих речей як до своїх і використовують їх на свій розсуд, а інші (не власники) відносяться до цих речей як до чужих і повинні не перешкоджати уповноваженій особі використовувати їх на свій розсуд.

Право власності є юридичною категорією, його легальне визначення закріплене у ст. 316 ЦК України, відповідно до якої правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Традиційно у цивілістиці поняття права власності розглядається в об'єктивному та суб'єктивному сенсі. В об'єктивному сенсі право власності розглядається як правовий інститут, що є сукупністю правових норм, які регулюють відносини власності, тобто регулюють та захищають приналежність майнових благ конкретним суб'єктам. А вже під правом власності в суб'єктивному сенсі розуміється суб'єктивне право власника, яке, як і будь-яке суб'єктивне право, є мірою дозволеної поведінки уповноваженої особи і передбачає можливість особи на свій розсуд, незалежно від волі інших осіб, визначати свою поведінку стосовно належних їй речей. Тобто у ст. 316 ЦК України закріплено поняття права власності у суб'єктивному сенсі.

Право власності у суб'єктивному сенсі визначають також як право особи володіти, користуватися та розпоряджатися на власний розсуд належним їй майном. Таке визначення зумовлене тим, що традиційно зміст права власності розглядається як «тріада» правоможностей: володіння користування та розпорядження. Саме такий підхід закріплено у ст. 317 ЦК України, яка визначає зміст права власності. Правоможність володіння – це юридично забезпечена можливість господарського панування над річчю або можливість фактичного впливу на річ. Правоможність користування – це можливість експлуатації майна шляхом видобування його корисних властивостей, його споживання. Правоможність розпорядження припускає можливість власника визначати на свій розсуд фактичну та юридичну долю речі. Проте право власності, як і будь-яке

суб'єктивне право включає в себе три правоможності: право на власну поведінку, право вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб, право звернення за захистом у випадку порушення чи оспорювання належного особі суб'єктивного права. Тому традиційна «тріада» правоможностей складає зміст лише права власника на власну поведінку.

Відповідно до ст. 318 ЦК України, **суб'єктами права власності** є Український народ та інші учасники цивільних відносин. Перелік учасників цивільних відносин міститься у ст. 2 ЦК України, згідно з якою учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом. Тобто держава та інші публічні суб'єкти відносин власності не користуються жодними привілеями та владними повноваженнями під час реалізації та захисту права власності. Це обумовлено принципом юридичної рівності учасників цивільних відносин.

Специфічним суб'єктом права власності є Український народ, як це перед-бачено у ст. 324 ЦК України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України. Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу відповідно до закону.

Об'єктом права власності може бути будь-яке майно, з урахуванням вимог, вказаних у законі. Так, у приватній власності може перебувати будь-яке майно, без обмеження його кількості, але за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть належати фізичним та юридичним особам. Перелік видів майна, що не можуть належать фізичним та юридичним особам, затверджений Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 року.

Найважливіші **принципи здійснення права власності** закріплені на рівні Конституції України. Зокрема, ст. 13 Конституції України закріплює принцип рівності всіх суб'єктів права власності, сутність якого зводиться до того, що всім суб'єктам права власності гарантується рівна свобода при здійсненні їх прав власності, рівні можливості у набутті права власності або відмови від нього тощо. Крім того, всім суб'єктам права власності гарантується рівність у захисті їх прав у випадку порушення. Цей закріплений у Конституції принцип фактично повторюється у ч. 2 ст. 318 ЦК України, відповідно до якої всі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

У ст. 24 Конституції України закріплено принцип недискримінації, відповідно до якого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціаль-

ного походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Цей принцип знаходить своє втілення у ч. 2 ст. 317 ЦК України, згідно якій на зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

У ст. 41 Конституції закріплено принцип неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, передбачених законом, та принцип непорушності права власності. Так, відповідно до ст. 41 Конституції, примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Вказані принципи знаходять своє відображення у ст. ст. 3, 321 ЦК України. У ст. 3 ЦК України у якості однієї з засад цивільного законодавства закріплено принцип неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом, який припускає необхідність забезпечення власникам можливості використовувати належне їм майно в своїх інтересах, без загрози його довільного вилучення або заборони чи обмежень у користуванні. У ст. 321 ЦК України деталізовано принцип непорушності права власності, відповідно до якого ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні інакше як за рішенням суду, прийнятому на законних підставах. Вилучення майна в публічних інтересах також допускається лише в прямо встановлених законом випадках і з обов'язковою попередньою рівноцінною компенсацією. Винятки з цього правила закріплені ст. 353 ЦК України, де передбачена можливість примусового відчуження майна у власника з подальшим повним відшкодуванням його вартості за умови воєнного або надзвичайного стану. Особливості та порядок конфіскації майна визначені у ст. 354 ЦК України та спеціальному законодавстві.

Крім вже згадуваних принципів, які закріплені Конституцією України та деталізовані на рівні цивільного законодавства, до засад здійснення права власності відносяться: можливість власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд та вчиняти щодо нього будь-які дії, які не суперечать закону та моральним засадам суспільства (ч. ч. 1, 2 ст. 319 ЦК України); заборона втручання держави у здійснення власником права власності (ч. 6 ст. 319 ЦК України); покладення на власника тягаря утримання власності, зокрема, обов'язку здійснювати дії, спрямовані на утримання належного власнику майна у належному стані, забезпечувати безпеку його майна для життя та здоров'я третіх осіб (ст. 322 ЦК України).

Відповідно до ст. 319 ЦК України, власність зобов'язує. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Слід зазначити, що вказаний принцип закріплений на рівні Конституції України. Так, у ст. 13 Конституції України закріплюється принцип обмеження свободи індивіда інтересами суспільства, відповідно до якого власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству, тобто сутність цього принципу зводиться до того, що свобода власника по здійсненню дій щодо належного йому майна допускається у тій мірі, у якій вона не завдає шкоди іншим громадянам та суспільству в цілому.

Згідно зі ст. 322 ЦК України, власник зобов'язаний також утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом. Це означає, що власник зобов'язаний підтримувати належне йому майно у відповідному стані, сплачувати кошти за його ремонт, що дозволяє попередити можливість його руйнування та нанесення тим самим шкоди третім особам. Зазначений обов'язок власника деталізується на рівні законів, зокрема, відповідно до Закону «Про приватизацію державного житлового фонду» утримання приватизованих квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках здійснюється за рахунок коштів їх власників згідно з Правилами користування приміщеннями жилих будинків та прибудинкових територій, які затверджуються Кабінетом Міністрів України, незалежно від форм власності на них. Власники квартир багатоквартирних будинків та житлових приміщень у гуртожитку є співвласниками допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання, елементів зовнішнього благоустрою і зобов'язані брати участь у загальних витратах, пов'язаних з утриманням будинку і прибудинкової території відповідно до своєї частки у майні будинку чи гуртожитках. Із загального правила про утримання майна власником можуть бути виключення. Так, наприклад, власник може передати своє майно у довірче управління на підставі договору управління майном, у такому випадку обов'язок утримувати майно та підтримувати його в належному стані покладається на управителя. Крім того, у деяких випадках тимчасово майно утримується не власником, а іншими особами, наприклад, під час найму наймач зобов'язаний проводити поточний ремонт об'єкта найму. У випадку знайдення бездоглядної домашньої тварини законом обов'язок утримувати тварину протягом певного періоду часу покладається на особу, яка її знайшла з подальшим відшкодуванням їй власником понесених витрат.

Відповідно до ст. 323 ЦК України, ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом. Це означає що, за загальним правилом, ризик знищення чи пошкодження майна несе власник, незалежно від того, чи знаходиться майно у його володінні, чи то воно було передано у володіння іншим особам. Погіршення майнового становища, у будь-якому випадку, відбудеться для власника (за умови, що майно загинуло чи було пошкоджено випадково, незалежно від дій інших осіб, а внаслідок об'єктивних обставин, наприклад, землетрусу).

Питання ризику випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна тісно пов'язано із моментом переходу права власності на мано, оскільки саме з цього моменту особа стає власником і на неї переходить такий ризик. Момент переходу права власності за договором визначено у ст. 334

ЦК України, відповідно до якої право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом (тобто сторони за домовленістю можуть змінювати момент виникнення права власності, і, відповідно, переходу ризику випадкової загибелі чи псування майна). Переданням майна вважається вручення його набувачеві або перевізникові, організації зв'язку тощо для відправлення, пересилання набувачеві майна, відчуженого без зобов'язання доставки. До передання майна прирівнюється вручення коносамента або іншого товарно-розпорядчого документа на майно. Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним. Права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону.

2. Характеристика підстав набуття та припинення права власності.

Згідно з ч.1 ст. 328 ЦК України підставами виникнення права власності це можуть бути будь-які підстави, не заборонені законом, зокрема події, договори, юридичні вчинки, цивільні стани, а також юридична сукупність тощо.

Підстави виникнення права власності подекуди іменують способами набуття права власності.

За принципом врахування обґрунтованості (базису) прав виділяють первинні і похідні підстави набуття права власності. Первинними є способи набуття права власності, де права власника не ґрунтуються на правах інших осіб. Похідні – навпаки, припускають, що право набувача ґрунтується на праві відчужувача речі.

До первинних підстав відносяться способи, за якими право власності виникає на річ вперше або незалежно від волі попередніх власників: новостворене майно (ст. 331 ЦК України), переробка речі (ст. 332 ЦК України), привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333 ЦК України), безхазяйна річ (ст. 335 ЦК України), набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився (ст. 336 ЦК України), знахідка (ст. 338 ЦК України), бездоглядна домашня тварина (ст. 341 ЦК України), скарб (ст. 343 ЦК України), набувальна давність (ст. 344 ЦК України), викуп пам'ятки історії та культури (ст. 352 ЦК України), реквізиція (ст. 353 ЦК України), конфіскація (ст. 354 ЦК України).

При похідних способах набуття права власності право набувача ґрунтується на праві відчужувача. До них відносять придбання майна за договором і в порядку спадкування.

Право власності на нову річ, набувається особою яка її виготовила, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі (ст. 331 ЦК України).

Момент виникнення права власності залежить від того, яка річ створена – рухома або нерухома.

Право власності на рухому річ виникає з моменту її створення. Відповідно до ч. 2 ст. 331 ЦК України право власності на новостворене нерухоме майно (жит-лові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

Державна реєстрація права власності здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень».

До завершення будівництва (створення майна) особа яка здійснює його створення вважається власником матеріалів, обладнання, які були використані в про-цесі цього будівництва (створення майна).

Особа, яка створює майно, може укласти щодо об'єкта незавершеного будівництва певний договір (купівлі-продажу, дарування тощо) після проведення державної реєстрації права власності на нього відповідно до закону (ч. 3 ст. 331 ЦК України). Право власності на об'єкт незавершеного будівництва у даному випадку повинно бути зареєстровано органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно. Реєстрація права власності органом, здійснюється на підставі документів, що підтверджують право власності або користування земельною ділянкою для створення об'єкта нерухомого майна, проектно-кошторисної документації, а також документів, що містять опис об'єкта незавершеного будівництва.

Переробленням речі (специфікацією) – є створення нової речі шляхом перероблення матеріалу, що належить іншій особі, а не тій, яка створила нову річ. Виникнення права власності на перероблену річ залежить від добросовісності чи недобросовісності специфікатора (особи, яка використала чужий матеріал для створення нової речі).

Особа, яка самочинно переробила чужу річ (знала або повинна була знати, що створює річ із чужого матеріалу), не набуває права власності на нову річ і зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу його вартість (ч 2. ст. 332 ЦК України). Крім того, власник матеріалів може вимагати від специфікатора відшкодування збитків, а також моральної шкоди, заподіяних переробкою матеріалу.

Право власності на рухому річ, створену особою шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу за його бажанням, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо вартість переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу, право власності на нову річ набуває за її бажанням особа, яка здійснила таку переробку. У цьому разі особа, яка здійснила переробку, зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу моральну шкоду. Власник матеріалу, який набув право власності на виготовлену з нього річ, зобов'язаний відшкодувати вартість переробки особі, яка її здійснила, якщо інше не встановлено. Вартість переробки визначається спе-

цифікатором. У разі виникнення спору щодо вартості переробки сторони можуть звернутися до суду.

Право власності на продукцію, плоди та доходи від речі належать власникові, якщо інше не встановлено законом або договором. Право власності на плоди і доходи виникають у власника речі з моменту їх появи як таких. Це право виникає у власника і у тому випадку, якщо річ знаходиться у незаконному недобросовісному володінні іншої особи. Щодо плодів і доходів, отриманих добросовісним незаконним власником до того моменту, поки він не дізнався про неправомірність свого володіння, то вони належать йому, а з моменту, коли дізнався, – власнику речі.

Привласнення загальнодоступних дарів природи (ягоди, дичина, риба тощо) відноситься до першопочаткових способів виникнення права власності, бо право власності на ці речі не базується на правонаступництві. Особа, яка зібрала ягоди, лікарські рослини, зловила рибу або здобула іншу річ у лісі, водоймі тощо, є їх власником, якщо вона діяла відповідно до закону, місцевого звичаю або загального дозволу власника відповідної земельної ділянки (ст. 333 ЦК України). Єдиною умовою виникнення права власності в такому випадку є вимога вчинення означених дій відповідно до закону, місцевого звичаю або загального дозволу власника земельної ділянки.

Безхазяйна річ (майно), що не має власника або власник якого невідомий, беруться на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого вони розміщені, про, що має бути зроблено оголошення у друкованих засобах масової інформації (ст. 335 ЦК України).

Після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду в комунальну власність.

Безхазяйні рухомі речі можуть набуватися у власність за набувальною давністю, крім випадків, встановлених ст. 336 (відмова власника від рухомої речі), ст. 338 (знахідка), ст. 341 (бездоглядна домашня тварина) і ст. 343 (скарб) ЦК України.

Знахідкою є виявлення речі, що вибула з володіння власника або іншої уповноваженої на володіння особи попри їх волю. Особа, яка знайшла загублену річ, зобов’язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі і повернути їм останню. У разі якщо особа, яка загубила річ, невідома, річ має бути передана представнику організації де вона була знайдена (ст. 337 ЦК України). Особа, якій передана знахідка, набуває прав та обов’язків особи, яка знайшла загублену річ.

Якщо відсутні відомості про особу, яка має право вимагати повернення речі, особа, яка знайшла загублену річ, зобов’язана заявити про знахідку Національній поліції або органові місцевого самоврядування.

Швидкопсувна річ, витрати на зберігання якої є непропорційно великими порівняно, може бути продана особою, яка її знайшла, з отриманням письмових доказів, підтверджуючих суму виторгу, та за умовою повернення суми, особі,

яка має право вимагати її повернення. Особа, яка знайшла загублену річ, відповідає за її втрату, знищення або пошкодження в межах її вартості лише в разі свого умислу або грубої необережності.

Особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу шести місяців з моменту заявлення про знахідку Національній поліції або органові місцевого самоврядування, у разі якщо не буде встановлено власника або особи, яка має право вимагати повернення речі або якщо власник або інша особа, яка має право вимагати повернення речі, не заявить про своє право на річ особі, яка її знайшла, Національній поліції або органові місцевого самоврядування (ст. 338 ЦК України).

У разі відмови особа, яка знайшла загублену річ, від набуття права власності на неї, річ переходить у власність територіальної громади.

Знайдені транспортні засоби передаються на зберігання Національній поліції, про що робиться оголошення в друкованих засобах масової інформації.

Якщо протягом шести місяців від дня опублікування цього оголошення власник або інша особа, яка має право вимагати повернення транспортного засобу, не будуть виявлені або вони не заявлять про свої права на транспортний засіб, Національна поліція має право продати його, а суму виторгу внести на спеціальний рахунок у банку. Якщо протягом трьох років колишній власник транспортного засобу не вимагатиме передання йому суми виторгу, ця сума переходить у власність територіальної громади, на території якої було знайдено транспортний засіб.

Окремим випадком знахідки є затримання бездоглядної домашньої тварини, яка вибула з володіння власника або особи, якій вона була передана у володіння, поза їх волею.

Правові наслідки затримання бездоглядних домашніх тварин схожі на ті, що настають у випадку знахідки. Відмінності полягають у вимозі дотримання ветеринарних правил, більш коротких строках повідомлення відповідних органів про затримання тварин, обсязі витрат на утримання, що підлягають відшкодуванню, тощо (ст.ст. 340, 342 ЦК України). Водночас засади набуття права власності на бездоглядну домашню тварину практично такі ж, як і в інших випадках знахідки.

В залежності від виду, до якого відноситься домашня тварина, встановлюється строк, після закінчення якого право власності переходить до особи, що знайшла тварину. Для робочої худоби (коні, буйволи тощо) та великої рогатої худоби (корови, бугаї тощо) такий строк становить шість місяців. Для інших видів домашніх тварин (собаки, кішки тощо) такий строк становить два місяці (ст. 341 ЦК України).

Скарбом є закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності (ст. 343 ЦК України).

За загальним правилом, право власності на скарб, набуває особа, яка його виявила. Якщо скарб був прихований у майні, що належить на праві власності іншій особі, особа, яка його виявила, та власник майна, у якому скарб був при-

хований, набувають у рівних частках право спільної часткової власності на нього.

У разі виявлення скарбу особою, яка здійснювала розкопки чи пошук цінностей без згоди на це власника майна, в якому він був прихований, право власності на скарб набуває власник цього майна.

Окремим випадком є виявлення скарбу, що становить культурну цінність, право власності на нього набуває держава. А особа, яка виявила такий скарб, має право на одержання від держави винагороди у розмірі до двадцяти відсотків від його вартості на момент виявлення, якщо вона негайно повідомила Національну поліцію або органи місцевого самоврядування про скарб і передала його відповідному державному органові або органові місцевого самоврядування. У разі якщо знайдений скарб, що становить культурну цінність виявлено у майні, що належить іншій особі, остання, та особа, яка виявила скарб, мають право на винагороду в розмірі до десяти відсотків від вартості скарбу кожна (ст. 343 ЦК України).

Особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п’яти років, набуває право власності на нього (набувальна давність), якщо інше не встановлено ЦК України (ст. 344 ЦК України).

Умовами набуття права власності за набувальною давністю є:

а) добросовісність володіння чужим майном;

б) володіння чужим майном протягом певного строку: десять років – для нерухомості; п’ять років – для рухомості;

в) відкритість володіння чужим майном;

г) безперервність володіння чужим майном. Втрата речі не за власної волі її володільцем не перериває набувальної давності у разі повернення майна протягом одного року або пред’явлення протягом цього строку позову про його витребування;

д) дотримання спеціальних вимог, встановлених законом.

Якщо особа за володіла майном на підставі договору з його власником, який після закінчення строку останнього не пред’явив вимоги про його повернення, вона набуває право власності за набувальною давністю на нерухоме майно через п’ятнадцять, а на рухоме майно – через п’ять років з часу спливу позовної давності.

При цьому особа, яка заявляє про давність володіння, може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чиїм правонаступником вона є;

Порядок набуття права власності за набувальною давністю, залежить від виду речі: право власності на рухомі речі за наявності зазначених вище умов виникає автоматично; а на не рухоме майно, транспортні засоби, цінні папери виникає за рішенням суду.

Підстави припинення права власності перелічені у ст. 346 ЦК України. Слід звернути увагу на те, що наведений у вказаній статті перелік не є вичерпним. Згідно з ч. 2 ст. 346 ЦК України право власності може бути припинене також у інших випадках, встановлених законом. До них належить, наприклад,

придбання майна проти волі власника добросовісним набувачем (ст. 388 ЦК України), смерть власника (ст. 1216 ЦК України).

Усі підстави припинення права власності можна поділити на дві категорії – за волею власника (відмові від права власності, відчуження належного власнику майна) та примусові.

Слід звернути увагу, що випадки примусового вилучення майна у власника повинні відповідати положенню Конституції України, про те, що «ніхто не може бути позбавлений права власності, інакше, як за рішенням суду». Випадки примусового вилучення майна у власника також можна поділити на вилучення майна внаслідок неналежної поведінки власника та які застосовуються незалежно від поведінки власника та зумовлюються державними чи суспільними інтересами.

Відчуження власником свого майна поряд із знищенням речі внаслідок її споживання є поширеною підставою припинення права власності. У цьому разі власник шляхом свого волевиявлення реалізує правомочність розпорядження річчю, визначаючи її подальшу юридичну долю.

Як правило, волевиявлення власника, який відчужує право власності на річ (відчужувана), є узгодженим з волевиявленням іншої особи, якій річ передається у власність (набувача). Отже, юридичним фактом, що лежить в основі переходу права власності від відчужувана до набувача, є договір (ст. 626 ЦК України). Тож, відчуження права власності має відбуватися з дотриманням вимог, передбачених до вчинення правочинів взагалі (ст.ст. 202-214 ЦК України) і договорів зокрема (ст.ст. 626-654 ЦК України).

Оскільки договір є похідним (вторинним) способом набуття права власності на річ, то до набувача переходять не лише правомочності власника, а й відповідні обов’язки, пов’язані з правом власності на цю річ (обтяження сервітутами, заставою тощо).

Відмова власника від права власності передбачена ст. 347 ЦК України. Особа може безадресно відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності.

Момент припинення права власності на річ залежить від її правового режиму, зокрема від того, підлягає річ державній реєстрації чи ні.

У разі відмови від права власності на майно, права на яке не піддягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову.

Відповідно до ст. 182 ЦК України, припинення право власності та інші речові права на нерухомі речі, підлягають державній реєстрації.

3. Поняття, види та особливості здійснення права спільної власності.

Спільна часткова власність (ст.ст. 356-367 ЦК України) – власність, у якій наперед визначена частка кожного з її учасників і є точно відомою (яка визначається у вигляді дробі та процентному відношенні) в праві власності на спільний об’єкт у цілому.

Спільна часткова власність може виникати з будь-яких підстав, передбачених законом або договором (ч. 3 ст. 355 ЦК України). Режим спільної часткової власності може бути встановлений для будь-якого майна як за згодою учасників, так і за рішенням суду.

Закон не обмежує суб'єктного складу спільної часткової власності, у зв'язку з чим відповідно до ч. 2 ст. 356 ЦК України суб'єктами права спільної часткової власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади в будь-якому їх поєднанні.

Визначення часток у праві спільної часткової власності регламентується ст. 357 ЦК України. Так, ч. 1 вказаної статті закріплює презумпцію рівності часток у праві спільної часткової власності, що належать кожному зі співвласників – частки у праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо законом або домовленістю сторін не встановлено інше.

Частина 2 ст. 357 ЦК України передбачає випадки, коли розмір часток в праві спільної часткової власності не визначений законом або домовленістю співвласників. У зв'язку з цим при визначенні розміру часток в праві спільної часткової власності враховується вклад кожного з співвласників у придбанні, виготовленні чи створенні майна. У разі виникнення спору між співвласниками щодо розміру часток, він вирішується в судовому порядку за правилами ЦПК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 357 ЦК України співвласник має право на відповідне збільшення своєї частки у праві спільної часткової власності, якщо поліпшення спільного майна, які не можна відокремити, зроблені ним своїм коштом за згодою всіх співвласників, з додержанням встановленого порядку використання спільного майна. Таким чином, кожен із співвласників вправі у будь-який час здійснити поліпшення своєї частки, доля яких залежить від їх характеру – віддільними від речі вони є, чи ні: 1) поліпшення спільного майна, яке можна відокремити, належить на праві власності тому з співвласників, що його зробив, якщо інше не встановлено домовленістю між ними; 2) якщо учасник спільної часткової власності за свій рахунок і з дотриманням встановленого порядку використання спільного майна (зокрема, за згодою інших співвласників) здійснив невіддільне поліпшення, він має право на відповідне збільшення своєї частки в праві спільної часткової власності (що відповідає проведеному поліпшенню).

Змістом права спільної часткової власності є повноваження щодо володіння, користування та розпорядження спільним майном. При цьому ст. 358 ЦК України встановлює межі реалізації зазначених повноважень – це воля інших співвласників, у зв'язку з чим здійснення власних повноважень кожен з співвласників повинен узгоджувати з іншими співвласниками і при цьому утримуватися від дій, що можуть перешкодити реалізації іншими співвласниками своїх повноважень. Тому обов'язки співвласників можуть бути як пасивними, так і активними. Отже, право спільної часткової власності здійснюється за взаємною згодою всіх співвласників.

Частина 2 ст. 358 ЦК України надає право співвласникам домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною власністю (наприклад, встановити черговість користування ним тощо). Оскільки домовле-

ність співвласників є двостороннім чи багатостороннім правочином (договором), у якому визначаються порядок і способи здійснення ними повноважень, а також враховуючи, що законом не передбачено певних правил щодо форми такої домовленості, тому до форми домовленості співвласників спільної часткової власності застосовуються загальні положення про форму правочинів (ст. 205 ЦК України). Слід зазначити, що визначення порядку володіння та користування спільним майном є правом співвласників, а не їх обов'язком. При наявності розбіжностей між співвласниками щодо здійснення повноважень по володінню та розпорядженню спільним майном, спір може бути вирішений в судовому порядку.

Відповідно до ч. 4 ст. 358 ЦК України у разі, якщо договір між співвласниками про порядок володіння та користування спільним майном відповідно до їхніх часток у праві спільної часткової власності посвідчений нотаріально, він є обов'язковим і для особи, яка придбає згодом частку в праві спільної часткової власності на це майно.

Стаття 359 ЦК України встановлює правовий режим плодів, продукції та доходів від використання майна, що є у спільній частковій власності. У зв'язку з цим майно (плоди, продукція і доходи від використання майна, що належить особам на праві спільної часткової власності) надходить до складу спільного майна і розподіляється між усіма співвласниками пропорційно розміру їхніх часток у праві спільної часткової власності. Правило, передбачене вказаною статтею, носить диспозитивний характер, оскільки домовленістю сторін може бути встановлене інше.

Припинення права спільної часткової власності може бути:

1) при відчуженні частки одним із двох співвласників іншому;

2) при відчуженні часток всіма співвласниками одному з них;

3) при переході до одного з двох співвласників частки іншого в спадщину;

4) при реалізації майна, що знаходиться в спільній частковій власності;

5) у разі виділу частки із спільного майна;

6) у разі поділу майна, що належить співвласникам на праві спільної часткової власності.

Договір про виділ у натурі частки з нерухомого спільного майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню (ч. 3 ст. 364 ЦК України). У разі порушення встановленої законом форми договору про виділ частки в натурі з нерухомого спільного майна, зазначений договір визнається нікчемним (ст. 220 ЦК України).

Частина 1. ст. 365 ЦК України передбачає судовий порядок вирішення спорів співвласників, якщо між ними не досягнута домовленість щодо спільного майна. У зв'язку з цим, за позовом інших співвласників право особи на частку у спільному майні може бути припинено за рішенням суду, якщо:

1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі. Слід зазначити, що «незначна частка» є оціночним поняттям, тому при вирішенні спору в судовому порядку суд виходить із співвідношення вартості всього майна, часток кожного тощо;

2) річ є неподільною (ст. 183 ЦК України);

3) спільне володіння і користування майном є неможливим (наприклад, у випадку відсутності згоди між співвласниками щодо спільного володіння та користування майном або спільне володіння та користування виключається, виходячи з характеристики майна тощо);

4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членами його сім'ї.

Спільна сумісна власність (ст.ст. 368-372 ЦК України) – власність, у якій частки заздалегідь не визначені, хоча припускається, що вони є рівними, та визначаються лише при припиненні відносин спільної власності для всіх або одного з учасників (поділі або виділі). Спільна сумісна власність виникає у випадках, безпосередньо передбачених в законі (наприклад, спільна сумісна власність подружжя, інших членів сім'ї тощо), а також на підставі домовленості учасників спільної часткової власності. Частки можуть бути визначені при виділі або поділі майна з додержанням принципу їх рівності, крім випадків, прямо передбачених законом. У зв'язку з цим зазначені види спільної власності відрізняються одна від одної особливостями внутрішніх правовідносин між співвласниками.

За суб'єктним складом спільна сумісна власність не відрізняється від спільної часткової (ст. 356 ЦК України), тому співвласниками при спільній сумісній власності можуть бути фізичні і (чи) юридичні особи, держава, територіальні громади. При цьому ч. 2 ст. 367 ЦК України носить диспозитивний характер, оскільки передбачає, що законом можуть бути передбачені інші правила щодо суб'єктного складу.

Частина 3 ст. 368 ЦК України окремо визначає правовий режим майна, що належить особам на праві спільної сумісної власності. За загальним правилом майно, подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю (ч. 3 ст. 368 ЦК України, ч. 1 ст. 60 СК України).

Частина 1 ст. 369 ЦК України закріплює загальне правило, відповідно до якого співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Кожен із співвласників має право вчиняти різні правочини щодо спільного майна, чим суттєво відрізняється від права спільної часткової власності, коли кожен з співвласників має право самостійно розпоряджатися лише своєю часткою з дотриманням вимог про переважну купівлю-продаж, тоді як у спільній сумісній власності розпорядження спільним майном здійснюється за згодою всіх співвласників.

Частина 2 ст. 369 ЦК України встановлює презумпцію згоди при здійсненні операцій зі спільним майном одним з співвласників. В даному випадку презюмується, що у разі вчинення одним із співвласників правочину щодо розпорядження спільним майном він діяв за згодою всіх співвласників, форма вираження якої чітко законом не визначена, оскільки зазначене питання вирішується домовленістю (виняток – п. 3 ч. ст. 369 ЦК України). Разом з тим, інші співвласники мають право на звернення до суду про визнання такого правочину недійсним, якщо його було укладено без їхньої згоди.

Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена. Частина 4 ст. 369 ЦК України передбачає правової наслідки, що виникають у разі вчинення співвласником правочинів щодо розпорядження спільним майном без належних повноважень. У такому випадку вчинений правочин може бути визнаний судом недійсним за вимогою інших співвласників чи одного з них, а також у разі порушення умов дійсності правочинів (ст. 203 ЦК України).

Кожен з співвласників спільної сумісної власності, так як і при спільній частковій власності, має право на виділ частки в натурі, що здійснюється у встановленому законом порядку (ст. 364 ЦК України). Стаття 372 ЦК України передбачає поділ майна, що є у спільній сумісній власності, що є однією з підстав припинення права спільної сумісної власності. Припинення права спільної власності можливо як внаслідок загальних підстав (ст. 346 ЦК України), так і внаслідок специфічних підстав припинення права власності (ст.ст. 370, 372 ЦК України), якими є поділ і виділ. Аналогічно врегульовані питання щодо спільної часткової власності (ст.ст. 364, 365, 367 ЦК України).

4. Проблеми у сфері захисту права власності.

Цивільно-правові засоби захисту права власності можуть бути поділені на легітимовані (публічні) і самоврядні (приватні). Легітимовані (публічні) – це ті, що здійснюються на підставі припису закону за допомогою суду та інших державних органів, а самоврядні (приватні) – це ті, що здійснюються власниками самотужки без звернення до суду та інших державних органів – самозахист; захист на підставі норм, встановлених договором тощо.

Цивільно-правові легітимовані (судові) засоби захисту права власності у вітчизняній цивілістиці поділяють на дві групи: речово-правові та зобов'язально-правові.

Речово-правові засоби захисту права власності спрямовані безпосередньо на захист права власності як абсолютного суб'єктивного права, забезпечення реалізації здійснення правоможностей власника (володіння, користування, розпорядження тощо) відносно речі, що йому належить.

До них належать:

1) позов власника про витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов),

2) позов власника про усунення перешкод, що заважають нормальному здійсненню права власності (негаторний та похідні від нього позови: про визнання не-законним правового акту, який порушує право власності, тощо),

3) позов про визнання права власності.

Зобов'язально-правові засоби захисту права власності характеризуються тим, що спрямовані проти порушення прав власника певною особою. При цьому самої речі в натурі вже не існує або вона пошкоджена і існує потреба у відновленні її якості. До таких засобів захисту належать, наприклад, вимоги по відшкодуванню заподіяної майнової шкоди; вимоги про виконання договору і

передачу боржником кредитору (власнику) речі, що йому належить; вимоги про повернення безпідставно одержаного за рахунок власника майна тощо.

Основним речово-правовим засобом захисту права власності є **віндикаційний позов,** сутність якого полягає у витребуванні власником свого майна з чужого володіння. Зокрема, ст. 381 ЦК України встановлює, що власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним.

Право на віндикацію належить власнику, який втратив володіння річчю. Нарівні з ним віндикувати майно може особа, яка хоч і не є власником, але володіє майном внаслідок закону або договору. Такою особою (титульним власником) може бути орендар, зберігач тощо.

Умови задоволення віндикаційного позову залежать від того, чи незаконне володіння є добросовісним чи недобросовісним. Володілець (набувач речі) вважається добросовісним, якщо він не знав і не міг знати про те, що відчужувач речі не мав права на її відчуження. Володілець вважається недобросовісним, якщо знав чи (міг) мусив знати, що придбав річ у особи, яка не мала права на її відчуження.

У незаконного недобросовісного володільця (набувача) річ вилучається у всіх випадках. Питання про витребування речі у незаконного добросовісного володільця вирішується в залежності від того, оплатно чи безоплатно він придбав річ.

Так, при безвідплатному набутті майна від особи, яка не мала право його відчужувати, власник має право витребувати майно у всіх випадках (ч. 3 ст. 388 ЦК України). Якщо майно придбане добросовісним володільцем відплатно, то можливість його витребування залежить від характеру вибуття майна з володіння власника або особи, якій воно було передане власником.

Зокрема, власник може витребувати таке майно лише у разі, якщо майно:

1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володін-ня;

2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння;

3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

Проте, у кожному разі майно не може бути витребуване від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень. Таким чином, право власника на витребування речі з чужого незаконного володіння обмежується в інтересах добросовісного відплатного набувача, який придбав річ за вказаних в ч. 2 ст. 388 ЦК України обставин.

Головні відмінності у відповідальності добросовісного та недобросовісного набувача при розрахунках після витребування майна полягають у такому:

а) Недобросовісний володілець зобов’язаний повернути або відшкодувати власнику всі прибутки, які він отримав або мав отримати, за весь час володіння річчю.

Добросовісний володілець мусить це зробити з моменту, коли він дізнався про неправомірність свого володіння. Наприклад, це може бути момент вручення повістки до суду тощо (ч. 1 та 2 ст. 390 ЦК України).

б) Добросовісний володілець може залишити за собою зроблені поліпшення речі, якщо вони можуть бути відокремлені без її пошкодження. Під поліпшеннями розуміють такі витрати на майно, які, з одного боку, не диктуються необхідністю його збереження, але, з іншого, – носять обґрунтований характер, оскільки поліпшують експлуатаційні властивості речі.

Якщо відокремлення поліпшень неможливе, добросовісний володілець має право вимагати від власника відшкодування вартості зроблених поліпшень, але не більше за розмір збільшення вартості речі (ч. 4 ст. 390 ЦК України).

Негаторний позов – це вимога власника, що володіє річчю, про усунення перешкод у здійсненні правоможностей користування і розпорядження майном.

Позивачем за негаторним позовом є власник або інша особа, уповноважена на це законом або договором, що володіє річчю, але позбавлена можливості користуватися і розпоряджатися нею.

Частіше за все, йдеться про правопорушення, які перешкоджають здійсненню права користування. Наприклад, користування будинком може бути утруднене у зв’язку з тим, що власник сусіднього будинку, прокладаючи собі водовід, прорив канаву перед виїздом з двору не тільки свого, але й сусідського. За допомогою негаторного позову власник може добитися, щоб порушник своїми силами усунув створені ним перешкоди (засипав канаву, відновив асфальт і т.д.).

Негаторний позов може бути пред’явлений тільки під час існування правопорушення. З усуненням перешкод у здійсненні правоможностей користування і розпорядження речами відпадають і підстави для подання негаторного позову. У зв’язку з цим негаторний позов не підпадає під дію позовної давності: доки порушення існує, негаторний позов може бути подано, незалежно від моменту виникнення права на нього; якщо правопорушення припинене, то немає підстав для звернення із таким позовом.

Власник майна може пред’явити **позов про визнання його права власності**, якщо це право оспорюється або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності. Позови про визнання права власності спрямовані на захист можливості здійснення права власності шляхом підтвердження в судовому порядку факту приналежності йому спірного майна на праві власності.

Підтвердження позивачем своїх прав на майно може здійснюватися шляхом надання ним правовстановлюючих документів, свідчень, а також будь-яких інших доказів, що підтверджують належність позивачу спірного майна. Якщо майно знаходиться у володінні позивача, діє презумпція правомірності фактичного володіння.

Оскільки позови про визнання права власності не пов’язані з конкретними порушеннями правоможностей власника і зумовлені триваючим порушенням з боку третіх осіб, на них, як і на негаторні позови, не поширюється позовна давність.

Якщо вимога про визнання права власності супроводжується позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння або про усунення порушень права власності, не пов'язаних з порушенням володіння тощо, то задоволення вимоги про визнання права власності є лише передумовою для досягнення позивачем кінцевої мети позову (наприклад, повернути майно у своє володіння).

Позов про визнання судом права власності на майно може також мати місце тоді, коли у позивача відсутні документи, які засвідчують його право власності, і це право оспорює відповідач.

5. Особливості реалізації речових прав на чуже майно.

Право володіння як самостійне речове право на чуже майно закріплено у гл. 31 ЦК України і являє собою фактичне володіння речами, поєднане з наміром во-лодіти цими речами для себе. Правом володіння чужим майном визнається лише те володіння, яке виникає на підставі договору з його власником або з інших підс-тав, встановлених законом (ст. 398 ЦК України). Володіння поділяється на законне і незаконне. Законне володіння – те, яке має правову підставу (титул). Незаконне володіння не має під собою достатньої (правової) основи. У свою чергу, воно по-діляється на добросовісне і недобросовісне. Добросовісний незаконний володілець не знає і не повинен знати про незаконність володіння річчю. Недобросовісний не-законний власник знає або повинен знати про те, що володіє річчю незаконно. Ли-ше законне і незаконне добросовісне володіння підпадають під поняття «право во-лодіння» («посідання») за цивільним законодавством України. Незаконне недобро-совісне володіння річчю є не правовим інститутом, а лише фіксацією факту пору-шення права власності.

Підставами виникнення володіння (посідання) можуть бути

1) заволодіння майном (встановлення володіння уперше);

2) внаслідок передачі володіння майном від однієї особи до іншої (похідні способи: договір або односторонній правочин (заповіт)).

Припиняється володіння (посідання) втратою одного з елементів – об'єктивного (втрата фактичного володіння майном) або суб'єктивного (відмова від володіння, тобто, припинення наміру володіти майном для себе).

Захист законного володіння здійснюється таким же чином, за допомогою тих же позовів, що і право власності. Захист незаконного добросовісного володіння здійснюється проти третіх осіб таким же чином, як захист права власності, а проти власника – можливістю протиставлення позову заперечення про добросовісність і платність придбання володіння.

Спеціальні можливості захисту законного володіння існують проти недобросовісного незаконного володільця. Вони встановлені ст. 400 ЦК України, яка передбачає, що недобросовісний володілець зобов'язаний негайно повернути майно не лише власнику, але будь-якій особі, яка має на нього інше право відповідно до договору або закону, або яка є добросовісним володільцем цього майна. У разі не-виконання недобросовісним володільцем цього обов'язку заінтересована особа має право пред'явити позов про витребування цього майна.

У випадку, коли майно вибуває із володіння власника чи титульного воло-дільця (posessor justus) та переходить у чуже незаконне володіння, власник чи титульний володілець мають право витребувати належне їм майно із чужого незаконного володіння шляхом подачі до суду віндикаційного позову (ст. 387 ЦК України). Однак, законом передбачаються випадки, коли віндикаційний позов не під-лягає задоволенню. Йдеться про витребування майна у добросовісного набувача. Відповідно ч. 1 до ст. 388 ЦК України, якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно:

1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володін-ня;

2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння;

3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володін-ня, не з їхньої волі іншим шляхом.

Отже, у добросовісного набувача майна, отриманого за відплатним догово-ром, майно не може бути витребувано, коли воно вибуло з володіння власника чи титульного володіння лише з їхньої волі. Проте, у кожному разі майно не може бути витребуване від добросовісного набувача, якщо воно було продане у поряд-ку, встановленому для виконання судових рішень. Таким чином, право власника на витребування речі з чужого незаконного володіння обмежується в інтересах добросовісного відплатного набувача, який придбав річ за вказаних в ч. 2 ст. 388 ЦК України обставин.

Сервітут – це право обмеженого користування чужою земельною ділянкою, іншими природними ресурсами (земельний сервітут) або іншим нерухомим майном з певною метою і у встановлених межах.

Згідно ст. 401 ЦК України сервітут може бути встановлений щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може також належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут). Отже, ЦК України визнає існування двох видів сервітутів – земельних (або ж предіальних) та особистих (персональних).

Встановлення сервітуту можливе: 1) за договором; 2) за законом; 3) за заповітом; 4) за рішенням суду.

Підставами припинення сервітуту є: 1) поєднання в одній особі особи, в інтересах якої встановлений сервітут, і власника майна, обтяженого сервітутом; 2) відмови від нього особи, в інтересах якої встановлений сервітут; 3) спливу строку, на який було встановлено сервітут; 4) припинення обставини, яка була підставою для встановлення сервітуту; 5) невикористання сервітуту протягом трьох років підряд. Частиною другою ст. 405 ЦК України встановлений скорочений строк невикористання особистого сервітуту проживання: член сім'ї власника житла, який не використовує своє право користування житлом понад один

рік, втрачає сервітут; 6) смерті особи, на користь якої було встановлено особистий сервітут.

Сервітут може бути також припинений за рішенням суду на вимогу власника майна за наявності обставин, які мають істотне значення. Зокрема, власник земельної ділянки має право вимагати припинення сервітуту, якщо він перешкоджає використанню цієї земельної ділянки за її цільовим призначенням.

Емфітевзис є договірною формою використання земельної ділянки сільськогосподарського призначення, зміст якої складають строкове чи безстрокове, оплатне чи безоплатне володіння та користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення у межах, встановлених законодавством та договором, що передбачає передачу її власником земельної ділянки землекористувачеві (емфітевті), для здійснення підприємницької чи іншої діяльності. Передбачене гл. 33 ЦК України користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) є правом, яке може відчужуватися і передаватися у порядку спадкування, крім випадків, коли у користування для сільськогосподарських потреб передається земельна ділянка державної або комунальної власності. Така земельна ділянка не може бути відчужена її землекористувачем іншим особам, внесена до статутного фонду чи передана у заставу (ч. 2, 3 ст. 407 ЦК України).

Емфітевзис припиняється у разі:

1) поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача. У цьому випадку суб'єкти права власності і речового права на чужу річ співпадають, а відтак діє правило про перевагу більш повного права, тобто, права власності;

2) спливу строку, на який було надано емфітевзис, якщо строк було зазначено в договорі про встановлення цього права. У ЦК України не встановлений обов'язок власника ділянки подовжити на вимогу землекористувача строк дії емфітевзису. Такий обов'язок може бути закріплений у договорі про встановлення емфітевзису. В разі досягнення сторонами домовленості про подовження строку, йдеться про встановлення нового емфітевзису;

3) викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю. У цьому випадку йдеться про викуп саме земельної ділянки, а не права користування нею (ст. 350 ЦК України);

4) знищення земельної ділянки або такого її пошкодження, що виключає можливість використання для задоволення сільськогосподарських потреб;

5) визнання недійсним правочину, що є підставою встановлення емфітевзису;

6) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням (п. а) ст. 143 ЗК України);

7) домовленості власника ділянки та землекористувача про припинення емфітевзису. Така домовленість має бути вчиненою у такій самій формі як і договір про встановлення емфітевзису.

За рішенням суду емфітевзис може бути припинений також в інших випадках, встановлених законом (ст. 412 ЦК України).

Суперфіцій – це довгострокове, відчужуване та успадковуване право користування земельною ділянкою, переданою оплатно чи безоплатно особі для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель, на які в останньої виникає право власності (ч. 1 ст. 413 ЦК України).

Право користування земельною ділянкою, наданою для забудови, може відчужуватися або передаватися землекористувачем у порядку спадкування, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 413 ЦК України, відповідно до положень якої право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для забудови не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам (крім випадків переходу права власності на будівлі та споруди, що розміщені на такій земельній ділянці), внесено до статутного фонду, передано у заставу.

Суб'єктами суперфіціарних відносин є власник земельної ділянки, яка надається під забудову, і особа, котра має право використання зазначеної ділянки для здійснення забудови (суперфіціарій). Об'єктом суперфіцію є право користування земельною ділянкою для будівництва певних видів споруд чи будівель з можливістю для суперфіціарія набути право власності на них. Підставами встановлення суперфіцію є договір між власником ділянки і майбутнім забудовником про встановлення суперфіцію і заповіт.

Суперфіцій припиняється у разі:

1) поєднання в одній особі власника земельної ділянки та суперфіціарія. У цьому випадку суб'єкти права власності та речового права на чужу річ співпадають;

2) спливу строку права користування. Обов'язок власника ділянки подовжити на вимогу землекористувача строк дії суперфіцію може бути передбачений у договорі про суперфіцій;

3) відмови землекористувача від права користування;

4) невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років підряд;

5) викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю. У цьому випадку йдеться про викуп саме земельної ділянки, а не права користування нею (ст. 350 ЦК України);

6) неможливість використання земельної ділянки для забудови (наприклад, внаслідок її забруднення токсичними, радіоактивними речовинами тощо);

7) визнання недійсним правочину, що був підставою встановлення суперфіцію;

8) використання земельної ділянки не за цільовим призначенням (частина 5 ст. 415 ЦК України, пункт а) ст. 143 ЗК України);

9) домовленості власника ділянки та землекористувача про припинення емфітевзису, вчиненій у такій самій формі як і договір про встановлення емфітевзису. За рішенням суду емфітевзис може бути припинений також в інших випадках, встановлених законом (ст. 416 ЦК України).

Правові наслідки припинення суперфіцію у випадках припинення його за бажанням сторін (збігу власника і суперфіціарія в одній особі, відмови суперфіціарія від права користування тощо) або внаслідок спливу строку користу-

вання, визначаються домовленістю між власником земельної ділянки та суперфіціарієм. Якщо сторонам домовленості досягнути не вдалося, власник земельної ділянки має право вимагати від власника будівлі (споруди) її знесення та приведення земельної ділянки до стану, в якому вона була до надання її у користування. Якщо ж знесення будівлі (споруди), що розміщена на земельній ділянці, заборонено законом (жит-лові будинки, пам'ятки історії та культури тощо) або є недоцільним у зв'язку з явним перевищенням вартості будівлі (споруди) порівняно з вартістю земельної ділянки, суд з урахуванням підстав припинення права користування земельною ділянкою може обрати один з таких варіантів:

1) постановити рішення про викуп власником будівлі (споруди) земельної ділянки, на якій вона розміщена;

2) постановити рішення про викуп власником земельної ділянки будівлі (споруди);

3) постановити рішення про визначення умов користування земельною ділянкою власником будівлі (споруди) на новий строк (ст. 417 ЦК України). У цьому разі фактично має місце встановлення права користування чужою земельною ділянкою замість суперфіцію, який згідно ст. 416 ЦК України вже був припинений.

Тема 2.Право інтелектуальної власності

Питання до теми:

1. Загальні положення про право інтелектуальної власності.
2. Авторське право та суміжні права.
3. Патентне право.
4. Юридичні засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

1. Загальні положення про право інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності є правом творця (та інших осіб, вказаних у законі) на одержаний ним результат інтелектуальної, творчої діяльності, який законом визнається об'єктом правового регулювання і охорони.

Поняття «право інтелектуальної власності», може вживатися у суб'єктивному та об'єктивному сенсі, а також для позначення елементу право-суб'єктності (правоздатності) особи.

Суб'єкти права інтелектуальної власності — це особи, яким можуть належати права володіння, легітимації, користування, розпорядження та захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути : творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності; інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Об'єктами права інтелектуальної власності згідно з п. VIII ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 р. є: літературні, художні і наукові твори; виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо і телевізійні передачі; винаходи в усіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності, у виробничій, науковій, літературній і художній сферах.

Зміст права інтелектуальної власності як елементу правосуб'єктності, становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК та іншими законодавчими актами.

Загальні засади захисту права інтелектуальної власності від порушень встановлені ч. 3 ст. 418 ЦК, котра наголошує, що таке право є непорушним. Воно належить його володільцю як природне право, внаслідок чого ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Відповідно дост. 432 ЦК що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК. Отже, для суб'єкта права інтелектуальної власності існує можливість вимагати, щоб суд застосував загальні для всіх цивільних відносинспособи захисту та спеціальні способи захисту.

Суд може також захистити цивільні права та інтереси, пов'язані з інтелектуальною власністю, застосувавшиспеціальні способи захисту права інтелектуальної власності та постановивширішення про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності (контрафакгних виробів);

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів із порушенням права інтелектуал ьиої власності;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

2. Авторське право та суміжні права.

В об'єктивному значенні авторське право, являє собою сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва.

У суб'єктивному значенні авторське право — це особисті немаи нові і майнові права, що належать особам, які створили твори науки, літератури і мистецтва.

Твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також незалежно від способу чи форми вираження.

Перелік об'єктів авторського права та суміжних прав передбачений ст. 8, 35 Закону України«Про авторське право та суміжні права».

Авторське право не поширюється: на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції.

Не є об'єктами авторського права: акти органів державної влади та орг анів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіц ійні переклади; державні символи, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади; повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер прес-інформації; інші твори, встановлені законом.

На відміну від промислової власності, де автори одержують охоронні документи у формі патентів чи свідоцтв і де є суворі процедури для цього (спеціальний порядок визначення пріоритету , перевірка новизни) виникнення та здійснення авторських прав не потребує виконання жодних формальностей.

Суб'єкти авторського права — фізичні та юридичні особи, які є носіями суб'єктивних майнових та немайнових прав та обов 'язків. Зазвичай суб 'єктів авторських прав поділяють на дві групи за способом набуття авторського права – первинні та вторинні суб'єкти авторського права. Первинним суб'єктом авторського права є автор творів науки, літератури і мистецтва

Під вторинним суб'єктом авторського права слід розуміти фізич- них або юридичних осіб, які не брали участі у створенні твору науки, літератури і мистецтва, але набули певного обсягу майнових прав інтелектуальної власності на твір за законом або за договором.

Співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір. Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення.(ч. 1 ст. 436 ЦК України).

Авторське право виникає від моменту створення твору. Таким моментом є вираження твору на матеріальному носії таким чином , щоб він став доступним для розуміння іншим особам.

Власник авторського права для оповіщення про свої права може використовувати знак авторського права, що міститься на кожному примірникові твору й складається з латинської букви «С» в колі, імені (найменуванні) власника авторського права та року першого опублікування твору.

Твір не можна опубліковувати , якщо він порушує права людини на таємницю її особистого й сімейного життя , завдає шкоди громадському порядкові, здоров'ю та моральності населення.

Твір вважається опублікованим , якщо він будь -яким способом повідомлений невизначеному колу осіб , зокрема виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню , відображений у з агальнодоступних електронних системах інформації.

Особа не має права публікувати твір без згоди автора, крім випадків, встановлених законом . У разі смерті автора правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить його волі.

Існують три **різновиди суміжних прав**: права виконавців на їх виконання, права виробників фонограм і відеограм на їхні фонограми і відеограми , а також права організацій мовлення на їх радіо - і телевізійні програми . Охорона суміжних прав передбачає захист прав тих, хто допомагає авторам творів довести до відома широкої аудиторії творчий задум автора або іншим способом поширювати його твори.

Об'єктом охорони прав виконавців є особистий виступ виконавця . Йдеться про об'єкт нематеріального характеру, що відрізняється від твору. Виступ виконавця полягає в реалізації твору, який уже створений автором і включає всю сукупність його елементів . Виконавець є посередником між твором і публікою, бо він передає думку вже повністю і конкретно сформованого автором твору.

Відповідно до ст . 35(а) Закону України «Про авторське право і суміжні права» до об'єктів суміжних прав віднесені виконання літературних, драматич-

них, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про авторське право і суміжні права» дане таке визначення поняття «виконавець» – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка вико- нує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично- драматичних творів. ТакожЗакон відносить до суб'єктів суміжних прав виконавців творів, їх спадкоємців та осіб, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань.

Виконавцем може бути лише фізична особа, вік і стан дієздатності якої не мають значення. За малолітніх і недієздатних виконавців права здійснюються їх законними представниками. Щодо виконань, які здійснюються різними штучно створеними механізмами або тваринами, виконавські права набувають їх творці або дресирувальники . Охороняються результати виконавської діяльності як професіоналів, так і любителів.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею. Для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через 70 років після оприлюднення твору, застосовується строк, передбачений частиною другою цієї статті. Авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора (відповідно до ст. 28 Закону України «Про австорське право та суміжні права»).

Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання. Особисті немайнові права виконавців, охороняються безстроково. Права виробників фонограм і відеограм охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу.До спадкоємців виконавців і правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах установленого цією статтею строку (відповідно до ст. 44 Закону України «Про австорське право та суміжні права»).

Під **захистом прав та законних інтересів** суб'єктів авторського права і суміжних прав слід розуміти передбачені законом заходи із їх визнання та поновлення, припинення їх порушення , застосування до правопорушників заходів юридичної відповідальності. Захист авторських і суміжних прав здійснюється у

передбаченому законом порядку, тобто шляхом застосування належної форми, засобів і способів захисту.

Предметом захисту є суб'єктивні авторське право і суміжні права, охоронювані законом інтереси.

Суб'єктами права на захист є автори творів науки, літератури і мистецтва, суб'єкти суміжних прав, а також їх спадкоємці та правонаступники.

Виділяють дві основні форми захисту авторських і суміжних прав:

а) юрисдикційну, тобто забезпечену за допомогою державних органів, у тому числі судів (остання поділяється на, відповідно, сферу кримінального та цивільного судочинства й провадження по спра вах про адміністративні правопорушення у сфері авторсь ких і суміжних прав).

б) неюрисдикційну, що охоплює собою дії громадян і органі зацій із з ахисту авторських і суміжних прав, здійснювані ними самостійно, без звертання до державних або інших компетентних органів.

Способом захисту авторського права і суміжних прав визнаються закріплені законодавством матеріально-правові засоби примусового характеру, за допомогою яких відновлюються (визнаються) порушені (оспорені) права і здійснюється вплив на порушника авторського пра- ва і суміжних прав.

Захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

3.Патентне право.

Патентне право, як і будь -яке інше право, прийнято розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні.

Патентне право в об'єктивному значенні — це сукупність право - вих норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини У процесі ств о-рення і використання винаходів, корисних моделей і промислових зразків.

У суб'єктивному значенні патентне право — це майнові та осо - бисті немайнові права суб 'єкта, що пов'язані з конкретним вина- ходом, корисною моделлю, промисловим зразком.

Об'єктами права промислової власності (патентного права) є основні результати науково -технічної діяльності, що включає фундаментальні та прикладні наукові дослідження, а також доведення їх результатів до стадії пра к-тичного використання, а саме винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є : винахідник, автор промислового зразка ;інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок за договором чи законом. Винахідником, автором промислового зразка може бути і громадянин України, й іноземний громадянин, і особа без громадянства. Вони усі мають рівні з особами України права, передбачені чинним законодавством, відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Здатність фізичної особи до набуття статусу винахідника , автора промислового зразка не пов'язуєьбся з її віком, психічним станом, освітою тощо.

Не визнаються винахідниками фізичні особи, які не внесли особистого творчого внеску у створення винаходу (корисної моделі), а надали винахіднику (винахідникам) тільки технічну , організаційну чи матеріальну допомогу при його створенні і (або) оформленні заявки.

Право на винахід, корисну модель та промисловий зразок охороняється державою і засвідчується патентом.**Патент** – це техніко-юридичний документ, який засвідчує визнання заявленої пропозиції винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком, авторство на них, пріоритет і право власності на зазначені об'єкти.

Винахід – це результат інтелектуальної діяльності людини у будь -якій сфері технології, технологічне або технічне рішення , що відповідає критеріям патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності). Об'єктами винаходу можуть бути продукт (пристрій, штам мікроорганізмів, культура клітин рослин і тварин тощо), спосіб, а також застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням.

Корисна модель (малий винахід) — це нові й промислово придатні рішення, що стосуються конструктивного використання пристрою, конструктивне виконання засобів виробництва і предметів споживання , а також їх складових частин.Об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина) або процес у будь -якій сфері технології. Корисна модель має два критерії охороноздатності: новизна і промислове використання.

Об'єктом корисної моделі , придатним для набуття прав на нього, не можуть бути: лікарські засоби, засоби захисту тварин та харчових продуктів; способи одержання лікарських засобів, засобів захисту тварин та харчових продуктів; способи терапевтичного, хірургічного лікування людини та тварини.

Промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання. До промислових зразків відносять художньоконструкторське вирішення виробу, яке визначає його зовнішній вигляд . Об'єктом промислового зразка можуть бути форма , малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу . Промисловий зразок одержує правовий захист , якщо він є новим . Під промисловим зразком розуміють як сам виріб , так і будь -яку його частину , якщо таку виробляють і продають окремо. Промисловий зразок не має описувати і визначати природу, функцію і спосіб чого-небудь (інакше він належав би до винаходів).

Патент надає його власнику виключне право використовувати винахід, корисну модель, промисловий зразок за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів.

Взаємовідносини при використанні винаходу, корисної моделі та промислового зразка, патент на який належить кільком особам, визначаються угодою між ними. У разі відсутності такої угоди кожний власник патентуможе використовувати винахід, корисну модель, промисловий зразок за своїм розсудом, але жоден з них не має права давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання

винаходу, корисної моделі та передавати право власності на винахід, корисну модель іншій особі без згоди інших власників патенту.

Використанням винаходу, корисної моделі, промислового зразка визнається:виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу, корисної моделі, промислового зразка; пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним;продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу, корисної моделі, промислового зразка, якщо при цьому використано кожну ознаку, включену до незалежною пункту формули винаходу, корисної моделі, або використані всі суттєві ознаки промислового зразка.

Спори щодо розмірів і порядку виплати грошової компенсації вирішуються у судовому порядку.Патент надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати винахід, корисну модель, промисловий зразок без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається згідно із законом порушенням прав, що надаються патентом.

Власник патенту в будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до Установи. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені Установи.

Не допускається повна або часткова відмова від патенту без попередження особи, якій надано право на використання винаходу за ліцензійним договором, зареєстрованим в Установі, а також у разі накладення арешту на майно, описане за борги, якщо до його складу входять права, що засвідчуються патентом.Дія патенту припиняється у разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності.

Збір за підтримку чинності патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід чи деклараційного патенту на секретну корисну модель не сплачується.

Патент може бути визнано у судовому порядку недійсним повністю або частково у разі:невідповідності запатентованого винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності;наявності у формулі винаходу (корисної моделі) ознак, яких не було у поданій заявці;видачі патенту внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

При визнанні патенту чи його частини недійсними Установа повідомляє про це у своєму офіційному бюлетені.

4. Юридичні засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Інститут засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг охоплює правову охорону трьох об'єктів інтелектуальної власності: комерційних найменувань, торговельних марок та географічних зазначень.

Суб'єктивні права на засоби індивідуалізації мають ряд особливостей, зумовлених специфікою об'єкта правової охорони.

Насамперед, слід наголосити, що права на засоби індивідуалізації, на відміну від авторських та патентних прав, діють безстроково, тобто упродовж всього періоду існування відповідного управомоченого суб'єкта або протягом періоду чинності правоохоронного документа на відповідний засіб індивідуалізації з можливістю пролонгації невизначену кількість разів. Зокрема, чинність майнових прав інтелектуальної власності на комерційне найменування припиняється у разі ліквідації юридичної особи (ст. 491 ЦК України). Майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку є чинними протягом десяти років з дати, наступної за датою подання заявки на торговельну марку. Зазначений строк може бути продовженим щоразу на десять років. Право інтелектуальної власності на географічне зазначення охороняється безстроково за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим зазначенням (ст. 504 ЦК України).

Право на засоби індивідуалізації належить до кола абсолютних прав, тобто таких, що діють щодо всіх третіх осіб, які зобов'язані утримуватися від порушення правомочностей, наданих його правоволоділцю. На відміну від відносних прав, управомоченому суб'єкту протистоїть не конкретна особа, зобов'язана здійснити чи утриматися від вчинення певних визначених дій, а всі треті особи, на яких покладений обов'язок не порушувати право на засоби індивідуалізації та не перешкоджати у здійсненні його правомочностей.

Права на засоби індивідуалізації є більш обмеженими за обсягом правової охорони порівняно з характером охорони прав у сфері авторського та патентного права. Якщо обсяг правової охорони твору чи винаходу обмежується лише часовими рамками та територіальними кордонами, то у галузі засобів індивідуалізації такі обмеження є більш істотними. Так, межі правової охорони торговельної марки визначаються переліком товарів чи послуг (ст. 494 ЦК України), географічного зазначення – характеристиками товару та районом його походження (ст. 501 ЦК України), комерційного найменування – предметом діяльності юридичної особи (ст. 489 ЦК України).

Комерційне найменування являє собою оригінальне позначення юридичної особи, що займається підприємництвом, яке дозволяє індивідуалізувати її серед інших осіб та не вводить в оману споживачів щодо справжнього характеру діяльності особи. Торговельною маркою відповідно до ст. 492 ЦК України визнається будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Географічне зазначення можна визначити як назву географічного місця, що вживається у позначенні товару, який має ряд особливих якісних характеристик, зумовлених місцем його походження. Таким чином, якщо комерційне найменування слугує засобом індивідуалізації суб'єкта – юридичної особи – підприєм-

ця, то торговельна марка та географічне зазначення застосовуються для ідентифікації виготовленої продукції чи наданих послуг.

На відміну від комерційних найменувань, що використовуються для позначення юридичних осіб – підприємців, комерційне позначення є засобом індивідуалізації цілісного майнового комплексу, що належать юридичній особі чи фізичній особі – підприємцю. Доменне ім'я є засобом позначення інформаційних ресурсів у мережі Інтернеті.

Важливе значення для стимулювання попиту та успішної реалізації продукції відіграє її індивідуалізація спеціальними символічними позначеннями, здатними лише своїм зовнішнім виглядом привернути увагу споживачів та виокремити виготовлені товари від аналогічних виробів конкурентів. Функції таких позначень виконують торговельні марки.

Торговельна маркаце будь-яке позначення або будь-яка комбінації позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами.

Торговельні марки можуть бути класифіковані на словесні, зображувальні, об'ємні та комбіновані.

Словесними марками є позначення, об'єктом яких можуть бути слова, у тому числі власні імена, літери та цифри. Зображувальні знаки – це позначення, об'єктом яких є графічні або інші зображення. Об'ємні марки являють собою знаки, що характеризуються об'ємним, тривимірним характером, а комбіновані – являють собою поєднання вищезазначених видів.

За кількістю правоволодільців торговельні марки можуть бути індивідуальними, що належать одній фізичній або юридичній особі та колективними, якщо єдиним власником марки є об'єднання осіб. Можливі й інші види торговельних марок.

Торговельна марка тісно пов'язана з іншими видами засобів індивідуалізації (комерційним найменуванням та географічним зазначенням) та об'єктів промислової власності (зокрема з промисловим зразком).

На відміну від промислового зразка, торговельна марка являє собою позначення чи комбінацію позначень, що придатні для вирізнення товарів і послуг однієї особи від аналогічної продукції інших виробників. Об'єктом торговельної марки може бути словесне, зображувальне, об'ємне чи комбіноване позначення. Право на торговельну марку охороняється на підставі свідоцтва, що видається за результатами проведення формальної та кваліфікаційної експертизи та чинне протягом 10 років. Чинність свідоцтва може бути поновлена на відповідний період безкінечне число раз.

Тема 3. Деякі проблеми договірного права

Питання до теми:

1. Договори з передачі майна у користування
2. Договори у сфері надання транспортних послуг
3. Договори усфері фінансів
4. Договори у сфері інтелектуальної власності

1. Договори з передачі майна у користування

За **договором найму (оренди)** наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України). Договір найму (оренди) є консенсуальним, оплатним, двостороннім, строковим, каузальним правочином.

Правове регулювання договору найму (оренди) здійснюється ЦК України, Законами України «Про оренду землі» від 6.10.1998 р., «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.1992 р., Лісовим, Земельним, Водним кодексами (в яких передбачені особливості оренди природних ресурсів) тощо.

Сторонами договору найму (оренди) є наймодавець та наймач (фізичні та юридичні особи, держава, адміністративно-територіальні утворення тощо).Наймодавцем може бути власник речі або особа, якій належать інші речові права на цю річ, а також особа, уповноважена на укладання договору найму (наприклад, управитель майна).

Предметом є майно, що включає також і майнові права, але, як правило, це речі. Речі мають відповідати наступним вимогам, які пов'язані з тим, що саме передане майно підлягає поверненню:а) річ визначена індивідуальними ознаками;б) річ неспоживана, тобто здатна зберігати свій первісний вид при кількаразовому використанні (в ЦК України уперше нормативно закріплене цю кваліфікуючу ознаку, що характеризує можливі об'єкти договору найму).

Плата за користування майном може вноситися за вибором сторін у грошовій або натуральній формі. Договором або законом може бути встановлено періодичний перегляд, зміну (індексацію) розміру плати за користування майном.

Строку договору найму має бути визначений у договорі, якщо строк найму не встановлений, то договір найму вважається укладеним на невизначений строк. Кожна із сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитися від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна – за три місяці. Законом можуть бути встановлені максимальні (граничні) строки договору найму окремих видів майна.

Обов'язки наймодавця: передати (у консенсуальному договорі) наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму. Під передачею майна слід розуміти дії наймодавця, спрямовані на переміщення цього майна з його майнової сфери у майнову сферу наймача; забезпечити комплектність і стан речі, що відповідають умовам договору найму

та її призначенню. Наймодавець не нестиме відповідальності за ті чи інші недоліки речі, якщо вони були застережені ним під час укладення договору; попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача або інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею; повідомити наймача про всі права третіх осіб на річ, що передається у найм. (якщо річ обтяжена правами третіх осіб (право застави, сервітути тощо), обтяження зберігають свою силу і в період дії договору найму. Передання речі у найм не припиняє та не змінює прав на неї третіх осіб; договором або законом може бути встановлений обов'язок наймача укласти договір страхування речі, що передана у найм (наприклад, державне майно); проводити капітальний ремонт речі, переданої у найм за свій рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом.

Якщо наймодавець не провів капітального ремонту речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, наймач має право:відремонтувати річ, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за користування річчю, або вимагати відшкодування вартості ремонту; вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Обов'язки наймача: вносити за користування майном плату, розмір якої встановлюється договором найму;перевірити у присутності наймодавця справність речі; користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору; змінювати стан речі, переданої йому у найм, лише за згодою наймодавця; проводити поточний ремонт речі, переданої у найм, за свій рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом; нести ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження речі, за умови, якщо наймач затримав повернення речі наймодавцеві у разі припинення договору, наприклад, по закінченню строку договору;передавати річ у користування іншій особі (піднайм) тільки за згодою наймодавця, якщо інше не встановлено договором або законом; усунути погіршення речі, які сталися з його вини. У разі неможливості відновлення речі наймодавець має право вимагати відшкодування завданих йому збитків; відшкодувати шкоду, що завдана третім особам у зв'язку з користуванням річчю, переданою у найм на загальних підставах; здійснювати поліпшення речі, переданої у найм, лише за згодою наймодавця; разі припинення договору найму негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі.

Якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі, наймодавець має право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення.

Крім прав, що кореспондують обов'язкам наймодавця, наймач має наступні права:право власності на плоди, продукцію, доходи, одержані ним у результаті користування річчю, переданою у найм;переважне, перед правами інших осіб, право на укладення договору найму на новий строк, за умови, якщо він виконує свої обов'язки за договором найму;переважне, перед правами інших осіб, право на придбання речі, переданої в найм, за умови, якщо він виконує свої обов'язки за договором найму; право вимагати зменшення плати,

якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася.

Крім загальних підстав припинення договорів, **договір припиняється:**

У разі смерті фізичної особи – наймача, якщо інше не встановлено договором або законом.

У разі ліквідації юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем.

У разі односторонньої відмови від договору:наймодавця, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд. Договір є розірваним з моменту одержання наймачем повідомлення наймодавця про відмову від договору; наймача, якщо наймодавець не передає наймачеві майно.

У разі розірвання договору найму на вимогу наймодавця (у разі незгоди наймача – у судовому порядку), якщо інше не передбачено у договорі, якщо: наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі;наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі;наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача.

У разі розірвання договору найму на вимогу наймача найму, якщо: наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі; наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

До вимог про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог про відшкодування витрат на поліпшення речі застосовується позовна давність в один рік.

За **договором прокату** наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк

Наймодавцем може виступати лише суб'єкт підприємницької діяльності, в тому числі і фізична особа суб'єкт підприємницької дільності. Наймачі – як правило, фізичні особи, але можуть і юридичні.

Договір може бути консенсуальним і реальним.Договір прокатує публічним та відноситься до договорів приєднання.

Умови договору прокату встановлюються однаково для всіх наймачів. Наймодавець не має права надавати переваги одному наймачеві перед іншим щодо укладення договору прокату, якщо інше не встановлено законом. Наймодавець не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей для цього.

До відносин за договором з участю наймача-фізичної особи, не врегульованих ЦК України, застосовується законодавство про захист прав споживачів.

Об'єктом договору можуть бути тільки рухомі речі, що здатні задовольняти побутові потреби. Не можуть бути – майнові права.

Наймач не має право укладати договір піднайму.

Договір оренди землі – це договір відповідно до якого орендодавець зобов'язується за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння та користування на певний строк, а орендар зобов'язується її використовувати

відповідно до вимог договору та вимог земельного законодавства (ст. 792 ЦК України, ст. 13 Закону України «Про оренду землі»).

Договір є оплатним, двостороннім, але він завжди є реальним та строковим (розрізняють короткострокову оренду – до 5 років та довгострокову – до 50 років, строк дії договору визначається за домовленістю сторін, але не може перевищувати 50 років).

Специфічний об'єкт договору – земельна ділянка, тобто частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами, що перебуває у власності фізичних та юридичних осіб, комунальній або державній власності. При цьому земельна ділянка має використовуватися за цільовим призначенням.

Відповідно до ст. 792 ЦК України, земельна ділянка може передаватися у найм разом з будівлями, спорудженнями, насадженнями, які є власністю орендодавця.

Орендодавцями земельних ділянок є громадяни та юридичні особи, у власності яких перебувають земельні ділянки, або уповноважені ними особи. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом.

Орендарями земельних ділянок можуть бути: фізичні та юридичні особи, публічні утворення.

За **договором найму будівлі або іншої капітальної споруди**, наймодавець передає або зобов'язується передати будівлю чи окрему споруду або їх частини у користування наймачу за плату на певний строк.

Об'єкт договору – будівлі або інші капітальні споруди, чи окремі їх частини.Сторонамии договору, як правило, є юридичні особи та фізичні особи-підприємці.

Форма визначається строком, на який укладається договір. Передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору.

Обчислення строку договору найму починається з моменту передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди, якщо інше не встановлено договором.

Повернення наймачем предмета договору найму оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору. З цього моменту договір найму припиняється.

Одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) до орендаря переходить право користування земельною ділянкою, на якій знаходяться будівля або споруда, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі або споруди, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму.

За **договором найму транспортного засобу**, наймодавець передає або зобов'язується передати транспортний засіб у користування наймачу за плату на певний строк.

Предметом договору найму транспортного засобу можуть бути повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо. Особливістю об'єкту є і те, що транспортні засоби є рухомими речами, а також є джерелом підвищеної небезпеки з відповідними правовими наслідками їх експлуатації.

Наймачем є, особа, що має необхідні відповідні знання та кваліфікація, підтверджена певними посвідченнями (водія, пілота).

Наймач самостійно здійснює використання транспортного засобу у своїй діяльності і має право без згоди наймодавця укладати від свого імені договори перевезення, а також інші договори відповідно до призначення транспортного засобу, може: використовувати транспортний засіб для перевезення власних робітників, вантажів і т.п.; укладати (в якості перевізника) договори з третіми особами на перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти.

Наймач зобов'язаний підтримувати транспортний засіб у належному технічному стані, тобто технічне обслуговування та ремонт (як капітальний так і поточний, якщо інше не вказано в самому договорі) та відшкодувати збитки, завдані у зв'язку із втратою або пошкодженням транспортного засобу, якщо він не доведе, що це сталося не з його вини.

Договором може бути встановлено, що він передається у найм з екіпажем, який його обслуговує.

За **договором лізингу** одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

Предмет – як і в інших різновидах найму – індивідуально-визначене майно та таке, що під час використання не знищується повністю (неспоживні речі), але специфічною ознакою для цього договору є те, що майно (рухоме чи нерухоме) відноситься до основних фондів.

Сторонами є лізингодавець та лізингоодержувач. Лізингодавцем може бути лише юридична особа, яка має статус фінансової установи, відповідно до чинного законодавства (останнє пояснює чому не можуть бути ними фізичні особи), а лізингоодержувачами можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи (раніше, до останньої редакції Закону, фізичні особи не могли бути лізингоодержувачами).

Види лізингу: прямий та непрямий лізинг, фінансовий та оперативний, зворотний, пайовий лізинг, міжнародний та внутрішній лізинг, револьверний, «чистий» та «мокрий» тощо.

За **договором найму (оренди) житла** одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату.

Існує два види договору найму житла: приватного житла та житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності. Ці види договору найму

житла регулюються відповідно ЦК України (для «приватного» договору найму житла) та ЖК України від 30 червня 1983 р. (для найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності – так званого «соціального» найму житла).

«Соціальний» найм жилих приміщень застосовується до правовідносин, що виникають з приводу житла, що входить до складу державного або громадського житлового фонду. Особливості такого найму полягають в складній процедурі його укладення, необхідності низки додаткових підстав для виникнення правовідносин найму (потреба в поліпшенні житлових умов, визнання рішення про надання житла, видача ордера і т.п.), прагненні більшої гарантованості прав наймача тощо. До різновидів договору соціального найму належить також найом службових жилих приміщень і користування житлом в гуртожитках. Цим відносинам властиві спільні риси, хоча існує також і низка специфічних відмінностей між ними.

«Приватний» договір найму житла, як правило, застосовується у будинках або квартирах, що знаходяться у приватній власності.

Цивільно-правова характеристика договору:консенсуальний, оплатний, двосторонній, строковий, каузальний правочин, відноситься до договорів про передачу майна у користування.

Сторонами договору найму (оренди) є наймодавець та наймач житла. Сторонами у договорі найму житла можуть бути фізичні та юридичні особи.

Якщо наймачем є юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання у ньому фізичних осіб.

Не є стороною договору, але отримують вигоди від договору, особи, які постійно проживають разом з наймачем. У договорі найму житла мають бути вказані особи, які проживатимуть разом із наймачем. Ці особи набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо користування житлом. Порядок користування житлом наймачем та особами, які постійно проживають разом з ним, визначається за домовленістю між ними, а у разі спору – встановлюється за рішенням суду.

Тимчасові мешканці, які не мають прав осіб, які постійно проживають разом наймача. Наймач та особи, які постійно проживають разом з ним, за їхньою взаємною згодою та з попереднім повідомленням наймодавця можуть дозволити тимчасове проживання у помешканні іншої особи (осіб) без стягнення плати за користування житлом (тимчасових мешканців). Тимчасові мешканці не мають самостійного права користування житлом. Тимчасові мешканці повинні звільнити житло після спливу погодженого з ними строку проживання або не пізніше семи днів від дня пред'явлення до них наймачем або наймодавцем вимоги про звільнення помешкання.

Предмет договору – житло, а саме помешкання, зокрема квартири або її частини, житлового будинку або його частина. Помешкання має бути придатним для постійного проживання у ньому. Наймач житла у багатоквартирному житловому будинку має право користування майном, що обслуговує будинок.Не можуть бути самостійним об'єктом договору найму житлового

приміщення непридатні для проживання підсобні приміщення, які здаються в найм тільки разом з житлом.

Істотними умовами договору є: предмет договору та мрозмір плати за користування житлом.

Розмір плати за користування житлом встановлюється у договорі найму житла. Якщо законом встановлений максимальний розмір плати за користування житлом, плата, встановлена у договорі, не може перевищувати цього розміру.

Строк дії договору найму житла не є істотною умовою, відсутність якої веде до недійсності договору, оскільки у відповідності до ст. 821 ЦК України, якщо у договорі строк не встановлений діє встановлена законом презумпція про те, що договір вважається укладеним на п’ять років.

Обов’язками наймодавця єпередати об’єкт найму в належному стані (у консенсуальному договорі найму);здійснювати капітальний ремонт житла, переданого у найм, якщо інше не встановлено договором;проводити переобладнання житлового будинку, в якому знаходиться житло, передане у найм, якщо таке переобладнання істотно змінить умови користування житлом лише за згодою наймача.

Обов’язками наймача євикористовувати житло лише для проживання у ньому, забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані;провадити перевлаштування та реконструкцію житла лише за згодою наймодавця;своєчасно вносити плату за житло;самостійно вносити плату за комунальні послуги, якщо інше не встановлено договором найму; здійснювати поточний ремонт житла, переданого у найм, наймач, якщо інше не встановлено договором.

Крім прав, що кореспондують обов’язкам наймодавця, наймач має наступні права:у разі спливу строку договору найму житла переважне право на укладення договору найму житла на новий строк. переважне перед іншими особами, у разі продажу житла, яке було об’єктом договору найму, право на його придбання.за згодою наймодавця передати на певний строк частину або все найняте ним помешкання у користування піднаймачеві. Піднаймач не набуває самостійного права користування житлом.

За **договором позички** одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов’язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст. 827 ЦК України).

Цивільно-правова характеристика договору:може бути як консенсуальним так і реальним, безоплатний,двосторонній,строковий, каузальний правочин. Метою договору є передання майна у тимчасове безоплатне користування.

Права на майно, що передається «обтяжуються» договором, тобто при зміні власника речі договір продовжує існувати та обтяжує право власності нового власника речі.

Предмет договору – речі (рухомі та нерухомі). На відміну від договору найму, об’єктом договору позички можуть бути лише речі, а не майно взагалі. Вони мають відповідати наступним вимогам, які пов’язані з тим, що саме передане майно підлягає поверненню:

а) річ визначена індивідуальними ознаками;

б) річ неспоживана, тобто здатна зберігати свій первісний вид при кількаразовому використанні.

Форма – усна – для речей побутового призначення між фізичними особами може укладатися усно. Договір між юридичними особами, а також між юридичною та фізичною особою укладається у письмовій формі.

2. Договори у сфері надання транспортних послуг

За **договором перевезення вантажу** одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ст. 909 ЦК України).

Договір є реальним, двостороннім, оплатним, строковий, перевезення вантажів транспортом загального користування є публічним, на користь третьої особи,приєднання.

Сторонами є вантажовідправник і перевізник. У відповідності до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» підлягають ліцензуванню: надання послуг з перевезення вантажів річковим, морським, залізничним та повітряним транспортом. Перевізник має матина речовому праві або іншій законній підставі транспортні перевізні засоби, придатні для здійснення перевезень багажу.

Вантажовідправник – це будь-яка дієздатна фізична особа або юридична особа.

Оскільки цей договір відноситься до договорів на користь третіх осіб у відповідних відносинах бере участь вантажоодержувач, але він не бере участі в укладанні договорів перевезення, а тільки у виконанні, при цьому має не тільки права, але й обов'язки, що робить його доволі специфічною третьою особою, що бере участь у зобов'язанні.

За **договором перевезення пасажира** одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажира) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення.

Договір є консенсуальним,двостороннім, оплатний, публічний, приєднання.

Сторонами є пасажир і перевізник. Пасажиром може бути фізична особа.

Перевізником є транспортна організація, що здійснює перевезення транспортом загального користування. Відповідно до транспортного законодавства або ліцензією ця організація повинна бути наділена функціями громадського перевізника, зобов'язаного перевозити на вимогу всякого, хто до неї звернеться.

За **договором чартеру (фрахтування)** одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати другій стороні (фрахтувальникові) за плату всю або

частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам.

Порядок укладення договору чартеру (фрахтування), а також форма договору встановлюються транспортними кодексами (статутами).

За **договором транспортного експедирування** одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу.

Договір регулюється ЦК України, ГК України та Законом України «Про транспортно-експедиторську діяльність» від 01.07.2004 року.

Цивільно-правова характеристика договору: договір є консенсуальним, двостороннім, оплатним, строковим.

Предмет – здійснення як юридичних, так і фактичних дій, які спрямовані на забезпечення перевезення вантажу, а саме може бути встановлено обов'язок експедитора організувати перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраним експедитором або клієнтом, зобов'язання експедитора укласти від свого імені або від імені клієнта договір перевезення вантажу, забезпечити відправку і одержання вантажу, а також інші зобов'язання, пов'язані з перевезенням. Договором транспортного експедирування може бути передбачено надання додаткових послуг, необхідних для доставки вантажу (перевірка кількості та стану вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних формальностей тощо).

3. Договори усфері фінансів

За **договором позики** одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ст. 1046 ЦК України).

Правова характеристика:

Договір реальний, односторонній (обов'язки за договором виникають лише у позичальника), може бути строковим та безстроковим, каузальний (метою договору є передача у власність позичальнику родових речей при умові повернення позикодавцеві таку ж суму грошових коштів або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості, а не, наприклад, дарування цих речей), відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру, презюмується як оплатний.

Договір позики є реальним договором, оскільки виникає лише після передання позичальнику предмету договору. Реальність цього договору є однією з ознак, за якою позика відмежовується від кредитного договору. Стаття 1046 ЦК

прямо встановлює, що договір позики є укладеним після передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Договір позики має односторонній характер, оскільки позикодавець не бере на себе ніяких зобов'язань.

Договір позики може бути як оплатним, так і безоплатним. За загальним правилом за користування чужими грошовими коштами боржник зобов'язаний сплачувати проценти, якщо інше не встановлено договором між фізичними особами (ст. 536 ЦК). Отже, договір позики вважається безоплатним цей тільки у випадках встановлених законом. Стаття 1048 ЦК встановлює, що договір позики вважається безпроцентним, якщо, по-перше, це прямо встановлено договором; по-друге, він укладений між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін; по-третє, позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками.

Договір позики може бути укладений як в усній, так і у письмовій формі. Письмова форма договору необхідна, якщо сума позикових коштів є не меншою десятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян або якщо однією із сторін договору є юридична особа, незалежно від суми позики (ч. 1 ст. 1047 ЦК).

Сторонами договору позики є позикодавець і позичальник, якими можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи, у тому числі суб'єкти підприємницької діяльності, а також держава та інші публічно-правові утворення. Причому позикодавцем може виступати лише власник грошових коштів або інших речей, а також особа, яка має необхідні повноваження (представник).

Щодо надання позик фізичними особами, діяльність яких не є підприємницькою, ніяких обмежень у законодавстві не існує. Для укладання договору позики вони повинні лише мати необхідний обсяг дієздатності. У свою чергу звичайні юридичні особи та фізичні особи-підприємці позбавлені права систематичного надання грошей у позику. Це витікає з положень Закону «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», ст. 4 якого встановлює, що надання коштів у позику є фінансовою послугою. Фінансові послуги можуть надаватися лише фінансовими установами – юридичними особами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг і які внесені до відповідного реєстру. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди. Ці правила не стосуються надання позик у вигляді речей, визначених родовими ознаками окрім грошей.

Істотною умовою договору позики є його предмет, тобто сума коштів або вид та кількість речей, які передаються за договором. Не належать до числа істотних умови про ціну та строк договору, оскільки при відсутності вказівки на ці умови у договорі позики, він вважається укладеним на невизначений строк, тобто до моменту пред'явлення вимоги позикодавцем, а ціна визначається на рівні облікової ставки НБУ.

Оскільки договір позики є одностороннім, то його зміст складає право позикодавця вимагати повернення грошових коштів у такій самій сумі або речей, визначених родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем. Цьому праву кореспондує обов'язок позичальника повернути грошові кошти або відповідні речі. Окрім цього позичальник зобов'язаний повернути також проценти, розмір яких встановлюється у договорі, а якщо він не встановлений, то їх розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України.

За **кредитним договором** банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст. 1054 ЦК України).

Договір консенсуальний, тобто він вважається укладеним з моменту досягнення згоди за всіма умовами (суми кредиту, строку повернення та розміру процентів та ін., іноді договори кредиту називають «консенсуальний займ»), завжди оплатний, двосторонній, строковий, відноситься до каузальних правочинів (метою договору є передача у власність позичальнику родових речей при умові повернення позикодавцеві таку ж суму грошових коштів або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості, а не, наприклад, дарування цих речей), відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

Специфічною ознакою кредитного договору є його форма. Кредитний договір укладається у письмовій формі. Якщо кредитний договір укладено з недодержанням письмової форми, він є нікчемним.

Сторонами кредитного договору є кредитодавець та позичальник.

Кредитодавцем можуть бути банки та інші фінансові установи (кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг). У випадках прямо передбачених законом кредитодавцями можуть бути також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності.

Позичальниками можуть бути як фізичні, юридичні особи, так і територіальні громади, держава. Кредитний договір повинен бути підписаний уповноваженими особами сторін, що його укладають.

Обов'язки кредитодавця: 1) надати грошові кошти позичальникові в певному розмірі й на певних умовах (одноразово, у відповідності до «кредитної лінії» тощо).

Крім прав, що кореспондують обов'язкам позичальника, кредитодавець має наступні права:

1) відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений;

2) відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором у разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту;

3) контролювати цільове використання коштів;

4) використовувати тимчасово вільні кошти для інших розрахункових операцій.

Обов'язки позичальника:

1) повернути отриману грошову суму у визначений строк (у договорі про надання споживчого кредиту передбавено право дострокового повернення кредиту);

2) сплатити відсотки за користування сумою кредиту;

3) використовувати кошти у відповідності до цільового використання, а також пред'являти відповідні документи кредитодавцю для перевірки використання коштів у відповідності до визначених цілей.

Крім прав, що кореспондують обов'язкам кредитодавця, позичальник має наступне право: відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом. На відміну від кредитодавця позичальник вправі відмовитися від одержання кредиту незалежно від будь-яких умов, але це право може бути реалізоване лише до отримання суми кредиту.

Істотними умовами договору є предмет (в тому числі сума кредиту), строк повернення коштів та ціна (розмір процентів).

Предметом договору є надання фінансової послуги, а саме здійснення дій, спрямованих на передачу у власність позичальнику родових речей на умовах повернення кредитодавцеві такої ж суми грошових коштів або такої ж кількості речей того ж роду та такої ж якості, а також строковості та платності.

Процентна ставка за кредитом може бути фіксованою або змінюваною.

Розмір процентів, тип процентної ставки (фіксована або змінювана) та порядок їх сплати за кредитним договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів на дату укладення договору.

У разі зміни облікової ставки умови договору можуть переглядатися і змінюватися тільки на підставі взаємної згоди кредитора та позичальника.

Відповідно до ст. 1056-1 ЦК України, умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів в односторонньому порядку є нікчемною.

Фіксована процентна ставка є незмінною протягом усього строку кредитного договору. Встановлений договором розмір фіксованої процентної ставки не може бути збільшено кредитором в односторонньому порядку.

У разі застосування змінюваної процентної ставки кредитор самостійно, з визначеною у кредитному договорі періодичністю, має право збільшувати та зобов'язаний зменшувати процентну ставку відповідно до умов і в порядку, встановлених кредитним договором. Кредитодавець зобов'язаний письмово повідомити позичальника, поручителя та інших зобов'язаних за договором осіб

про зміну процентної ставки не пізніш як за 15 календарних днів до дати, з якої застосовуватиметься нова ставка.

Позичальник несе відповідальністьза несвоєчасне повернення кредиту та відсотків за його користування у вигляді стягнення пені чи штрафу. Зазвичай, у договорі закріплено відповідальність банку за несвоєчасне перерахування валюти кредиту у вигляді стягнення пені. Договором може бути передбачено відшкодування збитків, сплата банку підвищених відсотків за прострочення повернення кредиту, припинення кредитування з правом дострокового одностороннього розірвання договору.

У кредитних договорах передбачається відповідальність позичальника за використання не за цільовим призначенням кредитів за рахунок кредитних ресурсів НБУ у вигляді стягнення з нього штрафу в розмірі не менш як 25 відсотків від розміру використаного не за призначенням кредиту у встановленому чинним законодавством порядку.

За **договором банківського вкладу (депозиту)** одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором (ст. 1058 ЦК України).

Договір реальний, оплатний, односторонній (оскільки вкладник не має обов'язків перед банком), як правило, є строковим, але може укладатися і на невизначений строк; якщо вкладником є фізична особа – публічний, відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

Договір банківського вкладу, коли вкладником є фізична особа, відповідно до ч. 2 ст. 1058 ЦК України, віднесений до публічних договорів. Це означає, що банк не має права відмовити фізичним особам в укладенні такого договору (прийнятті внеску) за наявності у нього можливості зробити таку послугу. Можливості банку обумовлені наявністю банківської ліцензії для здійснення операцій в національній валюті та письмового дозволу Національного банку України на здійснення валютних операцій; технічного оснащення для прийняття вкладів; економічними нормативами, що встановлюються Національним банком України відповідно до вимог чинного законодавства; відсутністю інших причин, що позбавляють банк прийняти вклад.

У разі необґрунтованої відмови банку від укладення публічного договору (прийняття внеску) від фізичної особи, остання має право на відшкодування збитків, завданих такою відмовою (ч. 4 ст. 633 ЦК України).

Договір банківського вкладу укладається у письмовій формі (ст. 1059 ЦК України).

Письмова форма договору банківського вкладу вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або ощадного сертифіката чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту (ст. 1059 ЦК України).

У разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є нікчемним. Грошові кошти підлягають поверненню як набуті без достатніх правових підстав (ст. 1212 ЦК України). Вкладник має право вимагати відшкодування доходів (ст. 1214 ЦК України) та виплати процентів, нарахованих на суму вкладу (ст.ст. 536, 1061 ЦК України).

За домовленістю сторін договір банківського вкладу може бути укладений у письмовій нотаріальній формі (ст. 639 ЦК України).

У договорі банківського вкладу (депозиту) однією стороною є виключно банківська установа (банк), а другою стороною (вкладником) – може бути як фізична, так і юридична особа.

Вкладник – юридична чи фізична особа, яка здійснила розміщення готівкових (безготівкових) грошових коштів або банківських металів на рахунок у банку чи придбала ощадний (депозитний) сертифікат банку на договірних умовах (глава 1 Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене постановою Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 р. № 516).

Щодо вікового цензу вкладників (фізичних осіб), то варто зазначити, що неповнолітня особа (віком від 14 до 18 років) має право самостійно укладати договір банківського вкладу та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім’я. У випадку, коли грошові кошти на її рахунок були внесені у фінансову установу іншими особами, тоді неповнолітня особа може розпоряджатися цими грошовими коштами лише за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника (ч. 3 ст. 32 ЦК України).

Зміст договору банківського вкладу – це обов’язок банку повернути вкладнику суму вкладу (основний вклад) з оплатою обумовлених процентів .

Так, в ч. 1 ст. 1061 ЦК України зазначено, що банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Якщо таким договором не встановлений розмір процентів, банк зобов’язаний виплачувати проценти у розмірі облікової ставки Національного банку України.

У ч. 2 ст. 1061 ЦК України зазначено, що банк має право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклади на вимогу, якщо інше не встановлено договором. Зміна розміру процентів вкладу на вимогу може бути шляхом:

– збільшення. При цьому банк самостійно визначає порядок встановлення такого підвищення. Прийнявши рішення про підвищення процентної ставки, банк може не повідомляти про це вкладника;

– зменшення процентної ставки вкладу на вимогу можливе лише при дотриманні певних умов. Прийнявши рішення про зменшення розміру процентної ставки за договором банківського вкладу на вимогу, банк зобов’язаний у визначеному договором порядку повідомити про це вкладника.

За правилами ч. 3 ст. 1061 ЦК України встановлений договором розмір процентів на строковий вклад або на вклад, внесений на умовах його повернення у разі настання визначених договором обставин, не може бути односторонньо зменшений банком, якщо інше не встановлено законом. Більше того, відповідно до ч. 4 ст. 1061 ЦК України умова договору щодо права банку

змінювати розмір процентів на строковий вклад в односторонньому порядку є нікчемною.

Проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав (ч. 5 ст. 1061 ЦК України). Інакше кажучи, у день надходження грошових коштів вкладника в банк за договором банківського вкладу і в день їх повернення вкладникові або списання з його рахунка проценти на банківський вклад не нараховуються.

Порядок і терміни виплати процентів також передбачаються умовами договору. При відсутності даних умов проценти на банківський вклад виплачуються вкладникові на його вимогу зі спливом кожного кварталу окремо від суми вкладу, а не витребувані у цей строк проценти збільшують суму вкладу, на яку нараховуються проценти, якщо інше не встановлено договором банківського вкладу.

При поверненні вкладу банком виплачуються всі нараховані до цього моменту проценти (ч. 6 ст. 1061 ЦК України).

За **договором банківського рахунку** банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком (ст. 1066 ЦК України).

Двосторонній правочин, що передбачає виникнення цивільних прав і обов'язків банку та його клієнта.

Відноситься до оплатних договорів, якщо інше не встановлено законодавством або договором. При цьому, плату сплачує як клієнт за користування комплексом послуг банку по розрахунково-касовому обслуговуванню, так і банк за користування коштами, що знаходяться на рахунку клієнта.

Договір банківського рахунка є консенсуальним, тобто на відміну від договору банківського вкладу вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами договору, а не в момент внесення (зарахування) грошових коштів на рахунок.

Договір банківського рахунку може розглядатися як попередній договір (ст. 635 ЦК України), сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому на умовах, встановлених договором банківського рахунку. Так, наприклад, сторони договору банківського рахунку мають змогу передбачити умови щодо надання у майбутньому певної суми грошових коштів відповідно до кредитного договору.

На відміну від договору вкладного (депозитного) рахунку, законодавство України прямо не відносить договір банківського рахунка до публічних договорів. Хоча положення ст. 1067 ЦК України встановлюють обов'язок банку укласти договір банківського рахунка з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам. У разі необґрунтованого ухилення банку від укладення договору банківського рахунка клієнт має право на судовий захист порушеного

права (наприклад, звернутися до суду з вимогою про примусове укладення договору з банком або про відшкодування збитків).

Сторонами договору банківського рахунку з однієї сторони є банк чи інша фінансова установа, а з другої – клієнт банку чи фінансової установи (власник банківського рахунка).

Договір банківського рахунку, як і договір банківського вкладу (ст. 1059 ЦК України), укладається сторонами у письмовій формі. У разі, якщо сторони домовились про таке, договір банківського рахунка може бути укладений сторонами у письмовій нотаріальній формі (ст. 639 ЦК України).

4. Договори у сфері інтелектуальної власності

Розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності можливе за допомогою різних договорів. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це група договорів у сфері інтелектуальної власності, спрямованих на набуття, зміну або припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності не можуть передбачати перехід до інших осіб особистих немайнових прав інтелектуальної власності на відповідний об'єкт. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на підставі таких договорів:

а) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

б) ліцензійний договір;

в) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;

г) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;

ґ) інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Наведений перелік договорів не є вичерпним.

Договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності укладається у письмовій формі під загрозою його нікчемності, але законом можуть бути встановлені випадки, в яких договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності може укладатись усно. Так, відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в усній формі можуть укладатися договори про використання (опублікування) творів у періодичних виданнях (газетах, журналах тощо).

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності не потребують обов'язкової державної реєстрації. Виняток складають договори про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (ч. 2 ст. 1114 ЦК України). До таких прав належать права на винахід, корисну модель, промисловий зразок, які засвідчуються патентом і підлягають державній реєстрації.

Особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в

певній обмеженій сфері. Це називається **«ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності»**. Така ліцензія може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору.

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути виключною, одиничною, невиключною, а також іншого виду, що не суперечить закону.

Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

Невиключна ліцензія допускає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Ліцензії, що видаються ліцензіаром, можуть бути добровільними і примусовими.

Добровільні ліцензії видаються ліцензіаром ліцензіату за прямою двосторонньою угодою щодо повного або часткового використання об'єкта інтелектуальної власності.

Примусові ліцензії надаються компетентними державними органами зацікавленим особам у випадку, якщо власник охоронного документа не використовує або недостатньо використовує об'єкт інтелектуальної власності без поважних причин і при цьому відмовляється надати ліцензію на його використання. Примусові ліцензії надаються у адміністративному або судовому порядку. Власник примусової ліцензії у всіх випадках не має виключних прав на використання об'єкта інтелектуальної власності та права на надання субліцензії.

За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензію).

Головною правовою формою передання майнових прав інтелектуальної власності є **ліцензійний договір**, за яким одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог закону.

У випадках, передбачених ліцензійним договором, може бути укладений субліцензійний договір, за яким ліцензіат надає іншій особі (субліцензіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. У цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

Відповідно до вимог ст. 1109 ЦК України, у ліцензійному договорі мають бути визначені вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір. При цьому предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними.

Права на використання об'єкта права інтелектуальної власності та способи його використання, які не визначені у ліцензійному договорі, вважаються такими, що не надані ліцензіату (ст. 1107 – 1109 ЦК України).

Вважається, що за ліцензійним договором надається невиключна ліцензія, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

У разі відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, дія ліцензії поширюється на територію України.

Якщо в ліцензійному договорі про видання або інше відтворення твору винагорода визначається у вигляді фіксованої грошової суми, то в договорі має бути встановлений максимальний тираж твору.

Умови ліцензійного договору, які суперечать положенням ЦК України, є нікчемними.

Ліцензійний договір укладається на строк, встановлений договором, який повинен спливати не пізніше спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності. Ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення ліцензіатом встановленого договором терміну початку використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензіар або ліцензіат можуть відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення другою стороною інших умов договору. У разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на п'ять років. Якщо за шість місяців до спливу зазначеного п'ятирічного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на невизначений час. У цьому випадку кожна із сторін може в будь-який час відмовитися від договору, письмово повідомивши про це другу сторону за шість місяців до розірвання договору, якщо більший строк для повідомлення не встановлений за домовленістю сторін.

Уповноважені відомства або творчі спілки можуть затверджувати типові ліцензійні договори. Ліцензійний договір може містити умови, не передбачені типовим ліцензійним договором. Умови ліцензійного договору, укладеного з творцем об'єкта права інтелектуальної власності, що погіршують його становище порівняно з становищем, передбаченим законом або типовим договором,

є нікчемними і замінюються умовами, встановленими типовим договором або законом.

За **договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності** одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах.

Укладення договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не впливає на ліцензійні договори, які були укладені раніше.

Умови договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, що погіршують становище творця відповідного об'єкта або його спадкоємців порівняно з становищем, передбаченим цим Кодексом та іншим законом, а також обмежують право творця на створення інших об'єктів, є нікчемними.

За **договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності** одна сторона (творець – письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установлений строк.

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності повинен визначати способи та умови використання цього об'єкта замовником.

Істотними умовами договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності є: предмет договору, строк створення об'єкта права інтелектуальної власності, способи та умови його використання, ціна.

Оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором.

Умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Договір комерційної концесії (франчайзингу) – це угода, за якою одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на термін або без вказівки терміну право на використання в підприємницькій діяльності комплексу прав, що належать правоволодільцю, зокрема право на фірмове найменування і/або комерційне позначення правоволодільця на комерційну інформацію, що охороняється, а також на інші передбачені договором об'єкти виключних прав – товарний знак, знак обслуговування тощо.

Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації.

Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

Сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності

Договір комерційної концесії укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми договору концесії такий договір є нікчемним.

У випадках, передбачених договором комерційної концесії, користувач може укласти договір комерційної субконцесії, за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правоволоділцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволоділцем або визначених договором комерційної концесії.

До договору комерційної субконцесії застосовуються положення про договір комерційної концесії, якщо інше не випливає з особливостей субконцесії. Користувач та субкористувач відповідають перед правоволоділцем за завдану йому шкоду солідарно.

Визнання недійсним договору комерційної концесії має наслідком недійсність договору комерційної субконцесії.

В договорі комерційної концесії можуть бути передбачені особливі умови, зокрема:

1) обов'язок правоволоділця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

2) обов'язок користувача не конкурувати з правоволоділцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволоділцем прав;

3) обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів (потенційних конкурентів) правоволоділця;

4) обов'язок користувача погоджувати з правоволоділцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Умова договору, відповідно до якої правоволоділець має право визначати ціну товару (робіт, послуг), передбаченого договором, або встановлювати верхню чи нижню межу цієї ціни, є нікчемною.

Умова договору, відповідно до якої користувач має право продавати товари (виконувати роботи, надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), які мають місцезнаходження (місце проживання) на території, визначеній у договорі.

Тема 4. Проблеми правового регулювання недоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій

Питання до теми:

1. Сучасні тенденції трансформації недоговірних зобов'язань.
2. Проблеми відмежування недоговірних зобов'язань від договірних зобов'язань.
3. Особливості сучасної системи недоговірних зобов'язань.
4. Проблеми реалізації зобов'язань, які виникають із односторонніх дій.
5. Особливості здійснення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди в сучасних умовах.
6. Сучасні проблеми відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях.

1. Проблеми відмежування недоговірних зобов'язань від договірних зобов'язань.

Правова конструкція недоговірних зобов'язань відома правникам ще з часів римського приватного права. Традиційно цей вид зобов'язань займає самостійне місце в системі зобов'язального права. І хоча на сучасному етапі розвитку суспільних відносин переважне місце займають договірні зобов'язання, демонструючи всебічну реалізацію принципу свободи договорів, не можна залишати поза увагою і недоговірні зобов'язання особливо в світлі їх осучаснення.

На сучасному етапі недоговірні зобов'язання регулює підрозділ 2 розділу ІІІ книги п'ятої Цивільного кодексу України. Назва «недоговірні зобов'язання»підкреслює те, що вони виникли не з договорів чи іншого будь-якого правочину, а саме з односторонньої дії якої-небудь особи. Підставою для їх виникнення може бути односторонній правочин або інше майнове надання однієї сторони іншій. Одностороння дія, з якої виникло подібне зобов'язання, за характером повинна бути правомірною. Із недозволеної дії виникає інший вид недоговірних зобов'язань — заподіяння шкоди (деліктні зобов'язання). Таким чином, недоговірні зобов'язання – це зобов'язання, які виникають за відсутності укладеного між сторонами договору, в силу певних юридичних фактів.

Недоговірні зобов'язання слід відмежовувати від договірних:

1) договірні зобов'язання виникають у разі укладення цивільно-правового договору (зокрема, договірна відповідальність настає за невиконання або неналежне виконання умов договору), а недоговірні — в тому разі, якщо суб'єкти не перебували в договірних правовідносинах (однак правила про деліктну відповідальність поширюються й на завдання шкоди особою, з якою у потерпілого укладено договір, наприклад, відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) (ст.ст. 1209—1211 ЦК);

2) договірні зобов'язання — це зобов'язання, що завжди існують між сторонами, а недоговірні — це завжди новий юридичний обов'язок, а в деліктних зобов'язаннях він покладається на правопорушника замість невиконаного;

3) договірні зобов'язання є відносними, а недоговірні виникають з порушення абсолютних прав;

4) договірні зобов'язання регулюється як імперативними, так і диспозитивними нормами, а недоговірні — суто імперативними;

5) у разі невиконання або неналежного виконання договірного зобов'язання можлива відповідальність як у формі відшкодування збитків, так і у формі сплати неустойки, штрафу, а недоговірного зобов'язання — тільки у формі відшкодування шкоди;

6) у договірних зобов'язаннях на розмір відповідальності впливає вина кредитора, а для зобов'язань із відшкодування шкоди має значення тільки умисел і груба необережність потерпілого та матеріальний стан заподіювача шкоди — фізичної особи.

2. Особливості сучасної системи недоговірних зобов'язань.

Недоговірні зобов'язання поділяються на види в залежності від характеру підстави їх виникнення на:

1. недоговірні зобов'язання, що виникають з правомірних дій:

-зобов'язання, що виникають із публічної обіцянки винагороди (без оголошення конкурсу та за результатами конкурсу);

-зобов'язання, що виникають із вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення;

-зобов'язання, що виникають із рятування здоров'я та життя фізич¬ної особи, майна фізичної або юридичної особи.

2.недоговірні зобов'язання, що виникають з неправомірних дій:

-зобов'язання, що виникають із заподіяння шкоди (деліктні зобов'язання);

-зобов'язання з набуття або збереження майна без достатньої право¬вої підстави;

-зобов'язання, що виникають із створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи.

Одним із основних і найпоширеніших видів недоговірних зобов'язань є зобов'язання з відшкодування шкоди (деліктні зобов'язання) – це зобов'язання, у яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від заподіювача шкоди (боржника) повного відшкодування протиправно заподіяної шкоди шляхом надання відповідного майна в натурі або відшкодування збитків.

Система деліктних зобов'язань побудована на поєднанні загального делікту із спеціальним. Склад загального делікту – заподіяна шкода відшкодовується особою, яка її заподіяла (ст. 1166 ЦК України).

До основних видів спеціальних деліктів відносяться:

шкода, заподіяна представниками і працівниками юридичної особи (працівником при виконанні ним трудових обов'язків, посадовою особою органів державної влади або органом місцевого самоврядування, незаконними діями представників правоохоронних органів);

шкода, заподіяна джерелом підвищеної небезпеки;

шкода, заподіяна особами з пороками волі (малолітніми, неповнолітніми,

недієздатними, особами, які не розуміли значення своїх дій);

шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоровя або смертю потерпілого;

шкода, заподіяна правомірними діями (у стані необхідної оборони та крайньої необхідності);

шкода, завдана моральному стану фізичної особи;

шкода, завдана внаслідок недоліків товарів, робіт(послуг).

3. Проблеми реалізації зобов'язань, які виникають із односторонніх дій.

Деякі життєві ситуації, що складаються в реальній дійсності, можуть спонукати суб'єктів права, які не володіють необхідними повноваженнями та спеціальними навичками, до добровільного здійснення певних дій в цілях рятування здоров'я, життя або майна іншої особи. Як правило, такі вчинки пов'язані з виникненням надзвичайних ситуацій. У таких випадках особа за власною ініціативою намагається запобігти або по можливості зменшити шкоду, яка може бути спричинена життю, здоров'ю іншої особи або її майну. Прикладом таких дій, зокрема, можуть бути: гасіння пожежі, надання медичної допомоги, захист від нападу тварини.

Особливістю такого роду дій є те, що вони відбуваються без згоди зацікавленої особи. Ця особливість зумовлена тим, що життєві ситуації, які потребують рятувальних дій, виникають зненацька.

Ставлення особи, життя, здоров'я чи майно якої рятують, до того, що відбувається, не має юридичного значення оскільки, як правило, в таких ситуаціях особа знаходиться в стані, який не дозволяє адекватно оцінити ситуацію або взагалі особа в місці, де відбуваються події, відсутня. Наприклад: гасіння палаючого будинку і рятування майна сусіда, якого немає вдома; надання першої медичної допомоги особі, яка постраждала в результаті дорожньо-транспортної пригоди та перебуває в шоковому стані. Але в деяких випадках ці дії слугують підставою виникнення певних прав і обов'язків у особи, в інтересах якої вони відбуваються.

Правовідносини з приводу рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи регулюються гл. 80 ЦК України. Щоб відповідати нормам цієї глави, правовідношення має відповідати таким умовам.

По-перше, особа повинна здійснювати ці дії з метою рятування життя, здоров'я фізичної особи або майна фізичної чи юридичної особи, якому загрожує небезпека. Тобто дії повинні мати певну спрямованість, а саме відбуватися з метою запобігання шкоді здоров'ю або життю (рятування потопаючого, надання медичної допомоги тощо) або майну (рятування майна тимчасово відсутнього власника в умовах повені).

По-друге, особа яка рятує здоров'я та життя іншої особи повинна це робити за власною ініціативою, тобто вона не має бути наділена спеціальними повноваженнями на здійснення рятувальних дій. Такими повноваженнями вона може наділятися у зв'язку з виконанням нею свого професійного обов'язку, на-

приклад, працівник державної пожежної охорони, гірничо-рятувальна служба, рятувальник на воді.

По третє, дії пов'язані з рятуванням, повинні бути спрямовані на відвернення реальної загрози для життя, здоров'я особи або загрози для майна особи. Критерієм розмежування реальної та уявної загрози повинна бути очевидність несприятливих наслідків, які загрожують особі або її майну.

Четвертим критерієм є наявність шкоди, яка завдана рятівникові або його майну в результаті вчинення рятувальних дій.

По-п'яте, причинний зв'язок між шкодою, яка завдана особі-рятівнику або його майну, та рятівними діями, які він вчинив.

За наявності перелічених умов дії визнаються такими, що відповідають нормам статей і 161, 1162 ЦК України і породжують деліктне зобов'язання. Особа, яка діяла (рятувала), здобуває право на відшкодування завданої шкоди від держави чи від власника майна.

Суб'єктами зобов'язання, що виникає з приводу рятування здоров'я, життя фізичної особи або їх майна, є:

- 1) особа, яка здійснювала рятувальні дії;
- 2) особа, з метою рятування якої чи майна якої ці дії були здійснені.

Крім цього, серед суб'єктів правовідношення по рятуванню можна виділити ще одного – того, хто відшкодовує шкоду, – це держава або власник (володілець) майна.

У якості суб'єктів, які здійснюють відповідні дії, спрямовані на рятування можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. Так, із норми ст. 1161 ЦК України випливає, що суб'єктом, який здійснює дії з рятування здоров'я та життя фізичної особи, може бути фізична та юридична особа. Частина 1 ст. 1162 ЦК України вказує, що в якості суб'єкта, який рятував від загрози майно іншої особи, може виступати лише фізична особа. Частина 2 ст. і 162 ЦК України припускає в якості суб'єкта, який рятував від реальної загрози майно, юридичну та фізичну особу.

Треба зазначити, що крім повністю дієздатних фізичних осіб, які можуть здійснювати рятівні дії, їх також можуть здійснювати і особи недієздатні або ті, які мають часткову, неповну дієздатність та обмежену дієздатність. Так, громадянин, визнаний недієздатним, може самотужки врятувати деяке майно від повені у квартирі відсутнього сусіда.

Юридичні особи можуть здійснювати в інтересах інших осіб дії, пов'язані з рятуванням життя, здоров'я чи майна іншої особи, але треба зауважити, що такими юридичними особами можуть бути тільки ті особи, для яких рятування не є однією з цілей діяльності. Якщо рятувальні дії здійснює юридична особа, для якої здійснення таких дій – одна з цілей діяльності (пожежна охорона, медична служба, ремонтні організації, органи охорони правопорядку тощо), то шкода, яку зазнали їх працівники в силу виконання своїх трудових зобов'язань, відшкодовується за нормами спеціального законодавства.

Особою, з метою рятування життя чи майна якої виконуються дії, може бути будь-яка фізична або юридична особа.

Глава 80 ЦК України передбачає два види зобов'язань, які виникають

внаслідок завдання шкоди особі, яка без відповідних повноважень здійснювала рятувальні дії. Вирішальне значення для визначення, на кого покладається обов'язок відшкодувати шкоду, має об'єкт, на який спрямовані дії рятівника. Так, ст. 1161 ЦК України, яка регулює зобов'язання по рятуванню здоров'я та життя фізичної особи, передбачено відшкодування шкоди державою. У статті 1162, яка регулює зобов'язання по рятуванню майна фізичної або юридичної особи, критерієм для вибору суб'єкта відшкодування є характер шкоди, якої зазнав рятівник. Відповідно до ч. 1 ст. 1162 ЦК України шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність, відшкодовується державою в повному обсязі. Із змісту статті вбачається, що суб'єктами в цьому правовідношенні виступають особа-рятівник та держава.

Частина 2 ст. 1162 ЦК України передбачає, що шкода, завдана майну особи, яка без відповідних повноважень рятувала від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність, відшкодовується власником (володільцем) цього майна з урахуванням його матеріального становища. За нормами цієї статті відносини з приводу відшкодування шкоди виникають між особою-рятівником та власником (володільцем) майна.

Виникає питання стосовно визначення цінності майна, яке рятувалося, оскільки однієї переконаності сторони в тому, що майно є цінним, недостатньо. Істотність цінності майна може визначатися за домовленістю сторін зобов'язання, актами законодавства, адміністративними актами. У разі розбіжності в поглядах на цінність майна між потерпілим і відповідними органами держави оцінка майна провадиться судом1.

Цікавою видається норма п. 3 ч. 2 ст. 1162 ЦК України, відповідно до якої розмір відшкодування шкоди не може перевищувати вартості майна, яке рятувалося. Це норма є своєрідним захистом інтересів особи, яка зобов'язана відшкодувати шкоду, оскільки ця особа є захищеною від зайвих витрат із відшкодування шкоди в тому випадку, коли рятувалася річ невисокої вартості, а майну особи-рятівника була завдана шкода, яка значно перевищує розмір речі, яка рятувалася. Крім цього, п. 2 ч. 2 ст. 1162 ЦК України зазначає, що шкода відшкодовується з урахуванням майнового становища власника (володільця) майна, якому завдана шкода.

Відшкодування шкоди відбувається за нормами гл. 82 ЦК України "Відшкодування шкоди".

4. Особливості здійснення зобов'язань з публічної обіцянки винагороди в сучасних умовах.

Необхідно згадати, що публічна обіцянка винагороди – це звернена до невизначеного кола осіб обіцянка майнової винагороди за досягнення обумовленого результату тому, хто його досягне.

Публічна обіцянка винагороди регулюється главою 78 ЦК України. Поділяється вона на два види: публічна обіцянка винагороди без оголошення конку-

рсу; публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу.

Для того щоб обіцянка винагороди була юридично значущою, вона має відповідати певним умовам, а саме:

1) Обіцянка винагороди має бути публічною. Обіцянка винагороди є публічною, якщо вона сповіщена у засобах масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб.

2) Обіцянка винагороди має бути майнового характеру, тобто мати грошове або інше вартісне вираження (наприклад, надання путівки в санаторій).

3) Обіцянка винагороди повинна містити вказівку щодо форми та розміру винагороди.

У сповіщенні публічної обіцянки винагороди має бути вказаний кінцевий результат, якого слід досягти для одержання винагороди (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо) цінності. Крім того, засновник може передбачити в умовах конкурсу надання переможцеві лише морального заохочення. Форми морального заохочення можуть бути різноманітні: присудження звань лауреатів конкурсу, почесних звань, видача дипломів, відзнак тощо.

Варто також вказати, що до факультативних ознак можуть бути віднесені:

Строк подання товарів на конкурс чи виконання певної дії, тобто строк надання досягнутого результату чи строк, в який повинна бути виконана сама робота. Він повинен бути визначений з урахуванням можливості реально виконати конкурсне завдання. Причому засновники можуть визначати як остаточні, так і проміжні строки.

Місце представлення роботи.

Кількість призових місць.

У процесі проведення конкурсу може виникнути потреба внести зміни до оголошених умов конкурсу або навіть його скасувати. Внесення зміни до умов конкурсу можливо:

лише до початку конкурсу;

про це має бути оголошено в тому самому порядку, в якому було оголошено конкурс.

Якщо через зміну умов конкурсу участь у ньому для особи не становить інтерес або є неможливою, то ця особа має право на відшкодування засновником витрат, яких вона зазнала для підготовки до участі в конкурсі (ст. 1152 ЦК України).

Згідно з ст. 1153 ЦК України відмовитися від конкурсу можна тільки у разі, коли його проведення стало неможливим за обставин, які не залежать від засновника конкурсу.

Окремої уваги в сучасних умовах набувають он-лайн конкурси, які давно стали реаліями інтернет-життя. Сучасні коучі, тренери, психологивзяли за правило майже на кожному занятті проводити конкурси і у якості призів і заохочень виставляти власну продукцію. Саме тому на базі законодавчих положень про зобов’язання із публічної обіцянки винагороди варто окремо дослідити особливості реалізації цих правовідносин в форматі он-лайн.

5. Сучасні проблеми відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях.

Доктриною цивільного права доведено, що деліктна відповідальність є одним із видів цивільно-правової відповідальності. Підставою її застосуванняє делікт (правопорушення), і виявляється вона в обов'язку заподіювача шкоди (особи, відповідальної за його поведінку) відшкодувати потерпілому завдану майнову, моральну (немайнову) шкоду. Відповідно з цим, деліктну відповідальність визначають як обов'язок заподіювача шкоди відповідати занаслідок вчиненого делікту, що виражається у компенсації за рахунок свогомайна шкоди, завданої потерпілому.

Таке розуміння цивільної, в тому числі деліктної, відповідальності дає можливість провести чітку межу, по-перше, між зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди, як міри відповідальності, і зобов'язаннями із відшкодування шкоди, які не можуть розглядатися як міра відповідальності (наприклад, зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої рятуванням майна фізичної чи юридичної особи); по-друге, між відповідальністю та іншими цивільно-правовими заходами примусу (санкціями в широкому сенсі), які застосовуються при порушенні цивільних суб'єктивних прав, проте не є мірами відповідальності (повернення майна за віндикаційним позовом чи майна, набутого чи збереженого без достатньої правової підстави).

Обов'язок відшкодувати шкоду, як міра цивільно-правової відповідальності, покладається на заподіювача шкоди або особу, зобов'язану здійснити таке відшкодування за вказівкою закону, з метою поновлення майнового стану потерпілого до того стану, в якому воно знаходилось до правопорушення. Таким чином, у сфері цивільних правовідносин відповідальність завжди виражається в майнових позбавленнях правопорушника (чому власне вона і називається майновою, чи матеріальною). Тому цивільно-правова відповідальність визначається як негативні (несприятливі) наслідки за вчинення правопорушення, які виражаються в позбавленні правопорушника майнових прав (благ) на користь потерпілого. В цьому визначенні відповідальності її соціальний зміст, що характеризується негативним ставленням держави і суспільства до вчиненого правопорушення, виражається в понятті «обов'язок нести негативні наслідки (покарання) за правопорушення», а її міра – в позбавленні майнового характеру, які застосовуються до правопорушення.

За чинним законодавством, шкода, яка підлягає відшкодуванню, незалежно від характеру порушених прав та інтересів, завжди повинна мати майновий зміст. Відтак можна стверджувати, що відшкодування моральної шкоди завжди виступає мірою відповідальності, оскільки тягне за собою негативні, насамперед майнові, наслідки для правопорушника. Інакше кажучи, відшкодування моральної шкоди слід вважати не тільки способом захисту цивільних прав та інтересів, а й мірою цивільно-правової відповідальності.

Зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди, які отримали назву деліктних зобов'язань, є одним із найбільш складних і важливих інститутів цивільного права. Складність цих зобов'язань, зазначають науковці, обумовле-

на тим, що вони, з одного боку, охоплюють значне коло питань, вирішення яких характеризується суттєвими особливостями порівняно з тим, як вони вирішуються у сфері договірних зобов'язань. З іншого боку, в них концентруються найбільш складні проблеми не тільки цивілістичної, а й інших галузевих юридичних дисциплін.

Головною особливістю відшкодування моральної шкоди є те, що її визначення здійснюється крізь взаємозв'язок психічного стану потерпілого, рівня його душевних страждань і можливістю усунути негативні наслідки, завдані особистості фізичної особи через матеріальний вираз її відшкодування. Однією з особливостей відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях є те, що порядок її відшкодування, крім ЦК України, врегульовано низкою нормативно-правових актів. Зокрема, право на відшкодування моральної шкоди передбачено законами України «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист прав споживачів», «Про телебачення і радіомовлення», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», «Про туризм», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про звернення громадян», Кодексом законів про працю України та ін. Причому кожен із законодавчих актів конкретизує умови виникнення права на відшкодування моральної шкоди та розмір такого відшкодування. Так, Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду» (ст. 4) передбачено, що моральна шкода відшкодовується в тих випадках, коли незаконними діями правоохоронних органів громадянину завдана моральна шкода, що призвело до порушення його нормальних життєвих зв'язків та вимагає від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Способи відшкодування моральної шкоди, завданої незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, визначені у ст.ст.11, 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Однією з особливостей відшкодування моральної шкоди у деліктних зобов'язаннях є те, що вона може бути відшкодована не безпосередньо потерпілому (зокрема, у випадку його смерті), а особам, які у зв'язку з цим набувають права на відшкодування моральної шкоди. Цивільним законодавством, а саме ч. 2 ст. 1168 ЦК України, визначено, що до числа осіб, які мають право на відшкодування моральної шкоди, завданої смертю фізичної особи, належать чоловік, дружина, батьки, усиновлювачі, діти, усиновлені, а також особи, які проживали з померлим однією сім'єю. Так, право на відшкодування моральної шкоди мають вдова (вдівець), тобто жінка та чоловік, між якими у встановленому законом порядку було зареєстровано шлюб в органах державної реєстрації актів цивільного стану. Діти (в тому числі усиновлені), набувають права на відшкодування моральної шкоди лише у тому випадку, коли щодо них встановлено батьківство (материнство) померлої особи. Таке ж правило існує і щодо батьків (усиновлювачів).

Тема 5. Проблеми спадкового права

Питання до теми:

1. Загальні положення про спадкування.
2. Проблемні питання спадкування за заповітом.
3. Проблемі питання спадкування за законом.
4. Проблеми у сфері здійснення права на спадкування.
5. Поділ та перерозподіл спадщини між спадкоємцями.Виконання заповіту.
6. Спадковий договір.

1. Загальні положення про спадкування.

Відповідно до ст. 1216 ЦК України **спадкуванням** є перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла, до інших осіб – її правонаступників (спадкоємців).

Спадкодавець – фізична особа, внаслідок смерті якої або оголошення її померлою відкривається спадщина. Обсяг цивільної дієздатності впливає на можливість бути спадкодавцем тільки у випадках спадкування за заповітом (ч. 1 ст. 1234 ЦК України).

Наступництво при спадкуванні – перехід прав і обов'язків від одного учасника цивільних відносин до інших. **Його видами є:**

1) **універсальне наступництво** при спадкуванні – перехід до спадкоємців усіх прав й обов'язків спадкодавця повністю.

2) **сингулярне наступництво**при спадкуванні – перехід до окремих осіб лише прав спадкодавця, не обтяжених обов'язками (зокрема, при встановленні в заповіті заповідального відказу, передбаченого ст.ст. 1237 – 1239 ЦК України).

Підставами відкриття спадщини відповідно до ч. 1 ст. 1220 ЦК України є:

1) смерть спадкодавця, тобто фізичної особи;

2) оголошення фізичної особи померлою. Правила оголошення фізичної особи померлою здійснюється за правилами ст. 46 в суді, в порядку окремого провадження, що передбачено гл. 4 розділом 4 ЦПК України.

Відповідно до ст. 1217 ЦК України законодавець закріпив виключно **два види спадкування**: за заповітом та за законом.

Спадкування за заповітом є пріоритетним по відношенню до спадкування за заповітом, що випливає зі змісту ч. 2 ст. 1223 ЦК України. Згідно із зазначеною нормою спадкування за заповітом відбувається тільки у разі, якщо:

1) заповіт відсутній;
2) заповіт визнано недійсним;
3) спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину;
4) спадкоємці за заповітом відмовились від прийняття спадщини;
5) заповітом неохоплено усієї спадщини.

Якщо присутня хоча б одна із зазначених підстав, то перехід спадщини відбувається за законом почергово (черги спадкоємців за законом визначені в ст.ст. 1261-1265 ЦК України).

Не є видом спадкування спадковий договір (ст. 1302 ЦК України, п. 28 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7).

Спадщина (спадкова маса) – це права та обов'язки спадкодавця, що належали йому на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Відповідно до ст. 1218 ЦК України **до складу спадщини** входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (перелік є невичерпним).

До складу спадщини не входять права та обов'язки, нерозривно пов'язані з особою спадкодавця. До них належать ті, що визначені в ст. 1219 ЦК України.

Особливості спадкування окремих прав та обов'язків.

1. Право на відшкодування збитків, завданих внаслідок порушених договірних зобов'язань, неустойку або моральну шкоду – якщо є рішення суду про задоволення відповідних вимог за життя спадкодавця.
2. Право на страхові виплати – якщо страхувальник в договорі особистого страхування не призначив іншу особу.
3. Право на вклад у банку – заповіт має пріоритетне значення, якщо він був складений після розпорядження у банку.
4. Право на заробітну плату, пенсію, стипендію, аліменти, інші соціальні виплати, якщо такі належали спадкодавцеві, але не були ним отримані.
5. Обов'язок про відшкодування збитків, неустойки або моральної шкоди – якщо є рішення суду про задоволення відповідних вимог за життя спадкодавця.
6. Права та обов'язки спадкодавця за договором оренди житла з в викупом (ст. 810-1 ЦК України) згідно зі ст. 1232 – 2 ЦК України спадкоємці набувають після його смерті.
7. Самочинне будівництво (п. 7 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 №7) – спадкоємці набувають право власності на будівельні матеріали. Якщо право власності на самочинне будівництво визнано за користувачами земельної ділянки – спадкоємці набувають право на відшкодування витрат на будівництво. У разі знесення самочинного будівництва – спадкоємці зобов'язані відшкодувати витрати на знесення і приведення земельної ділянки до попереднього стану згідно зі частинами 4, 7 ст. 376 ЦК України.
8. Законне будівництво (абз.1 п. 8 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 №7) – до завершення будівництва спадкоємці набувають права та обов'язки забудовника.
9. У випадку смерті члена житлово-будівельного, гаражно-будівельного, гаражно-будівельного кооперативу до внесення повністю ним пайових внесків спадщина включатиме частину внесеного паю (абз.2 п. 8 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 №7).

10. У випадку смерті учасника підприємницького товариства спадкоємці спадкують не право на участь, а право на частку в статутному капіталі (ст.ст. 130, 147, 166 ЦК України, п.2 ч.1ст. 1219, ст.ст. 55, 69 Закону України «Про господарські товариства»).

11. У випадку смерті власника (користувача) земельної ділянки спадкоємці спадкують паво власності, емфітевзис, суперфіцій, сервітут за загальними правилами ст. 1225 ЦК України.

Часом відкриття спадщини є:

1) день смерті особи, зазначений в свідоцтві про смерть (п.3 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7);

2) день, з якого вона оголошується померлою (ч. 2 ст. 1220 ЦК України).

Разом з тим, ст. 1220 ЦК України передбачені й спеціальні правила щодо визначення часу відкриття спадщини. А саме:

ВИПАДОК №1

ОСОБА 1 та ОСОБА 2 (або більше)

↓

мали право спадкувати одна після одної

↓

але померли протягом однієї доби

↓

спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб

Наприклад: подружжя загинуло протягом однієї доби (тобто однієї календарної дати) внаслідок ДТП.

ВИПАДОК № 2

ОСОБА 1 та ОСОБА 2 (або більше)

↓

мали право спадкувати одна після одної

↓

але померли під час спільної для них небезпеки

ПРИКЛАД СПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ :

а)стихійне лихо;

б)аварія;

в)катастрофа.

Наприклад: подружжя загинуло внаслідок землетрусу, воєнних дій тощо.

Місце відкриття спадщини регламентується нормами ст. 1221 ЦК України, які передбачають три випадки:

1. **Останнє місце проживання спадкодавця** (визначається за правилами ст. 29 ЦК України): якщо спадкодавець мав кілька місць проживання, місцем відкриття спадщини, як зазначено абз. 3 п.3 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7, вважається останнє місце ре-

єстрації. Якщо спадкодавець мав останнє місце проживання в іншій державі, то спадкові відносини регулюються правом цієї держави. Але спадкодавець, як зазначено в ст. 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» має право скласти заповіт, в якому він може обрати право держави, громадянином якої він є.

2. **Місцезнаходження нерухомого майна або його основної частини**, якщо місце проживання спадкодавця невідоме. Якщо нерухоме майно знаходиться на території іншої держави, то застосовується право держави, на території якої знаходиться це майно (ст. 71 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

3. **Місцезнаходження основної частини рухомого майна**, якщо у спадкодавця відсутнє нерухоме майно. Спадкування майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, регулюється правом України (ст. 71 ЗУ «Про міжнародне приватне право»).

ПАМ'ЯТКА – базується на змісті п. 4 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7:

Якщо майно знаходиться за кордоном, або існує інший іноземний елемент – необхідно зясувати чи існує договір про правову допомогу з цією країною.

Норми такого договору мають пріоритетне значення.

Спадкоємці – це фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, зачаті за життя спадкодавця, але народжені живими після відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1222 ЦК України).

Юридичні особи та інші учасники цивільних правовідносин, визначені ст. 2 ЦК України, можуть бути спадкоємцями тільки при спадкуванні за заповітом (ч. 2 ст. 1222 ЦК України).

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи не впливає на можливість бути спадкоємцями.

Усунення від права на спадкування

Усунення від права на спадкування (ст. 1224 ЦК України та п. 6 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 №7) є можливим внаслідок:

а)умисного позбавлення життя спадкодавця або будь-кого з можливих спадкоємців, або вчинення замаху на їхнє життя. Спадкодавець, знаючи про це, може призначити таку особу спадкоємцем за заповітом.

б) умисного перешкоджання спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт, внаслідок чого в таких осіб чи в інших осіб виникло право на спадкування або збільшилась їхня частка у спадщині.

в) позбавлення батьківських прав батьки після дитини не спадкують. Слід розуміти, що діти зберігають всі майнові права, засновані на спорідненні з батьками, позбавленими батьківських прав, зокрема, право на утримання, право власності або право користування жилими приміщеннями.

г) ухилення від виконання обов'язку утримання, якщо ця обставина встановлена судом (утримання батьками дітей (в тому числі усиновлених), повнолітніми донькою/сином непрацездатних батьків тощо). Факт ухилення встанов-

люється судом за заявою заінтересованої особи (інших спадкоємців або територіальної громади) в порядку позовного провадження.

Якщо спадкодавець, який за життя мав право на утримання, не пред'явив позов про стягнення аліментів до особи, яка претендує на спадщину, то це не є достатньою підставою для відмови в позові заінтересованих осіб про усунення від права на спадкування.

ґ) недійсності шлюбу або визнання його таким за рішенням суду.

Якщо шлюб визнано недійсним після смерті одного з подружжя, то інший, якщо не знав і не міг знати про це, має право на спадкування частини майна, яке було ним набуте у шлюбі.

д) ухилення від надання допомоги спадкодавцеві, який через хворобу, каліцтво або похилий вік був у безпорадному стані.

Безпорадним є стан, коли особа не могла самостійно забезпечити умови життя, потребує догляду, допомоги та піклування. Таке положення стосується всіх спадкоємців за законом, в тому числі й тих, які згідно з СК не були зобов'язані утримувати спадкодавця.

Позов про усунення може бути пред'явлено особою, для якої таке усунення породжує права та обов'язки.

Вимога про усунення від права на спадкування може пред'являтися особою одночасно з вимогою про одержання права на спадкування згідно з ч. 2 ст. 1259 ЦК України.

Так, в ч. 2 ст. 1259 ЦК України зазначено, що фізична особа – спадкоємець за законом наступних черг за рішенням суду може одержати право на спадкування, але за умови, якщо вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

2. Проблемні питання спадкування за заповітом.

Поняття заповіту, право на заповіт, коло спадкоємців за заповітом.

Відповідно до ст. 1233 ЦК України **заповіт** є особистим розпорядженням фізичної особи на випадок своєї смерті. За своєю сутністю заповіт є одностороннім правочином, а тому застосовуються положення Гл. 16 ЦК України «Правочини». Таке твердження відображається в абз. 2 п.п. 7 п. 16 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 №7 (далі – ППВСУ).

Згідно з ч. 1 ст. 1234 ЦК України заповідачем може бути тільки фізична особа з повною цивільною дієздатністю. В свою чергу, спадкоємцями за заповітом можуть бути особи як ті, що входять до кола спадкоємців за законом, так і будь-які інші учасники цивільних правовідносин, що закріплено ч. 1 ст. 1235 ЦК України.

Заповідач має право, як зазначено в ч. 2 ст. 235 ЦК України, позбавити будь-яку особу з числа спадкоємців за законом права на спадкування (ч. 2 ст. 1235 ЦК України). Якщо такі особи помирають до смерті заповідача, то діти

(внуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах (ч. 4 ст. 1235 ЦК України).

Види заповітів:

1. **Секретний заповіт**, передбачений ст. 1249 ЦК України (див. питання 46.5).

2. **Заповіт з умовою** (ст. 1242 ЦК України, п.п. 6 п. 16 ППВСУ) – це заповіт, в якому заповідач визначає умову, за наявності якої на час відкриття спадщини у спадкоємця за заповітом виникає право на спадкування.

Така умова є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства. Спадкоємець не має права вимагати визнання умови недійсною, якщо він про неї не знав, або її настання від нього не залежало. Прикладом однієї з таки вимог може бути, зокрема, здобуття освіти, народження дитини, проживання у певному місці тощо.

3. **Заповіт подружжя** (ст. 1243 ЦК України) – це заповіт, що складається подружжям спільно відносно майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності.

Кожний з подружжя має право відмовитись від заповіту, але тільки за життя і дружини, і чоловіка. Відмова підлягає нотаріальному посвідченню. Якщо ж помирає один з подружжя, то до іншого переходить його частка у праві спільної сумісної власності. Проте майно, зазначене в заповіт, у разі смерті одного з подружжя не може відчужуватись іншим, оскільки нотаріус накладає заборону відчуження.

Після смерті другого з подружжя право на спадкування мають особи, визначені в заповіті подружжям.

4. **Заповіт з підпризначенням спадкоємця** (ст. 1244 ЦК України, іншими словами – спадкова субституція) – це заповіт, в якому заповідач призначає іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений в заповіті, помре до відкриття спадщини, не прийме її або відмовиться від її прийняття чи буде усунений від права на спадкування, а також у разі відсутності умов, визначених в заповіті.

Підпризначеними спадкоємцями можуть бути особи, які входять до кола спадкоємців за законом, так і будь-які інші учасники цивільних правовідносин.

6. Право на обов'язкову частку в спадщині

Право на обов'язкову частку мають:

1) малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця,

2) непрацездатні вдова (вдівець),

3) непрацездатні батьки.

Розмір обов'язкової частки = ½ частки, яка належала б кожному з них за законом. Але він може бути зменшений за рішенням суду.

Якщо спадкоємцем за заповітом призначено особу, яка має право на обов'язкову частку, то будь-які обтяження його спадкової частки (наприклад, заповідальний відказ або інші обов'язки) є дійсними лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку.

Якщо особа, яка має право на обов'язкову частку, є спадкоємцем за заповітом і її призначено відказоодержувачем, то вартість заповідального відказу зараховується до обов'язкової частки.

В таких випадках до обов'язкової частки зараховується також вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця.

Заповідач має право скласти заповіт щодо усієї спадщини або її частини, охопивши ним права та обов'язки, які йому належать на момент складання заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому (ч. 1, 2 ст. 1236 ЦК України).

Заповідач може зробити будь-які розпорядження в заповіті як майнового так і немайнового характеру.

Окремо законодавець визнає можливість в заповіті зробити такі розпорядження:

1. **Заповідальний відказ** (ст. 1237 – 1239 ЦК України) – це розпорядження заповідача, за яким на спадкоємця за заповітом покладається обов'язок вчинити певні дії майнового характеру на користь третіх осіб – відказоодержувачів.

Відказоодержувачами можуть бути будь-які особи, як ті, що входять до кола спадкоємців за законом, так і інші учасники цивільних правовідносин.

Предметом заповідального відказу може бути передання відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі, що входить чи не входить до складу спадщини.

Приклад: зокрема, це може бути обов'язок спадкоємця за заповітом надати відказоодержувачеві право користування житлом, яке перейшло до спадкоємця на праві власності, або будь-яким іншим нерухомим та нерухомим майном.

Відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця з часу відкриття спадщини, однак право пред'явити до спадкоємця позов з вимогою виконання зобов'язання, що виникає внаслідок заповідального відказу, відказоодержувач набуває лише після того, як спадкоємець прийме спадщину. До цього часу право відказоодержувача не може вважатися порушеним і право на позов не виникає (абз. 3.п. 17 ППВСУ).

Якщо відказоодержувач помре до відкриття спадщини, заповідальний відказ втрачає чинність.

2. Розпорядження, яким заповідач може зобов'язати спадкоємця до **вчинення певних дій немайнового характеру** (ч. 1 ст. 1240 ЦК України). Приклад: визначити місце і форму здійснення ритуалу поховання, розпорядження особистими паперами певним чином тощо.

3. **Заповідальне покладення** (ч. 2 ст. 1240 ЦК України) – це розпорядження, яким заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій як майнового, так і немайнового характеру, але завжди спрямованих на досягнення суспільно корисної мети. Приклад: обов'язок спадкоємців передати колекцію книг або картин музею, в бібліотеку ВНЗ для ознайомлення з нею необмеженого кола осіб).

4. **Встановлення сервітуту в заповіті** (ст. 1246 ЦК України). За допомогою заповіту заповідач може встановлювати як особисті, так і земельні сервітути.

Заповіт складається в письмовій формі і потребує нотаріального посвідчення або посвідчення іншими посадовими, або службовими особами у випадках, передбачених ст.ст. 1251, 1252 ЦК України, ч. 1, 3 ст. 1247 ЦК України.

Право на заповіт відповідно до ч. 2 ст. 1234 ЦК України здійснюється особисто, через представника його вчинення не допускається. Заповіт підписується особисто, а якщо фізична особа, яка бажає скласти заповіт, у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписати його власноручно, за її дорученням заповіт у її присутності підписує інша особа (абз.2 ч. 2 ст. 1247, ч. 4 ст. 207 ЦК України).

Заповіт може бути написаний:

1) заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів (ч. 1 ст. 1248 ЦК України)

2) нотаріусом на прохання особи заповідача власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. В таких випадках заповіт читається вголос заповідачем, а потім підписується ним (ч. 2 ст. 1248 ЦК України).

Якщо заповідач не може самостійно прочитати заповіт через фізичні вади, його посвідчення відбувається в присутності свідків, які зачитують його вголос та ставлять на ньому свої підписи (абз. 3 ч. 2 ст. 1248, ч. 2, 5 ст. 1253 ЦК України). Свідками можуть бути особи тільки з повною цивільною дієздатністю, здатні прочитати і підписати заповіт. Свідки не можуть входити до кола спадкоємців за заповітом, бути членами сім'ї та близькими родичами спадкоємців за заповітом. Свідками також не можуть бути нотаріус, інші посадові або службові особи, які посвідчують заповіт (ч. 3, 4 ст. 1253 ЦК України).

Якщо фізична особа складає секретний заповіт, то такий заповіт подається заповідачем нотаріусу в заклеєному конверті без ознайомлення ним з його змістом. Конверт підписується заповідачем і нотаріусом. Після цього він скріплюється в присутності заповідача в інший конверт та опечатується (ст. 1249 ЦК України).

Правила зміни та скасування заповіту регламентуються ст. 1254 ЦК України. Так, заповідач має право у будь-який час змінити та скасувати заповіт. Такі дії заповідач має право вчиняти тільки особисто. Порядок зміни та скасування заповіту є аналогічним порядку, встановленому для його посвідчення і підлягає державній реєстрації в спадковому реєстрі. Кожний новий заповіт скасовує попередній повністю або у тій самій частині, в якій йому суперечить.

У випадках визнання заповіту недійсним, попередній заповіт не відновлюється, за виключенням, коли заповіт було визнано недійсним на підставі ст. 225 ЦК України (дієздатна фізична особа, яка не усвідомлювала значення своїх дій та не могла ними керувати) та ст. 231 ЦК України (під впливом насильства).

Нікчемність та недійсність заповіту.

Нікчемним є заповіт:

1) складений особою, яка не мала на це право (недієздатною, малолітньою, неповнолітньою, з обмеженою цивільною дієздатністю, представником від імені заповідача).

2) складений із порушенням вимог щодо його форми та посвідчення.

Нікчемний заповіт згідно зі ст. 215 ЦК України визнавати недійсним судом не вимагається (ч. 1 ст. 1257, абз.2 п. 17 ППВСУ).

Позов про визнання заповіту недійсним може пред'являтися тільки після смерті заповідача (п. 17 ППВСУ).

Заповіт може бути визнано недійсним повністю або в певній його частині відповідно до ч. 3 ст. 1257 ЦК України.

3. Проблемі питання спадкування за законом.

Спадкування за законом є можливим внаслідок:

1)спорідненості:

- по прямій низхідній (діти, в т.ч. постуми – ст. 1261 ЦК України),
- по прямій висхідній (батьки – ст. 1261, баба та дід – ст. 1262 ЦК України),
- по боковій лінії (рідні брати і сестри, рідні дядько та тітка – ст. 1263 ЦК України);

2)шлюбу (ст. 1261 ЦК України);

3)усиновлення (ст. 1260 ЦК України);

4) ін. видів сімейних правовідносин (ст. 1264 ЦК України) – тривалість не менше 5 років.

5)утримання (ч. 2 ст. 1265 ЦК України) – тривалість не менше 5 років.

Спадкування за законом здійснюється почергово. Спадкоємці відповідної черги одержують право на спадкування за законом у випадку:

1) відсутність заповіту,

2) визнання заповіту недійсним,

3) неприйняття спадщини всіма спадкоємцями за заповітом,

4) відмови від прийняття спадщини всіма спадкоємцями за заповітом,

5) неохоплення заповітом всієї спадщини.

Черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена двома способами:

1-й спосіб – договірний. Договір укладається після відкриття спадщини заінтересованими спадкоємцями і підлягає нотаріальному посвідченню.

2-й спосіб – за рішенням суду. Так, фізична особа – спадкоємець наступних черг може за рішенням суду одержати право на спадкування разом зі спадкоємцями, які входять до черги, яка заклякається до спадкування.

Така можливість передбачена, якщо ця особа фізична особа протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Коло спадкоємців за законом (ст.ст. 1261-1265 ЦК України).

1-ша черга – батьки, один з подружжя (вдова/вдівець), діти спадкодавця, в тому числі постуми, а також усиновлені.

Усиновлені, а також їх нащадки не спадкують за законом після смерті батьків, а також інших родичів за походженням по висхідній лінії і навпаки.

2-га черга – рідні брати та сестри (повно рідні і неповно рідні), а також баба та дід з боку матері та батька.

3-тя черга – рідні дядько та тітка спадкодавця.

4-та черга – особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

При вирішенні спору про право на спадщину осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше як 5 років до часу відкриття спадщини, необхідно враховувати правила ч. 2 ст. 3 СК України про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

П'ятирічний строк повинен виповнитися на момент відкриття спадщини і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності ЦК України.

До спадкоємців 4-ї черги належать не лише жінка (чоловік),які проживали однією сім'єю зі спадкодавцем без шлюбу. Таке право можуть мати також інші особи, якщо вони спільно проживали зі спадкодавцем були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки. До таких осіб можна віднести вітчима, мачуху, пасинка, падчерку, інших осіб, які взяли до себе дитину як члена сім'ї, тощо.

Зазначене не стосується дітей, влаштованих у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Спадкоємцями 4-ї черги не є особи, які хоча і проживали спільно зі спадкодавцем, але перебували у зареєстрованому шлюбі з іншою особою.

5-та черга:

– інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому до числа народжень народження самого спадкодавця не входить;

- утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. Утриманцями слід вважати неповнолітню або непрацездатну особу (жінку, чоловіка при досягненні пенсійного віку, інвалідів 1,2,3 групи), яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як 5 років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування.

Не слід забувати, що в окремих випадках, передбачених ст. 1266 ЦК України, спадкування відбувається за правом представлення.

Внуки, правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини.

Прабаба, прадід спадкують ту частку спадщини, яка б належала за законом їхнім дітям (бабі, дідові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини.

Племінники спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (сестрі, братові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини.

Двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (тітці, дядькові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини.

4. Проблеми у сфері здійснення права на спадкування.

Порядок прийняття спадщинирегламентується ст.ст. 1268-1272 ЦК України.

Способи прийняття спадщини:

1) **пасивний –** якщо спадкоємець на час відкриття спадщини постійно проживав разом із спадкодавцем, то він вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, він не подав заяву про відмову від прийняття спадщини (ч. 3 ст. 1268 ЦК України).

Якщо постійне проживання не підтверджено відповідними документами і нотаріус відмовив в оформленні спадщини, спадкоємець має право звернутись в суд із заявою про встановлення факту постійного проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не про встановлення факту прийняття спадщини (п. 23 абз. 1).

2) **активний** – якщо спадкоємець на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем і бажає її прийняти, він має подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини (ч. 1 ст. 1269 ЦК України).

Порядок прийняття спадщини:

1) заява про прийняття спадщини подається особисто (ч 2 ст. 1269 ЦК України);

2) заява про прийняття спадщини може бути відкликана особою, яка її подала, протягом строку, встановленого для її прийняття (ч. 5 ст. 1269 ЦК України);

3) особа від 14 років має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди батьків або піклувальника (ч. 3 ст. 1269 ЦК України);

4) особа до 14 років – її батьки (усиновлювачі);

5) недієздатна – опікун (ч. 4 ст. 1269 ЦК України).

Надання (набуття) повної цивільної дієздатності неповнолітньою особою не є підставою для того, щоб вважати її повнолітньою. У зв'язку із цим вона вважається такою, що прийняла спадщину відповідно до ч. 4 ст. 1268 ЦК України.

Строки для прийняття спадщини (ст. 1270 ЦК України):

1)за загальним правилом – 6 місяців з часу відкриття спадщини;

2)3 місяця з моменту неприйняття спадщини або відмови від неї – для осіб, в яких право на спадкування залежить від неприйняття або відмови від прийняття спадщини.

Якщо особа протягом встановленого строку не подала заяву про прийняття спадщини, вона вважається такою, що її не прийняла.

Разом з тим, така особа має право подати заяву про прийняття спадщини у випадку:

1) за письмовою згодою, які прийняли спадщину;

2) за наявності рішення суду, що вступило в законну силу, яким визначено додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини.

Відмова від прийняття спадщини регламентується ст.ст 1273-1275 ЦК України.

Порядок**:**

1) здійснюється шляхом подання заяви нотаріусу за місцем відкриття спадщини протягом строку, встановленого для її прийняття;

2) може бути відкликана протягом строку, встановленого для її прийняття;

3) особа від 14 до 18 років – за згодою батьків, усиновлювачів, піклувальника і органу опіки та піклування;

4) особа до 14 років – батьки (усиновлювачі), опікун з дозволу органу опіки та піклування;

5) недієздатна – опікун з дозволу органу опіки та піклування;

6) обмежено дієздатна – за згодою піклувальника і органу опіки та піклування.

Способи відмови:

1) адресна відмова:

- спадкоємець за законом – тільки на користь іншого спадкоємця за законом, незалежно від приналежності його до будь-якої із черг.

- спадкоємець за заповітом – тільки на користь спадкоємця за заповітом. А якщо за заповітом підпризначено спадкоємця, то відмовитись можна тільки на його користь.

Необхідно також відзначити, що відповідно до п. 25 абз. 5 ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування «від 30 травня 2008 №7 коло осіб, на користь яких можна відмовитись є вичерпним. У разі, коли спадкоємець відмовився на користь особи, вказаної в ст. 1266, правила про спадкування за правом представлення не застосовуються.

2) Безадресна відмова:

- тобто, без зазначення конкретної особи, на користь якої вона зроблена. У такому випадку спадкоємцеві байдуже, до кого перейде його частка у спадщині.

Спадкова трансмісія **регламентується ст. 1276 ЦК України.**

СПАДКОДАВЕЦЬ➔СПАДКОЄМЕЦЬ

(помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти)

⬇

СПАДКОЄМЦІ

(приймають спадщину того зіспадкоємців, який помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти)

Правила спадкової трансмісії не застосовуються на прийняття обов’язкової частки.

Строк ➔що залишився,

або

- якщо менше 3-х місяців, то продовжується до 3-х місяців.

Відумерлість спадщини.

Підстави:

1) відсутність спадкоємців як за заповітом, так і за законом;
2) усунення спадкоємців від права на спадкування;
3) неприйняття спадщини;
4) відмова від прийняття спадщини.

Порядок:

Гл. 9 Розділ IV ЦПК України в порядку **окремого** провадження:

1) заява подається органом місцевого самоврядування/кредитором спадкодавця/власниками або користувачами суміжних земельних ділянок (якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення) за місцем відкриття спадщини та/або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини;

2) власником спадщини, що визнана відумерлою, стає територіальна громада.

5. Поділ та перерозподіл спадщини між спадкоємцями. Виконання заповіту.

1. Спадкоємці набувають прав на спадщину на праві спільної часткової власності. Розмір часток може визначатись спадкодавцем у заповіті. Якщо розмір не визначено в заповіті, то частки є рівними.

2. Якщо спадкоємці до часу відкриття спадщини проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше 1-го року, вони мають переважне право на виділ їм в натурі предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку перед іншими спадкоємцями.

3. Спадкоємці – співвласники майна зі спадкодавцем мають переважне право на виділ в натурі майна перед іншими спадкоємцями, але в межа їх частки в спадщині.

4. Якщо особи не прийняли спадщину протягом строку для прийняття спадщини і її: прийняли інші спадкоємці, або спадщину визнано відумерлою, то такі спадкоємці мають право вимагати:

1) передання їм майна в натурі, якщо воно збереглося;
2) якщо не збереглося, то – грошову компенсацію.

Правила щодо виконання заповіту регламентуються главою 88 ЦК України. Так, **виконавець заповіту може призначатись:**

1. **Заповідачем** (з числа спадкоємців за заповітом або іншу особу).

2. **Спадкоємцями** (з числа спадкоємців або іншу особу) у випадках:

- не призначення виконавця заповідачем,
- відмова виконавця,
- усунення від виконання спадкоємцями в судовому порядку.

Призначення виконавця заповіту спадкоємцями відбувається в договірному порядку або за допомогою суду. Коли вони не можуть прийти до згоди.

3. **Нотаріусом** у випадках:

- не призначення виконавця заповідачем,
- відмов виконавця,
- усунення від виконання спадкоємцями в судовому порядку.

Виконавцем заповіту може бути фізична особа з повною цивільною дієздатністю або юридична особа, яка надала свою згоду. Згода може бути виражена або на тексті заповіту або додана до нього.

Повноваження виконавця заповіту посвідчуються документом, який видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

Повноваження виконавця тривають до повного здійснення волі спадкодавця.

Після припинення повноважень виконавець заповіту повинен повернути нотаріусу документ, який був йому виданий.

Виконавець заповіту має право на плату, яка може визначатись:

1) заповідачем у заповіті в натуральній або грошовій формі за рахунок спадщини;

2) спадкоємцями за домовленістю з виконавцем, а у випадку спору – через суд.

6. Спадковий договір.

(Гл. 90 ЦК України, ППВСУ «Про судову практику у справах про спадкування»).

Поняття. За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст. 1302 ЦК України).

Перехід майна від відчужувача до набувача на підставі спадкового договору не є окремим видом спадкування, а тому на відносини сторін не поширюються відповідні правила про спадкування, в тому числі право на обов'язкову частку.

Форма.Спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, а також державній реєстрації у Спадковому реєстрі.

Сторони – відчужував та набувач.

Відчужувачем та **набувачем** за спадковим договором може бути як повністю дієздатна особа, так і особи, зазначені у статтях 32, 36 ЦК України, тобто неповнолітня та обмежена в цивільній дієздатності особа.

Відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа.

Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа. Набувач за спадковим договором не відповідає за зобов'язаннями відчужувача.

Набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

У випадку, коли відчужувачем є подружжя, предметом спадкового договору може бути майно, яке належить йому на праві спільної сумісної власності (ст. 60 СК України), так і майно, яке є особистою власністю будь-кого із подружжя (ст. 57 СК України) – ч. 1 ст. 1306 ЦК України.

Спадковий договір щодо частки у праві спільної сумісної власності один із подружжя може укласти лише після її визначення та виділу в натурі або визначення порядку користування майном (ст. 67 СК України).

Спадковим договором може бути встановлено, що у разі смерті одного з подружжя його спадщина переходить до другого, який є спадкоємцем. А після смерті другого з подружжя, його майно переходить у власність до набувача за договором.

Забезпечення виконання спадкового договору можливе як за допомогою загальних способів забезпечення виконання зобов'язань (глава 49 ЦК України), а також використання мір цивільної відповідальності, передбачених за порушення зобов'язань (глава 51 ЦК України) та спеціальних засобів, встановлених законом (ст. 1307 ЦК України) саме для цих відносин.

Згідно з ч. 1 ст. 1307 ЦК України на майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус накладає заборону відчуження.

Якщо спадковий договір розривається або припиняється, нотаріус знімає заборону відчуження.

Розірвання договору. Згідно зі статтею 1308 ЦК України спадковий договір може бути розірвано на вимогу відчужувача або набувача. За змістом цього правила інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимоги про розірвання спадкового договору.

На відміну від спадкоємця, який прийняв спадщину та відповідно до статті 1282 ЦК України зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора, на набувача за спадковим договором такий обов'язок не покладається.

Припинення договору.У разі смерті набувача спадковий договір вважається припиненим. У цьому випадку спадкоємці набувача мають право вимагати від відчужувача відшкодування витрат, яких вони зазнали при виконанні спадкового договору в тій частині зобов'язань, які були виконані набувачем до його смерті.

Ще однією мірою по забезпеченню прав набувача є визнання заповіту, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, нікчемним (частина 2 ст. 1307 ЦК України).

Серед спеціальних засобів захисту його прав варто також згадати передбачене частиною 1 ст. 1308 ЦК України право відчужувача вимагати розірвання спадкового договору судом внаслідок невиконання набувачем його розпоряджень. Якщо такі дії виконуються після відкриття спадщини, то, зрозуміло, що відчужувач не має можливості звернутися до суду. На цей випадок частина 3 ст. 1307 ЦК України передбачає право відчужувача призначити особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача.

Якщо ж, відповідно, до спадкового договору набувач зобов’язаний був вчинити певні дії після смерті відчужувача, то у разі смерті набувача обов’язок вчинити ці дії переходить до його спадкоємців.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав

Питання заняття:

1. Поняття власності та права власності. Зміст права власності
2. Об'єкти та суб'єкти права власності.
3. Здійснення та межі здійснення права власності.
4. Обов'язки власника. Тягар утримання майна. Ризик випадкового знищення та пошкодження майна.
5. Підстави набуття права власності: поняття та види.
6. Набуття права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва. Перероблення речі. Отримання права власності на плоди та доходи.
7. Привласнення загальнодоступних дарів природи. Набуття права власності на безхазяйну річ. Знахідка. Бездоглядна домашня тварина. Скарб.
8. Набуття права власності за давністю володіння
9. Набуття права власності за договором. Момент виникнення права власності за договором. Інші похідні способи набуття права власності.
10. Загальна характеристика підстав припинення права власності
11. Відчуження речі як підстава припинення права власності
12. Право спільної часткової власності: поняття, суб'єкти, підстави виникнення. Визначення часток у праві спільної часткової власності. Особливості здійснення права спільної часткової власності. Припинення права спільної часткової власності
13. Право спільної сумісної власності: поняття, суб'єкти, підстави виникнення, особливості здійснення, припинення.
14. Поняття захисту права власності. Підстави для захисту права власності. Поняття та види способів захисту права власності.
15. Віндикація як спосіб захисту права власності. Умови віндикації. Розрахунки при віндикації.
16. Негаторний позов.
17. Визнання права власності
18. Інші способи захисту права власності
19. Право володіння чужим майном.
20. Право користування сужим майном (сервітут)
21. Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис).
22. Право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Рекомендовані ресурси:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. –1996. – №30. – Ст.

141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. – №40-44. – Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // ВВР. – 2001. – №3-4. – Ст. 27.
5. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р. // ВВР. – 1983. – №5464-X.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // ВВР. – 2002. – №21-22. – Ст. 135.
7. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 р. // ВВР. – 1992. –№27. – Ст. 642.
8. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19 червня 1992 р. // ВВР. – 1992. – №36. – Ст. 524.
9. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності : Закон України від 03 березня 1998 р. № 147/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. –№ 34. – Ст. 228.
10. Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 р. № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. -№ 51. – Ст. 553.
11. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради Українивід 17 червня 1992 р. № 2471-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. –№ 35. – Ст. 517.
12. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04 жовтня1991 р. – № 7
13. Бабаев А.Б. Система вещных прав: Монография М. : ВолтерКлувер, 2007. –408 с.
14. Васильченко В.В. Коментар та постатейні матеріалидо законодавства України про власність та інші речові права : Х. : Одіссей, 2007.– 800 с.
15. Жигалкин И.К вопросу о праве полного хозяйственного ведения и оперативного управления// Підприємництво, господарство і право : Щомісячний науково-практичний господарсько-правовой журнал. – 2002. – №1. – С.15-16.
16. Казанцев В.И. Вещное право: Курс лекций. М. : Экзамен, 2007. –223 с.
17. Калюжний Р.А. Римське приватне право : підручник : рекомендовано МОН України. – К.: Атіка, 2012. – 408 с.
18. Коссак В. Колізійні норми речового права та їх уніфікація // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2002. – 37. – С.315-319.
19. Кривенко Ю.В. Майнові права релігійних організацій / Ю.В. Кривенко // Актуальні проблеми держави і права : Зб. наук. праць . – 2008. – Вип. 38 . ─ С. 128-131.
20. Музика Л.А. Про інститут речевого права // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2003. – № 49. – С. 35-37.
21. Некіт К.Г. Загальні положення про право власності / К.Г. Некіт // Цивільне законодавство України: навчальний посібник / за ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 119-133.
22. Некіт К.Г. Особливості регулювання відносин довірчої власності / К.Г. Некіт // Цивільне законодавство України: навчальний посібник / за ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 144-152.
23. Некіт К. Г. Принципи регулювання відносин власності // Митна справа: наук.- аналіт. журнал. – 2013. –№ 1. – С. 158-164.
24. Некіт К.Г. Право власності за цивільним законодавством України та Республіки Молдова: деякі порівняльні аспекти / К.Г. Некіт // Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. – 2013. – № 4. – С. 88-90.
25. Некіт К.Г. Право власності у Цивільному кодексі України: загальні положення та проблемні аспекти / К.Г. Некіт // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія Право. – Ужгород : Поліграф–центр «ЛІРА», 2013. – Вип. 22. – Ч. II. – Т. 1. – С. 260-263.

26. Некіт К.Г. Особливості вчинення правочинів з переданим у довірчу власність майном: аналіз цивільного законодавства України // Електронне видання «Юридичний науковий електронний журнал». – 2014. – № 5. – С. 33-36.
27. Пацурківський Ю.П. Про сучасні підходи до визначення співвідношення речових і зобов'язальних прав // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. – 2008 . – Вип. 478. – С. 48-53.
28. Право власності: навчальний посібник / Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Некіт К.Г. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 253 с.
29. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності: Академ.курс: Підручник: Рекомендовано МОН України. К. : Прав. Єдність, 2011.– 247 с.
30. Саглаєва Н.О. Співвідношення інститутів цивільного права : речове та зобов'язальне право // Правова держава в дослідженнях правників-початківців . – 2008. – С. 157-158.
31. Скрябін С. Предмет, метод і система речового права: деякі питання кодифікації цивільного законодавства в Казахстані // Право України. – 2011 . – № 5. – С. 37-51.
32. Харитонов Є., Харитонова О. Проблемні питання набуття та припинення права власності за цивільним законодавством України // Право України. – 2011. – № 5. – С.60-67.

33. Харитонов Є.О. До питання про трактування права власності та його зміст у сучасному цивільному праві України // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Одеса: Юридична література, 2004. – Том 3. – С.86-94.

34. Харитонов Е.О., Некит Е.Г. Концепция гражданского законодательства, регулирующего отношения собственности в Украине и Республике Молдова: сравнительный анализ / Е.Г. Некит // Часопис цивілістики. – 2013. – № 15. – С. 6-14.
35. Харитонов Є.О. Цивільне право України : підруч. / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Істина, 2007. – 816 с.
36. Харитонов Є.О. Цивільне право України : підруч. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Істина, 2009. – 816 с.
37. Харченко Г.Г. Витоки та первинний характер речового права // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – 2010. – Т. 15. – Вип. 1. – С. 45-53.
38. Харченко Г. До проблеми визначення поняття «речове право»// Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8. – С. 58-61.
39. Харченко Г.Г. Методологічна проблематика дослідження речового права // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – 2009. – Т. 14. – Вип. 9. – С. 36-43.
40. Харченко Г.Г. Річ як об'єкт речового права // Вісник Одеського національного університету. Правознавство . – 2010 . – Т. 15. – Вип. 22. – С. 5-11.
41. Харченко Г.Г. Правове обгрунтування змісту дефініції «речове право» у законодавстві// Часопис Київського університету права . – 2011. – № 3. – С. 162-166.
42. Харченко Г.Г. Принципи роз'єднання та абстракції у речовому праві // Часопис Київського університету права . – 2011. – № 4. – С. 211-214.
43. Харченко Г.Принцип поєднання речових прав // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 3. – С. 6-9.
44. Харченко Г.Г. Ознаки речового права // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 137-141.
45. Харченко Г.Г. Принципи речового права // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 205-208.
46. Харченко Г.Г. Проблематика права довірчої власності як речового права // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы. – 2010. – С. 237-238.
47. Харченко Г. Специфіка та правова природа речових прав / Право України. – 2007. – №9. – С. 75-79.

48. Цивільний кодекс України : науково–практ. коментар / [Є. О. Харитонова, Ю. Л.Бошицький, Р. О. Стефанчук та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубєвої. – К. : Правова єдність, 2008. – 740 с.
49. Цивільне право України : навч. посіб. / [Адамова О. С., Голубєва Н. Ю., Давидова І. В. та ін.] ; заред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої. – К. : Істина, 2009. – 280 с.
50. Цивільне право України : підруч. : в 2–х т./ [Є. О. Харитонова, О. В. Дзера, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред.Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої. – Х. : Одіссей. – Т. 1. – 2008. – 832 с.
51. Цивільне право України : підруч. : в 2–х т. / [Є. О. Харитонов, І. А. Безклубий, В. В. Луць та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєвої. – Х. : Одіссей. – Т. 2. – 2008. – 872 с.
52. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 344 с.
53. Цивільне законодавство України: концепція, категорії, визначення : навч. посіб / авт. кол; за ред. д-ра юрид. наук. проф. Є.О. Харитонова, канд. юрид. наук К.Г. Некіт. – Одеса : Юридична література, 2014. – 324 с.
54. Цюра В. Речові права за новим Цивільним кодексом України // Митна справа . – 2004. – № 5. – С. 63-67.
55. Цюра В.В. Речові права на чуже майно: Наук.-практ. посібник. К.: КНТ, 2006. – 136 с.
56. Ятченко Є. Загальна характеристика речових прав релігійних організацій на майно культового призначення // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 7. – С. 80-83.
57. Ятченко Є.О. Речові права релігійних організацій на майно культового призначення : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2010. – 20 с.

Тема 2.Право інтелектуальної власності

Питання заняття:

1. Право інтелектуальної власності: поняття, об'єкти і суб'єкти, підстави виникнення та зміст.
2. Захист права інтелектуальної власності
3. Авторське право: поняття, об'єкти та суб'єкти. Співавторство
4. Виникнення суб'єктивних авторських прав. Майнові та особисті немайнові права автора. Випадки вільного використання авторських творів. Строки чинності майнових авторських прав.
5. Суміжні права: поняття, об'єкти та суб'єкти.
6. Виникнення та строки чинності суміжних авторських прав.
7. Захист авторських та суміжних прав.
8. Патентне право: поняття, об'єкти і суб'єкти.
9. Патент як форма охорони прав на винаходи,корисні моделі та промислові зразки
10. Права, що випливають з патенту
11. Припинення дії патенту та визнання його недійсним
12. Загальна характеристика юридичних засобівіндивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг
13. Комерційне (фірмове) найменування
14. Торговельна марка (знак для товарів та послуг)

Рекомендовані реусрси:

1.Договір про патентну кооперацію [Електронний ресурс] : від 19.06.1970 р. – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/895_001.

2.Паризька конвенція про охорону промислової власності [Електронний ресурс] : від 20.03.1883 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_123.

3.Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : від 15.04.1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989. – Електрон. версія.

3.Угода про взаємне забезпечення збереження міждержавних секретів у галузі правової охорони винаходів [Електронний ресурс] : (Мінськ, 04.06.1999 р.). – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_514.

4.Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

5.Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164. – Електрон. версія ред. 13.01.2009 р.

6.Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379. – Електрон. версія ред. 02.12.2012 р.

7.Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15.12.1993 р. № 3691-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 2. – Ст. 7. – Електрон. версія ред. 09.12.2012 р.

8.Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

9.Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

10.Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 р. № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

11.Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21.04.1993 р. № 3116-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21. – Ст. 218. – Електрон. версія ред. 09.12.2012 р.

12.Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин : Закон України від 02.06.1995 р. № 209/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 22. – Ст. 168. – Електрон. версія.

13.Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 05.11.1997 р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 8. – Ст. 28. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

14.Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16.06.1999 р. № 752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32. – Ст. 267. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

15.Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 23.03.2000 р. № 1587-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 24. – Ст. 183. – Електрон. версія ред. 01.01.2013 р.

16.Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17.01.2002 р. № 2953-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 17. – Ст. 121. – Електрон. версія ред. 11.08.2013 р.

17.Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434. – Електрон. версія ред. 05.12.2012 р.

18.Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2369. – Електрон. версія. ред. 21.09.2011 р.

19.Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав : постанова Каб. Міністрів України від 18.01.2003 р. № 72 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 4. – Ст. 129. – Електрон. версія. ред. 21.09.2011 р.

20. Аврамова О. Є. Патентне право : навч.-метод. посіб. / О. Є. Аврамова, О. С. Жидкова. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 160 с.

21. Акутальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку Актуальные вопросы интеллектуальной собственности и инновационного развития : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 15–16 листоп. 2012 р. – Х. : НДІ ПЗІР, 2012. – 372 с.

22. Бошицький Ю. Л. Правове регулювання службового винахідництва: проблеми теорії та практики / Ю. Л. Бошицький, М. М. Яшарова. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2012. – 260 с.

23. Дідківський М. І. Міжнародний трансфер технологій : навч. посіб. / М. І. Дідківський. – К. : Знання, 2011. – 365 с. – (Вища освіта XXI століття).

Тема 3. Деякі проблеми договірного права

Питання заняття:

1. Договір найму (оренди): поняття, ознаки, сторони, предмет. Плата за користування майном. Строк договору найму (оренди)
2. Права та обов'язки сторін за договором найму
3. Припинення договору найму
4. Договір прокату
5. Найм (оренда) земельної ділянки
6. Найм будівлі або іншої капітальної споруди
7. Найм транспортного засобу
8. Договір лізингу
9. Договір найму (оренди) житла: поняття, ознаки
10. Сторони договору найму житла. Особи, які постійно проживають із наймачем, порядок їх вселення та юридичний статус. Тимчасові мешканці
11. Предмет договору найму житла. Плата за користування житлом. Строк договору найму житла
12. Права та обов'язки сторін за договором найму житла
13. Припинення договору найму житла.
14. Договір позички.
15. Договір перевезення вантажу: поняття, ознаки, види, сторони
16. Договір перевезення пасажиру та багажу: поняття, ознаки, сторони
17. Договір чартеру (фрахтування)
18. Договір транспортного експедирування
19. Договір позики: поняття, ознаки, форма
20. Сторони договору позики
21. Зміст договору позики
22. Кредитний договір: поняття, ознаки, форма
23. Сторони кредитного договору та їх обов'язки
24. Істотні умови, предмет і строк кредитного договору. Розмір і порядок сплати процентів.
25. Відповідальність сторін за кредитним договором.
26. Договір банківського вкладу: поняття, ознаки, форма
27. Сторони та зміст договору банківського вкладу
28. Договір банківського рахунку: поняття, ознаки, форма, сторони.
29. Загальна характеристика договорів у сфері інтелектуальної власності
30. Ліцензія на використання об'єктів права інтелектуальної власності
31. Ліцензійний договір
32. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності
33. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності
34. Договір комерційної концесії

Рекомендовані ресурси:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356. – Електронний ресурс: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15
3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492. – Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15
4. Про іпотеку : Закон України від 05.06. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15
5. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 1. – Ст. 1. –Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/979-15
6. Про іпотечні облігації : Закон України від 22.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 16. – Ст. 134. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3273-15
7. Про фінансовий лізинг : Закон України в редакції від 16.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80
8. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14
9. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 52. – Ст. 377. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/978-15
10. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268. – Електронний ресурс: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15
11. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – від стор. 89, Ст. 3103. – Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015
12. Конвенція про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі : Міжнародний документ 07.06.1930 р. (приєднання на підставі Закону № 827-XIV (827-14) від 06.07.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 291.). –Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_007
13. Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів : Міжнародний документ від 19.05.1956 р. (приєднання з застереженням Закон № 57-V (57-16) від 01.08.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 39. – Ст. 341.). – Електронний ресурс: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_234
14. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг : Міжнародний документ від 28.05.1988 р. (приєднання на підставі Закону № 3302-IV (3302-15) від 11.01.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 16. – Ст. 139). – Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210
15. Безклубий І.А. Банківські правочини: Монографія. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.
16. Вакулович Е.В. Договір оренди транспортних засобів: Автореф. дис... канд. юрид. наук/ Е.В. Вакулович. – Х., 2002. – 19 с.

17. Витрянский В.В. Договор аренды и его виды: прокат, фрахтование, аренда зданий, сооружений и предприятий, лізинг / В.В. Витрянский. – М.: Статут, 1999.

18. Голубєва Н.Ю. Зобов'язання у цивільному праві України : методологічні засади правового регулювання : монографія / Голубєва Н.Ю. – Одеса: Фенікс, 2013. – 642 с.

19. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / Под общ. ред. В.А. Белова. – М. : Юрайт-Издат, 2007. – 993 с.

20. Гуляк Я.В. Договір найму (оренди) житла за цивільним законодавством України: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Я.В. Гуляк. – О., 2005. – 24 с.

21. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. /[Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кунєцова та ін.] ; за ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с.

22. Ерш А.В. Аренда зданий и иных сооружений / А.В. Ерш: Дис. канд. юр. наук. – М., 2003. – 207 с.

23. Зобов'язальне право України : Підручник / [Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва, І.А. Безклубий та ін.] ; За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубєвої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

24. Ільницька Н.В. Оренда земель сільськогосподарського призначення: правові аспекти: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Н.В. Ільницька. – К., 2001. – 21 с.

25. Козлова Е.Б. Аренда как договорное обязательство. Заключение и регистрация некоторых видов договоров аренды недвижимого имущества / Е.Б. Козлова //Юридический мир. – 1999. – № 11. – С.41–50.

26. Луць В.В. Договірне право України: сучасний стан і тенденції розвитку. Юридчний вісник, 2009.- № 2. – С. 52-54.

27. Медведєва О. Відмінність концесії від оренди державного і комунального майна за законодавством України / О. Медведєва // Підприємництво, господарство і право: Щоміс. науково-практ. госп.-прав. журн. – 2003. – №9. – С.65-67.

28. Мороз М.В. Правові питання оренди майна державних підприємств: Автореф. дис... канд. юрид. наук / М.В. Мороз. – Х., 2000. – 20 с.

29. Мусієнко В.В. Цивільно-правові аспекти договору оренди державного та комунального майна: Автореф. дис. канд. юрид. наук/ В.В. Мусієнко. – К., 2003. – 20 с.

30. Мызров С.Н. Понятие и признаки договоров аренды / С.Н. Мызров //Я-Юрист. – 1999. – №11. – С.53–56.

31. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – [3-є вид., перероб. і доп.] ; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2008. — Т. ІІ. – 1088 с.

32. Паліюк В.П. Розгляд судами справ про розкриття банківської таємниці: Практичний посібник. – Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2008.

33. Харитонов Є.О. Цивільне право України : підруч. / Є.О. Харитонов, О.В. Старцев. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Істина, 2007. – 816 с.

34. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : моногр. / авт. кол. ; за заг.ред. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 344 с.

35. Цивільне право : підручн. : у 2 т., т. 2. / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бєгова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2011. – 816 с.

36. Цивільне право України (традиції та новації) : моногр. / авт. кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонова, Т.С. Ківалової, О.І. Харитонової ; наук. ред. Н.Ю. Голубєва. – Одеса : Фенікс, 2010. – 700 с.

37. Цивільне та сімейне право України : підруч. / ред. Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.

38. Цивільний кодекс України : науково-практ. коментар / Є.О. Харитонова, Ю.Л. Бошицький, Р.О. Стефанчук та ін. ; за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубєвої. – К. : Правова єдність, 2008. – 740 с.

Тема 4. Проблеми правового регулюваннянедоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій.

Питання заняття:

1. Система недоговірних зобов'язань за законодавством України.
2. Співвідношення понять «деліктне зобов'язання» та «зобов'язання відшкодування шкоди»
3. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу. Особливості проведення, оцінки результатів та визначення переможців
4. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.
5. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.
6. Створення загрози життю, здоров'ю і майну фізичної особи або майну юридичної особи.
7. Поняття зобов'язання, що виникає внаслідок набуття, збереження майна без достатньої правової підстави, його співвідношення з іншими засобами захисту цивільних прав.
8. Відшкодування вартості безпідставно набутого майна та доходів, отриманих від його використання. Майно, що не підлягає поверненню.

Рекомендовані ресурси:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356. – Електронний ресурс: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144. – Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15

3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492. – Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

2. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

3. Про державну службу:Закон України від16.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993 р. – № 52. – Ст. 490.

4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду: Закон України від 1.12.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1.

5. Бурзель Ю. Щодо встановлення верхньої межі відшкодування моральної шкоди (немайнової) шкоди // Право України. – 2003.– № 3.

6. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди : навч. посіб. / М.К. Галянтич, А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк, Т.С. Ківалова [та ін.]; за ред. М.К. Галянтича. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 624 с.

7. Гареєв Є.Ш. Проблемні питання страхового відшкодування при страхуванні цивільно-правової відповідальності автомобілістів/ Є.Ш. Гареєв// Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.78-86

8. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців): Монографія. – К. : Юмана, 1998. – С. 224.

9. Іваненко Л.М., Дзера О.В. Особливості відшкодування моральних збитків, завданих покупцеві внаслідок придбання товару низької якості // Академія правових наук України. Інститут приватного права і підприємництва. Мале підприємництво і менеджмент в Україні: Збірник наукових праць. – К., 1997. – С. 195 – 202.

10. Ківалова Т.С. Співвідношення зобов'язань відшкодування шкоди із зобов'язаннями зі створення загрози завдання шкоди та з безпідставного збагачення // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Серія Право. Випуск 14. – 2011. .

11. Ківалова Т.С. Стан та перспективи розвитку досліджень зобов'язань відшкодування шкоди у вітчизняному цивільному праві // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових працьВип. 59.– 2011. – С. 445-454

12. Ківалова Т.С. Стан та перспективи розвитку досліджень зобовязаньз відшкодування шкоди у цивільному праві //Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 10. – Одеса:2011. –С.87-93.

13. Ківалова Т.С. Субсидіарне застосування зобов'язань відшкодування шкоди // Юридичний вісник. – Одеса: Юридична література, 2010. – No4. – С. 58-65.

14. Ківалова Т.С. Стан та перспективи розвитку досліджень інституту зобов'язань відшкодування шкоди у вітчизнянуму цивільному праві //Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 59 – 2011.

15. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди , за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2008.

Тема 5. Проблеми спадкового права

Питання заняття:

1. Загальні положення про спадкування. Поняття спадкування. Підстави спадкування
2. Спадщина, її склад. Права та обов'язки, що не входять до складу спадщини
3. Час і місце відкриття спадщини
4. Спадкоємці. Усунення від права на спадкування
5. Спадкування за заповітом. Види заповітів
6. Право на обов'язкову частку в спадщині
7. Зміст заповіту. Заповідальний відказ. Покладення на спадкоємця інших обов'язків
8. Форма заповіту. Посвідчення заповіту
9. Право заповідача на скасування та зміну заповіту. Недійсність заповіту
10. Спадкування за законом. Черговість спадкування за законом
11. Спадкування за правом представлення
12. Загальний порядок прийняття спадщини. Особливості прийняття спадщини окремими категоріями спадкоємців
13. Строки для прийняття спадщини. Юридичні наслідки пропущення строку для прийняття спадщини
14. Право на відмову від прийняття спадщини, порядок його реалізації, юридичні наслідки
15. Перехід права на прийняття спадщини (спадкова трансмісія).
16. Відумерлість спадщини
17. Поділ та перерозподіл спадщини між спадкоємцями
18. Виконання заповіту. Повноваження виконавця заповіту
19. Оформлення права на спадщину. Свідоцтво про право на спадщину та порядок його одержання
20. Поняття спадкового договору. Сторони в спадковому договорі
21. Особливості спадкового договору з участю подружжя
22. Забезпечення виконання спадкового договору

Рекомендовані ресурси:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-42. – Ст. 492.
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.

6. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 46. – Ст. 2038.
7. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 року № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України – 2005. – № 32. – Ст. 422.
8. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 року // Відомості Верховної Ради України – 1993 – № 39 – Ст.383.
9. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 49, ст.668.
10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 року // Відомості Верховної Ради України – 2004 – № 51 – Ст.553.
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7.
12. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року.
13. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування: Наказ Міністерства юстиції України № 3306/5 від 11.11.2011 року.
14. Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених: Постанова Кабінету Міністрів України № 419 від 15.06.1994 року зі змінами та доповненнями від 12.02.2013 року.
15. Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України № 1810/5 від 07.07.2011 року
16. Лист Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування».

Спеціальна література:

17. Буркацький Л. К. Спадкове право України: теорія, коментарі, практика, зразки заяв : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. – К. : Ін Юре, 2008. – 384 с.
18. Валах В.В. Порівняльно-правова характеристика спадкових правовідносин в Україні та зарубіжних країнах (Російській Федерації, Франції, Німеччині, США) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – О., 2009. – 218 с.
19. Васильченко В. В. Історичні аспекти реформування спадкового права в Україні // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2003. – № 3. – С. 101–105.
20. Васильченко В. В. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про спадкування. – Х. : Одіссей, 2007. – 480 с.
21. Васильченко В. В. Коментар Книги шостої Цивільного кодексу України «Спадкове право» // Довідник нотаріуса. – 2006. – № – С. 4-96.
22. Васильченко В.В. Рецепція римського спадкового права в сучасному спадковому праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 1997. – 175 с.
23. Гелич А. О. Об'єкти спадкування за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2011. – 215 с.
24. Гражданский кодекс Украины : научно-практический комментарий / [Е. О. Харитонов, И. И. Кучеренко, Е.И. Харитонова и др.] ; под ред. Е. О. Харитонова; Н. Ю. Голубевой. – [6-е изд., с измен. и доп.]. – Х. : Одиссей, 2008. – 1280 с.
25. Достдар Р. М. Рецепція принципів візантійської Еклоги сучасним сімейним та спадковим законодавством України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – О., 2005. – 179 с.
26. Достдар Р. Принципи спадкового права України // Підприємництво, господарство і право : Щомісячний науково-практичний господарсько-правовой журнал. – 2008. – № 12. – С. 6-8.
27. Жилінкова І.В. Науково-правовий висновок щодо місця відкриття спадщини при спадкуванні з іноземними елементами // Мала енциклопедія нотаріуса (комплект) : Науково-практичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 110-111.

28. Заіка Ю. О. Проблеми, що виникають при застосуванні спадкового законодавства // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 3 (67). – С. 30–35.

29. Заіка Ю. О., Рябоконь Є. О. Спадкове право : навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 352 с.

30. Заіка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток : моногр. – К. : КНТ, 2007. – 288 с.

31. Заіка Ю. О. Спадкове право України : навч. посіб. – К. : Істина, 2006. – 216 с.

32. Заїка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права в Україні : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 – К., 2007. – 415 с.

33. Кармаза О. О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2006. – 197 с.

34. Клімова В.Час та місце відкриття спадщини // Развитие государственности и права в Украине: реалии и перспективы : В 2 ч. : Сб. науч. тр. 2009. Материалы 1-ой Международной научно-практической конференции (24 апреля 2009 г.): Ч. 2. – 2009. – С. 126-129.

35. Кухарєв О. Є. Виконання заповіту [Текст] : дис... канд. юрид. наук:
12.00.03.– К., 2008. – 201 с.

36. Кухарєв О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. – К. : Прав. єдність, 2011. – 222 с.

37. Луць В. Окремі питання спадкового договору в цивільному праві України // Юридична Україна. – 2009. – № 9. – С. 31–36.

38. Мазуренко С. В. Спадковий договір у цивільному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – О., 2004. – 194 с.

39. Павлюк Н.М. Принципи спадкового // Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы : Матер. 2-ой Междунар. науч.-практ. конф. : Сб. науч. тр. 2010. – С. 278-279.

40. Печений О. Деякі аспекти усунення від права на спадкування // Нотаріат для вас : Науково-практичний журнал. – 2012. – № 1/2. – С. 55-59.

41. Печений О. Час і місце відкриття спадщини: проблемні питання нотаріальної практики // Нотаріат для вас : Науково-практичний журнал. – 2010. – № 5. – С. 20-23.

42. Піцик Х.З. Принципи спадкового права // Держава і право: Юридичні і політичні науки : Зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 43. – С. 339-344.

43. Піцик Христина Зіновіївна. Права та обов'язки спадкоємця і спадкодавця при спадкуванні за законом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03.– Івано-Франківськ, 2012. – 186 с.

44. Рабовська С.Я. Спадкування прав засновника (учасника) корпоративного підприємства: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2007. – 206 с.

45. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник. – К. : Прав. єдність, 2009. – 264 с.

46. Рудко Б. Б. Процедура нотаріального провадження з вжиття заходів щодо охорони спадкового майна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2011. – 224 с.

47. Рябоконь Є.С. Усунення від права на спадкування // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки. – 2005. – № 67-69. – С. 71-74.

48. Сімейне право України : підруч. / [Харитонов Є. О., Харитонова О. І., Глиняна К. М. та ін.] ; за ред. Є. О, Харитонова, Н. Ю.Голубєвої. – К. :
Істина, 2010. – 320 с.

49. Солтис Н. Б. Житлові права у спадкових правовідносинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2011. – 194 с.

50. Стельмах І.В. Основні засади та проблематика застосування норм спадкового законодавства України // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2007. – № 2. – С. 41-48.

51. Фомічова Н. В. Історичні аспекти становлення спадкового права // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 45. – С. 270-274.

52. Фурса Є. І. Спадкові правовідносини у нотаріальній та судовій практиці: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2004. – 217 с.

53. Фурса Є. Особливості розгляду справ про визнання заповіту недійсним // Юридичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 99–100.

54. Фурса С. Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні // Юриспруденція: теорія і практика. – 2007. – № 11. – С. 28–43.

55. Харитонов Е.О. Гражданское право Украины : учеб. / Е. О. Харитонов, Е. И. Харитонова, А. В. Старцев. – [5-е изд.]. – Х. : Одиссей, 2010. – 920 с.

56. Харитонов Є. О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти) : моногр. – О. : Фенікс, 2008. – 464 с.

57. Харитонов Є. О. Основи римського приватного права : конспект лекц. / Є.О. Харитонов. – [4-те вид., перероб. і доп.]. – Х. : Одіссей, 2008. – 312 с.

58. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підруч. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Істина, 2009. – 816 с.

59. Харитонов Є. О., Дрішлюк А. І. Цивільне право України. Елементарний курс: Навчальний посібник. – Суми : Університетська книга, 2006. – 352 с.

60. Цибульська О. Ю. Правовідносини, що виникають внаслідок заповідальних розпоряджень за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – О., 2011. – 184 с.

61. Цибульська О.Ю. «Habitatio» за заповітом: проблеми теорії та практики // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – 2014. – № 16. – С. 159-163.

62. Цибульська О.Ю. Встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем при здійсненні права на спадкування // Часопис цивілістики. – 2015. – № 19.

63. Цибульська О.Ю. Заповідальне покладення або право заповідача покласти на спадкоємців інші обов'язки // Часопис цивілістики. – 2015. – № 20.

64. Цибульська О.Ю. Особливості правового регулювання прийняття спадщини та заповідального відказу за цивільним законодавством України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013.

– Вип. 21. – Т. 1. – Ч. 1. – С. 284 – 287.

65. Цибульська О.Ю. Право користування рухомим майном як предмет заповідального відказу : проблемні питання // Молодий вчений. – 2016. – № 6.

66. Цибульська О.Ю. Щодо питання вдосконалення окремих норм спадкового права України на основі базових принципів DCFR // Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського : «Принципи DCFR як методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства» : матер. інтернет-конференції (м. Одеса, 5 грудня 2014 р.). – Одеса : Фенікс, 2014.

67. Цибульська О.Ю. Щодо розмежування понять «виникнення права на спадщину» та «виникнення права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини» // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 29 травня 2015 р.). – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 53 – 55.

68. Цивільне законодавство України: концепція, категорії, визначення : навч. посіб / авт. кол; за ред. д-ра юрид. наук. проф. Є.О. Харитонова, канд. юрид. наук К.Г. Некіт. Одеса : Юридична література, 2014. – 324 с.

69. Цивільне право України : посібник для аудиторного і самостійного вивчення курсу / кол. авт.; за ред. проф. Є.О. Харитонова, доц.. І.В. Давидової, доц. К.Г. Некіт. Одеса : Фенікс, 2016. – 570 с.

70. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Ю. В. Бошицкий та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубєвої. – К. : Прав. єдність, 2008. – 740 с.

71. Черногор Н.В. Строки та терміни у спадковому праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – О., 2011. – 212 с.

72. Шама Н.П. Спадковий договір в цивільному праві України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Л., 2008. – 199 с.

73. Шевчук Л.В. Заповіт як підстава виникнення правонаступництва в цивільному праві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2001. – 223 с.

74. Яровий Я. Відкриття і прийняття спадщини та здійснення спадкових прав // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 88-93.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав

Завдання 1.

Визначити нормативно-правові акти, якими регламентується порядок вилучення земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Завдання 2.

Визначити порядок викупу пам'ятки культурної спадщини.

Завдання 3.

Проаналізувати нормативно-правові акти, які регулюють порядок конфіскації майна.

Завдання 4.

Визначити особливості права власності на землю, проаналізувати нормативно-правові акти, якими регулюється порядок здійснення права власності на землю.

Завдання 5.

Проаналізувати підстави встановлення права довірчої власності.

Завдання 6.

Проаналізувати нормативно-правові акти, якими регулюється іпотека як застава нерухомого майна. Аналіз судової практики з цього питання.

Завдання 7.

Визначити порядок відчуження права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

Тестові завдання:

1. В яких відповідях вірно зазначені положення Цивільного кодексу України, які визначають речові права на чуже майно?

1) право володіння;

2) право використання;

3) право користування (сервітут);

4) право власності;

5) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис);

6) право найму;

7) право управління.

2. У яких із запропонованих відповідей правильно вказані правові підстави припинення права власності:

1) набувальна давність

2) погашувальна давність

3) програш майна в карти

4) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати певній особі

5) смерть власника

6) пошкодження майна

7) загублення майна

3. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється:

1) з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову;

2) з моменту заяви власника про відмову;

3) з моменту припинення права власності;

4) з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру;

5) з моменту відмови від майна.

4. У разі знищення майна, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на це майно припиняється:

1) з моменту заяви власником про це;

2) з моменту знищення майна;

3) з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру;

4) з моменту вчинення фактичних дій щодо знищення майна;

5) з моменту фіксації факту знищення компетентними органами за місцем знаходження майна.

5. Плата за земельну ділянку, що викуповується у зв'язку з суспільною необхідністю:

1) визначається за домовленістю сторін;

2) визначається у рішення патентного органу про викуп земельної ділянки;

3) визначається за результатами експертної оцінки землі;

4) визначається власником земельної ділянки;

5) визначається за середньо ринковими цінами.

6. Рішення про викуп пам'ятки історії та культури, власник якої не вживає заходів щодо її збереження, може винести:

1) державний орган з питань охорони пам'яток історії та культури;

2) власник, заявивши про свій папір компетентного органу;

3) суд за позовом державного органу з питань охорони пам'яток історії та культури;

4) орган місцевого самоврядування за місцем знаходження пам’ятки історії та культури;

5) Кабінет Міністрів.

7. Назвіть ознаки права власності:

1) воно існує незалежно від відносин між особами;

2) це право приватне;

3) воно залежно від волі інших осіб;

4) воно абсолютне.

8. Хто є суб’єктами права власності:

1) народ України;

2) громадяни України;

3) громадяни інших країн;

4) територіальні громади.

9. Назвіть способи припинення права власності:

1) реквізиція;

2) знищення майна;

3) спадкування;

4) дарування.

10. Підставами виникнення права власності у громадян є:

1) отримання пенсії;

2) спадкування майна;

3) у разі приватизації;

4) отримання виграшу за лотерейним білетом.

11. Право користування земельною ділянкою для забудови припиняється у разі:

1) відмови землекористувача від права користування;

2) невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років;

3) спливу строку права забудови;

4) спливу 100 років з часу його встановлення;

5) поєднання в одній особі володільця земельної ділянки та землекористувача;

6) викупу земельної ділянки;

7) початку будівництва.

12. У разі продажу права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб переважне перед іншими особами право на його придбання має

1) власник сусідньої земельної ділянки;

2) сервітуарій;

3) суперфіціарій;

4) власник цієї земельної ділянки;
5) землекористувач даної земельної ділянки.

13. Позначте відповідь, у якій не вірно зазначено підставу встановлення сервітуту:
1) договір;
2) закон;
3) заповіт;
4) адміністративний акт;
5) рішення суду.

14.Спільна часткова власність відрізняється від спільної сумісної власності тим, що:
1) право спільної часткової власності може виникати у будь-якихсуб'єктів;
2) право спільної часткової власності може виникати лише у подружжя;
3) право спільної часткової власності може виникати лише уподружжя, членів фермерського господарства та членів сім'ї;
4) у праві спільної часткової власності частки завжди визначені;
5) у праві спільної часткової власності частки визначаються при її припиненні;

15. Спільна сумісна власність виникає у:
1) подружжя на майно, нажите під час шлюбу;
2) фізичних осіб;
3) осіб, які ведуть фермерське господарство;
4) членів сім'ї на майно, набуте в результаті спільного проживання;
5) членів сім'ї на майно, набуте в результаті спільної праці;
6) подружжя на майно, набуте в результаті спільної праці;
7) юридичних осіб
8) засновників господарських товариств.

Задача 1.

Пан Стародубцев продав пану Марченку телевізор. За домовленістю сторінМарченко повинен був забрати телевізор через два дні. Вночі в квартирі Стародубцева трапилась пожежа в результаті якої згорів зазначений телевізор.Стародубцев відмовився повернути Марченку отриману за телевізоргрошову суму посилаючись на те, що Марченкояк власник телевізора несе ризик випадкової загибелі речі.

Марченко звернувсядо суду.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 2.

Під час проходження археологічної практики студенти другого курсу історичного факультету ОДУСіренко та Петровзнайшли на розкопках кургану

декілька старовинних золотих прикрас. Сіренко запропонував Петрову розділити знахідки між собою і нікому не говорити проце .

Чи законнапропозиція Сіренка? Які дії повинні вчинити Петров та Сіренко згідно чинного законодавства?

Задача 3.

До фермерського господарства пана Онопрієнко пристала корова. Оскільки корову нічим було годувати, фермер забив її, м'ясо продав на базарі, а шкуру передав на шкіряний завод в обмін на шкіряні вироби.

Через два місяці з'явився власник корови.

До кого і які вимоги він може пред'явити згідно чинного законодавства?

Задача 4.

Христинівська сільрада, провівши перевірку використання земельних ділянок, наданих для індивідуального будівництва, встановила, щолише на деяких розпочато будівництво, значнакількість ділянок використовується під городи, а деяківзагалі не використовуються і заростають бур'янами.

Обговоривши цю інформацію, депутати сільради прийняли рішення:

1. Встановити термін у 2 рокидля завершення розпочатого будівництва.
2. Заборонити використовувати ділянки під городи, якщо на них не розпочато будівництво.
3. Клопотатися перед районною Радою про вилучення ділянок у громадян, які не будуються і не утримують ділянки у належному стані.

Дайте оцінку рішенню сільради.

Задача 5.

Користувачі земельних ділянок, що розташовані поруч (пан Василь та пан Іван) приватизували їх. Після цього власник однієї земельної ділянки – пан Василь заборонив сусіду – пану Івану використовувати його земельну ділянку з метою проходу або проїзду. В свою чергу пан Іван закрив сусіду підхід до криниці, якою до приватизації вони користувалися сумісно. Свої дії сусіди обґрунтовували тим, що після набуття права власності вони мають право за власним бажанням володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном і можуть не допускати сусідів на свої земельні ділянки.

При розгляді спору у відділі земельних ресурсів та землеустрою було встановлено, що доступ на ділянку пана Івана минувши ділянку пана Василя суттєво ускладнюється. В той же час спроба забезпечити криницями обидві ділянки була безрезультатною, бо не дивлячись на буріння свердловин, вода не пішла.

Як можна вирішити означений спір? Обґрунтуйте свою точку зору посиланням на чинне законодавство.

Тема 2.Право інтелектуальної власності

Тестові завдання:

1. Що належить до об’єктів інтелектуальної власності:
1) промислові зразки;
2) ліцензії;
3) цінні папери;
4) винаходи;
5) ноу-хау.

2. Право власності та право інтелектуальної власності:
1) не залежать та не пов’язані одне з одним;
2) право інтелектуальної власності залежить від права власності на річ;
3) право інтелектуальної власності не залежить від права власності, але перехід прав на річ означає перехід прав на об’єкт інтелектуальної власності.

3. Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:
1) право на визнання людини творцем об’єкта інтелектуальної власності;
2) право на використання об’єкта права інтелектуальної власності;
3) право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі та репутації творця інтелектуальної власності.

4. Автором винаходу визнається:
1) власник патенту;
2) особа, яка подала заявку;
3) юридична особа;
4) особа, яка створила патентоспроможний винахід

5. До майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну, модель, промисловий зразок належить:
1) право на їх використання;
2) право дозволяти їх використовувати;
3) право перешкоджати їх неправомірному використанню;
4) все зазначене.

6. Не визнається порушенням прав, що надаються патентом, використання запатентованого промислового зразка:
1) з комерційною метою;
2) з науковою метою;
3) з благодійною метою;
4) все зазначене.

7. Власник патенту на винахід зобов’язаний:
1) щороку проводити експертизу винаходу;

2) сплачувати відповідні збори;

3) дозволяти безплатно користуватися винаходом благодійниморганізаціям;

4) все зазначене

8. Суд з метою захисту прав інтелектуальної власності може постановити рішення про:

1) вилучення з цивільного обороту контрафактних примірників твору;

2) опублікування у ЗМІ відомостей про порушення прав інтелектуальної власності;

3) стягнення компенсації у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат з правопорушника;

4) вилучення матеріалів та знарядь, які використовувалися для незаконного відтворення об'єктів інтелектуальної власності.

Задача 1.

Винахідник М. склав заповіт, у якому було зазначено, що всі права інтелектуальної власності на створені і запатентовані ним винаходи, в тому числі право авторства, після його смерті переходять до його сина – С. Нотаріус відмовився посвідчувати заповіт, мотивуючи це тим, що право авторства є невідчужуваним. Чи правомірною була відмова?

Задача 2.

Продюсерський центр "Супер-нова" звернувся з позовами про захист авторських прав до ряду студій звукозапису та продавців аудіокасет із записами популярних шлягерів. У них вказувалось, що вказаними суб'єктами без дозволу позивача відтворюються та продаються копії створених у центрі записів. Внаслідок неякісного піратського перезапису порушується ділова репутація центру. В позовах вимагалось відшкодувати заподіяну шкоду в розмірі 300 000 гривнів солідарне, вилучити та знищити всю контрафактну продукцію, компенсувати заподіяну моральну шкоду та припинити діяльність відповідачів.

Яке рішення повинен винести суд ? Чи правомірні вимоги позивача ?

Задача 3.

В територіальне відділення Антимонопольного комітету України надійшла заява від ТзОВ "Айсберг" про неправомірне використання його фірмової назви приватним підприємством "Айсберг" (ПП "Айсберг").Як було встановлено, ТзОВ "Айсберг" отримало свою назву в момент його державної реєстрації як суб'єкта підприємництва 30 грудня 2004 р. і спеціалізується на роздрібній торгівлі продовольчими товарами дитячого асортименту. ПП "Айсберг" зареєстроване як суб'єкт підприємництва 27 січня 2007 р. і спеціалізується на комісійній торгівлі непродовольчими товарами дитячого асортименту. Його власник до реєстрації був працівником ТзОВ "Айсберг" і при реєстрації добре знав про існування однойменного підприємства та його спеціалізацію.

Як слід кваліфікувати дану ситуацію ? Чи є порушення у діях власника ПП “Айсберг ” ? Яке і хто повинен винести рішення по даному випадку ?

Задача 4.

Іванов отримав у Департаменті інтелектуальної власності України патент на винахід “Установка для виготовлення цукерок”. За його замовленням було виготовлено кілька таких установок, які він продав товариству з обмеженою відповідальністю (ТОВ) “Літо”. Довідавшись, що ТОВ “Літо” отримує значний прибуток від використання установок, він заявив позов про стягнення плати за користування винаходом.

Яке рішення повинен винести суд ? Чи правомірні вимоги позивача ?

Задача 5.

Працівник заводу “Зоря” при виконанні службових обов’язків створив винахід. Він звернувся до юриста з проханням дати роз’яснення, які права він має на цей об’єкт і яким чином він може їх реалізувати та захистити?

Дайте аргументовану відповідь.

Теми рефератів:

1. Право інтелектуальної власності на шляху трансформацій: проблеми взаємодії технологій та права.
2. Право інтелектуальної власності та концепція суспільного надбання
3. Проблеми похідних творів авторського права.
4. Територіальний принцип охорони інтелектуальної власності в умовах цифрового простору.
5. Технології Блокчейн та авторське прав.
6. Розвиток та становлення патентного права в Україні.
7. Співвідношення авторського і патентного права.
8. Роль судової практики у розвитку патентного права.
9. Міжнародні угоди у сфері патентного права: їх значення та роль у врегулюванні патентних правовідносин.
10. Природа та необхідність існування службового об’єкту патентного права.

Тема 3. Деякі проблеми договірного права

Тестові завдання:

1. Не можуть бути предметом договору найму (оренди):
1) майнові права;
2) державні підприємства;
3) речі визначені родовими ознаками;
4) складні речі.

2. Не є особливістю договору прокату те, що:
1) наймач не має права на укладення договору піднайму;
2) наймач не має переважного права на купівлю речі у разі її продажу наймодавцем;
3) капітальний і поточний ремонт речі здійснює наймодавець за свій рахунок;
4) наймодавець несе ризик випадкової загибелі або випадкового пошкодження речі, що є предметом договору.

3. За договором найму житла наймач не зобов'язаний:
1) використовувати житло лише для проживання у ньому, забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані;
2) своєчасно вносити плату за житло та за комунальні послуги, якщо інше не встановлено договором найму;
3) здійснювати капітальний ремонт житла;
4) здійснювати поточний ремонт житла.

4. За договором позички позичкодавець не має право вимагати розірвання договору і повернення речі у разі, якщо:
1) користувач не вносить плати на протязі одного року;
2) у зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібною йому самому;
3) користування річчю не відповідає її призначенню та умовам договору;
4) річ самочинно передана у користування іншій особі.

5. До основних транспортних договорів відносяться:
1) договір про перевезення пошти;
2) договір про перевезення багажу;
3) договір про перевезення пасажирів;
4) договір про обслуговування під'їзних шляхів.

6. Допоміжні транспортні договори:
1) договір про експедирування;
2) договір про перевезення пошти;
3) договір про подачу і збирання вагонів;

4) договір про буксирування.

7. Доказом укладення договору про перевезення є:
1) накладна;
2) товарно-транспорна накладна;
3) товарна накладна;
4) коносамент.

8. Позикодавцем за договором позики може бути:
1) банк;
2) кредитна спілка;
3) ломбард;
4) фізична особа.

9. Форма договору позики:
1) усна;
2) проста письмова;
3) письмова нотаріально посвідчена.

10. У разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є:
1) заперечним;
2) нікчемним;
3) недійсним.

Задача 1.

Савченко М. дала у борг Корнієнко С. 3500 грн. У розписці,яку написала Корнієнко, було вказано, що вона зобов'язується повернути борг через 5 місяців. Через три місяці після закінчення строку повернення грошей Савченко звернулася до судуз позовом про стягнення з Корнієнко 3500 грн. До заяви позивач додала розписку Корнієнко. Корнієнко заперечувала проти позову, посилаючись на те, що гроші вона повернула своєчасно і це можуть підтвердити Матюшко та Порошина. Забрати розписку від Савченко вона забула.

Як вирішити дану справу?

Задача 2.

Громадянин Вокалюк взяв у борг 250 грн. у громадянина Карпова строком на 1 рік. Коли рік минув, Вокалюк повернув гроші телеграфним переказом. Отримавши 250 грн. Карпов зателефонував Ваколюк і сказав, що гроші треба було повернути особисто, до того ж вони повернуті без урахування відсотків, що були нараховані при зберіганні грошей у банку чи ощадкасі. Ваколюк відмовився виконати цю вимогу, вважаючи її незаконною.

Хто з них правий?

Задача 3.

Вакуленко М. звернувся до банку для отримання кредиту для купівлі автомашини. Кредит був йому наданий на 3 роки під заставу квартири. Між сторонами був укладений договір кредиту та застави. До закінчення строку повернення кредиту Вакуленко не сплатив ще 3500 грн. Банк звернувся з вимогою до Вакуленка про повернення залишку суми кредиту, Вакуленко відповів, що на даний час у нього немає коштів для повернення кредиту, але через півроку він зможе повернути залишок кредиту, на що представник банку заявив, що в такому разі його квартира буде продана, і банк поверне йому залишок від суми продажу. Вакуленко стверджував, що банк не має права продавати квартиру, тому що цим порушується його право на житло, у нього немає іншої квартири і він не може залишитися без житла.

Як вирішити дану ситуацію?

Задача 4.

Між приватним підприємством «Надія» та АБ «Довіра» було укладено договір на розрахунково-касове обслуговування. Підприємство передавало банку платіжні доручення на перерахування грошових сум, але списання з поточного рахунка проводилося із затримкою, на адресу одержувачів платежів списані суми вчасно не перераховувалися. На претензії підприємства банк відповіді не надав. Підприємство звернулося до господарського суду з вимогою про стягнення пені, передбаченої договором між ними. Банк не погоджувався із стягненням пені.

Яке рішення має прийняти суд?

Задача 5.

Скачко Н., Мохов Т. та Юрченко В. створили 02.03.03 р. товариство з обмеженою відповідальністю «КрокДо статутного капіталу товариства Скачко повинен був внести 2000 грн. та 2 верстати, Юрченко – вантажний автомобіль, Мохов – гроші. Скачко передав верстати та гроші, Мохов – гроші, а Юрченко вантажний автомобіль так і не передав. На загальних зборах товариства, які відбулися 15.09.03 р., його попередили, що у разі

відмови передачі автомобіля до статутного капіталу товариства на протязі року він буде виключений із складу засновників. Після цього Юрченко вніс до статутного капіталу 2000 грн., але на загальних зборах товариства 16.04.12 р. його було виключено із складу товариства як такого, що не виконав своїх зобов'язань перед товариством відповідно до укладеного між ними установчого договору.

Юрченко не погодився з рішенням з рішенням загальних зборів і оскаржив їх рішення до суду.

Яке рішення має прийняти суд?

Задача 6.

Борисенко та його сусід Янчук уклали договір, за яким Янчук передав Борисенку строком на 4 роки в найм стару швацьку машинку німецького виробництва в робочому стані за умови сплати 13 грн. щомісячно. Зазначену маши-

нку Борисенко поновив, встановивши декілька додаткових приладів, і згодом почав використовувати для надання послуг населенню. Через деякий час Янчук безслідно зник, а через чотири роки його було оголошено померлим. Шевчук як єдиний спадкоємець Янчука продав швацьку машинку Таренку. Останній звернувся до Борисенка з вимогою передання йому швацької машинки та виплати всіх доходів, які той отримав від користування машинкою з дня її придбання Таренком. Борисенко задовольнити вимогу відмовився. Згодом до Борисенка звернувся ще й Тіньків з вимогою передання йому швацької машинки, надавши письмовий договір позики, за яким Янчук мав сплатити йому 97 грн., та договір застави швацької машинки, яким було забезпечено виконання грошового зобов'язання за договором позики. Справи були передані на розгляд до суду. Борисенко у свою чергу подав позов до Шевчука як правонаступника наймодавця Янчука про визнання його (Борисенка) співвласником машинки, оскільки поновлення останньої зробило її фактично новою.

Вирішіть справу.

Задача 7.

Потапенко взяв на прокат піаніно строком на один рік, уклавши відповідний договір з пунктом прокату. У зв'язку з від'їздом у тримісячне відрядження Потапенко передав піаніно в тимчасове користування своєму сусідові Шведу з умовою, що той буде користуватися піаніно протягом перебування Потапенка у відрядженні та сплатить останньому за користування суму, що дорівнює сумі плати за прокат, яку має сплатити Потапенко за той же строк. Швед поставив піаніно біля батареї центрального опалення, і незабаром в інструменті виникли дві тріщини. Після закінчення строку договору Потапенко повернув піаніно прокатному пункту, але інструмент не прийняли і запропонували Потапенку відремонтувати його. Потапенко відмовився виконати цю вимогу, оскільки у псуванні піаніно винен Швед, а не він.

Вирішіть справу.

Задача 8.

Державне підприємство "Хлібкомбінат № 8" (далі – державне підприємство) уклало з ТОВ "Будмонтаж" (далі – ТОВ) договір оренди окремо розташованої споруди загальною площею 100 м2 на 10 років. У договорі сторони передбачили такі умови: 1) строк оренди; 2) розмір орендної плати; 3) цільове призначення споруди; 4) пеню за прострочення оплати орендних платежів; 5) обов'язок орендаря провести капітальний ремонт споруди не пізніше одного року після укладення договору; 6) набуття права власності ТОВ на споруду після закінчення строку договору за умови належної сплати орендних платежів.

Оскільки орендар вчасно не розпочав капітальний ремонт і мав заборгованість по орендній платі за 2 місяці, державне підприємство звернулося до суду з позовом про розірвання договору. ТОВ позов не визнало.

Яке рішення має винести суд?

Задача 9.

Бондар і Федоров 01.01.2006 уклали договір найму житла строком на один рік. Свого часу Бондар не попередив наймача про відмову від укладання договору на новий строк, а Федоров 01.01.2007не звільнив помешкання. Бондар 01.03.2007 продав це житло своєму приятелю Нестерову, який з 03.05.2007 подав позов до суду про розірвання договору найму і виселення Федоров на підставі невнесення наймачем плати за житло з 01.01.2007. Федоров пред'явив зустрічні вимоги про переведення на нього прав та обов'язків покупця згідно зі ст. 822 ЦК України.

Яке рішення повинен винести суд?

Тема 4. Проблеми правового регулюваннянедоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій.

Завдання 1.Складіть юридично грамотно оголошення про проведення конкурсу з урахуванням всіх вимог чинного законодавства.

Завдання 2.Пан Петренко розвішав на дошках оголошень повідомлення «Загубився пес. Такса. 7 років. Призвісько Брюс. Прохання до того, хто знайшов, повернути за винагороду». Проаналізуйте ситуацію і правовідносини, що виникли.

Завдання 3.В неділю, під час прямого ефіру «Лото-забава» було проголошено, що пані Шемшученко І.В.виграла 50 000 гривень. Однак, коли ця пані зателефонувала в студію,їй пояснили, що сталася помилка і грошей вона не отримає.

Пані Шемшученко І.В. звернулася до суду. Чи є в неї шанс виграти справу?

Тестові завдання:

1. Обіцянка винагороди є публічною, якщо вона сповіщена:
1) двом чи більше особам;
2) конкретній особі;
3) у засобах масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб;
4) у засобах масової інформації або іншим чином конкретній особі.

2. Публічна обіцянка винагороди без оголошенняконкурсу є:
1) двостороннім правочином;
2) одностороннім договором;
3) одностороннім правочином;
4) багатостороннім договором.

3. Засновник конкурсу має право змінити його умови:
1) під час дії конкурсу;
2) по закінченню конкурсу;
3) до початку конкурсу;
4) у будь-який момент.

4. Якщо завдання у разі публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу було виконано декількома особами одночасно, то:
1) винагорода виплачується кожній особі в повному обсязі;
2) винагорода не виплачується;
3) розмір винагороди для кожної з осіб встановлюється за рішенням суду;

4)винагорода розподіляється між ними порівну.

5. За наслідками оцінювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які подані на конкурс, засновникконкурсу (конкурсна комісія, журі) не може прийняти рішення про:

1) відмову у присудженні призових місць, якщо жодна із
робіт, поданих на конкурс, не відповідає його вимогам;
2) зменшення розміру обіцяної нагороди (премії);
3) присудження окремих призових місць, якщо їх було
встановлено декілька, нагород (премій);
4) присудження заохочувального призу та (або) нагороди (премії).

6. У разі відмови засновника від проведення конкурсу не за обставин, які не залежать від нього, учасник конкурсу має право на відшкодування:

1) витрат, які були ним понесені для підготовки до участі у конкурсі;
2) упущеної вигоди;
3) моральної шкоди;
4) витрат, які були ним понесені для підготовки до участі у конкурсі та виплатити неустойку.

7. Якщо у разі публічної обіцянки винагороди не визначено строк (термін) виконання завдання, то:

1) воно вважається чинним протягом розумного часу відповідно до змісту завдання;
2) воно вважається чинним протягом трьох місяців;
3) воно вважається чинним протягом шести місяців;
4) така обіцянка не має юридичної сили.

8. У сповіщенні публічної обіцянки винагородиможуть не бути визначені:

1) завдання;
2) строк виконання;
3) суб’єкти, до яких адресується обіцянка;
4) розмір винагороди.

9. Зобов’язання у зв’язку з публічною обіцянкоювинагороди припиняється у разі:

1) передання результату особою, яка першою виконала
завдання;
2) публічним оголошенням про припинення завдання;
3) зміною умов публічної обіцянки;
4) немає правильної відповіді.

10. Якщо дії особи, які вчинені в майнових інтересахіншої особи без її доручення, будуть схвалені такою особою,надалі до відносин сторін застосовуються положення про:

2) договір комісії;
3) договір доручення;
4) відповідний договір;
5) договір управління майном.

11. Шкода, завдана особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодовується:
1) особою, здоров'я та життя якої рятувались;
2) державою у повному обсязі;
3) близькими родичами та свояками особи, здоров'я та
життя якої рятувались;
4) державою у двократному розмірі від вартості спричиненої шкоди.

12. Якщо особа, яка вчинила дії в майновихінтересах іншої особи без її доручення, при першій нагоді неповідомила цю особу про свої дії, така особа:
1) повинна повідомити цю особу при першій нагоді;
2) не має права вимагати відшкодування зробленихвитрат;
3) має право вимагати відшкодування зроблених витратз урахуванням відповідальності за прострочення виконаннязобов'язання;
4) може притримати в себе майно особи, в інтересахякої вона діяла.

13. Дайте відповідь, чи має особа право на відшкодування фактично зроблених витрат за вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення:
1) ні;
2) так;
3) так, якщо вони були виправдані обставинами, за якихбули вчинені дії;
4) ні, крім випадків, коли така особа понесла певні витрати.

14. У разі неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи заінтересованаособа має право вимагати:
1) вжиття невідкладних заходів щодо усунення загрози;
2) відшкодування завданої шкоди;
3) заборони діяльності, яка створює загрозу;
4) всі відповіді правильні.

15. Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, яка без відповіднихповноважень рятувала від реальної загрози майно іншоїособи, яке має істотну цінність, відшкодовується:
1) територіальною громадою;
2) державою;
3) власником цього майна;
4) володільцем цього майна.

Задача 1.

Пан Петренко – кардіолог за фахом повертався ввечері додому після чергування в лікарні. На зупинці громадського транспорту він побачив жінку (пані Соколову) із зовнішніми ознаками інфаркту. Він почав надавати першу допомогу і саме завдяки його діям вдалося врятувати життя про що пізніше зробили висновок інші лікарі. Однак сталося так, що поки він надавав допомогу хтось викрав його особисті речі – сумку з грошима, телефоном та ноутбуком.

Проаналізуйте ситуацію з правової точки зору. Чи виникли зобов'язання між паном Петренко та пані Соколовою? Чи є законні підстави у пана Петренка вимагати від пані Соколової відшкодування завданої йому шкоди.

Задача 2.

Валіхов виконав завдання, яке вимагалось умовами публічної обіцянки винагороди та передав його особі, яка оголосила винагороду. На вимогу Байхова відшкодувати витрати, які він поніс у зв'язку із виконанням завдання, до були необхідні для його виконання, особа, яка оголосила винагороду, відповіла відмовою.

Чи поглинаються витрати, які були зроблені особою для виконання завдання обіцяною винагородою, чи вони повинні бути відшкодовані особою, яка обіцяє винагороду?

Задача 3.

Ломов прочитав оголошення, в якому особа благала знайти загублені документи, без яких вона не може виїхати за кордон за нагальною справою, ввечері того ж дня Ломов випадково знайшов документи та звернувся до особи, що обіцяла винагороду з вимогою виплати винагороди, яка була обіжна у оголошенні. Але ця особа відмовилася на підставі того, що вона вже отримала нові документи. Ломов заперечив, що строк дії оголошення не вказаний в оголошенні і тому винагорода повинна бути виплачена тоді, коли завдання виконане.

Як повинен вирішити справу суд?

Задача 4.

Єлизаров знайшов під столом кафе гаманець з грішми, платіжними картками та маленьку сумку з посвідченням водія та паспортом на ім'я Резнікова В.Р. У паспорті Єлизаров знайшов відмітку про реєстрацію та звернувся за адресою, яка була зазначена у ній. Дійсно, за адресою мешкав Резніков, який був дуже радий, що його гаманець та документи знайшлись. Але по дорозі додому Єлізаров прочитав оголошення біля будинку Резнікова, про те, що він обіцяє винагороду тому, хто знайде його речі. Єлізаров повернувся до Резнікова та вимагав видати йому винагороду. Резніков відмовився на підставі того, що Єлізаров просто випадково знайшов його речі і він був зобов'язаний їх віддати. Крім того, Єлізаров не знав про оголошення винагороди та не зробив ніяких зусиль щоб знайти речі, тому він не може претендувати на винагороду.

Як повинен вирішити справу суд?

Задача 5.

Куликов В. знайшов у трамваї сумку, в якій були паспорт на ім’я Федорук В. та мобільний телефон. Куликов В. зателефонував Федорук В. і запропонував йому повернути паспорт, якщо останній дозволить залишити йому мобільний телефон.

Чи правомірні умови повернення сумки, запропоновані Куликовим В., якщо Федорук В. не обіцяв публічно винагороди за її повернення?

Тема 5. Проблеми спадкового права

Завдання 1.

Проведіть порівняльний аналіз видів спадкування залежно від підстав, з яких воно здійснюється.

Завдання 2.

Проаналізуйте особливості спадкування земельної ділянки.

Завдання 3.

З'ясуйте особливості спадкування об'єктів незавершеного будівництва.

Завдання 4.

Проаналізуйте особливості спадкування частки у статутному капіталі господарського товариства.

Завдання 5.

Висловіть Вашу точку зору з приводу можливості неповнолітніх розпорядитися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами на випадок смерті.

Завдання 6.

Складіть проект заповіту на все майно на користь кількох спадкоємців із зазначенням часток у спадщині.

Завдання 7.

Складіть проект заповіту з розподілом майна між спадкоємцями та підпризначенням спадкоємця.

Тестові завдання:

1. З якого часу відкривається спадщина?
1) в день смерті особи.
2) з часу заведення спадкової справи.
3) у день отримання останніх відомостей про особу.
4) в день смерті особи або в день, з якого вона оголошується померлою.

2. Які є види спадкування?
1) за заповітом або за законом.
2) за спадковим договором.
3) за рішенням нотаріуса.
4) за рішенням суду.

3. Які права та обов'язки особи не входять до складу спадщини?
1) права на земельну ділянку.
2) права на вклад у банку (фінансовій установі).
3) особисті немайнові права.

4) право на одержання сум заробітної плати.

4. Визначте, що є місцем відкриття спадщини?
1) місце укладання і посвідчення заповіту.
2) місце смерті спадкодавця.
3) останнє місце проживання спадкодавця.
4) останнє місце перебування спадкодавця.

5. З якого часу виникає право на спадкування?
1) у день відкриття спадщини.
2) у день одержання свідоцтва про право на спадщину.
3) у день заведення спадкової справи.
4) у день оголошення заповіту.

6. Що обов'язково зазначається у заповіті?
1) час його дії.
2) кількість спадкоємців.
3) місце та час укладання.
4) відсутність попереднього заповіту.

7.Які особи належать до першої черги спадкування за законом?
1) батьки померлого.
2) брати і сестри померлого.
3) дід і баба померлого.
4) рідні дядько і тітка померлого.

8. В яку чергу спадкування за законом спадкують рідні дядько та тітка спадкодавця?
1) в другу.
2) в третю.
3) в четверту.
4) в п'яту.

9. Хто має право на спадкування в другу чергу спадкування за законом?
1) онуки померлого.
2) усиновлені таусиновлювачи.
3) рідні дядько та тітка померлого.
4) брати і сестри померлого.

10. Який строк встановлюється для прийняття спадщини?
1) 1 рік.
2) 6 місяців.
3) 4 місяці.
4) 1 місяць.

11. Які дій спадкоємців свідчать про прийняття спадщини?

1) володіння правовстановлюючими документами.

2) фактичний вступ в управління або володіння спадковим майном.

3) загальне рішення спадкоємців про прийняття спадщини.

4) повідомлення про це інших спадкоємців.

12. Які із зазначених осіб мають право на спадкування за правом представлення?

1) онуки та правнуки.

2) утриманці.

3) непрацездатні батьки.

4) троюрідні брати і сестри.

13. У якої особи існує право на складання заповіту?

1) частково дієздатної.

2) недієздатної.

3) повністю дієздатної.

4) обмежено дієздатної.

14. Між якими спадкоємцями розподіляється частина спадщини, що не охоплена заповітом?

1) які мають право на обов'язкову частку.

2) за законом.

3) за правом представлення.

4) підпризначеними.

15. Хто із зазначених осіб відноситься до третьої черги спадкоємців за законом?

1) вітчим/мачуха та пасинок/падчерка.

2) двоюрідні брати і сестри.

3) прадід і прабаба.

4) тітка та дядько.

16. За яких обставин неповнолітня особа може відмовитися від прийняття спадщини?

1) за згодою батьків.

2) за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування.

3) самостійно.

4) за згодою батьків та органів опіки та піклування.

17. Після смерті одинокої жінки пенсіонерки не було виявлено заповіту. Родичів померла не мала. У чию власність перейде майно жінки?

1) у власність місцевої державної адміністрації.

2) у власність держави.

3) у власність Пенсійного фонду України.

4)у власність територіальної громади.

Задача 1.

У автокатастрофі загинуло подружжя Опанасенко, яке мешкало в м. Одесі. Чоловік пережив дружину на дві доби. Згідно з нотаріальним описом їх майна спадщина складалася з нерухомості у м. Чернівцях, де мешкала тітка Опанасенко – пенсіонерка; автомобіля, який подружжя придбало за кілька місяців до загибелі і зареєструвало його на ім'я дружини (дружина заповіла його чоловікові – Опанасенко); речей звичайної домашньої обстановки та вжитку у квартирі в м. Одесі; меблів, телевізору, килиму в домі в м. Чернівцях.

Батьки подружжя, син дружини та тітка чоловіка звернулися до нотаріуса з проханням пояснити, на яке майно у спадщині вони мають право як спадкоємці?

Вирішить справу. Визначить коло спадкоємців у випадку, якщо чоловік-по-мер би пізніше дружини на дві години в одну добу?

Задача 2.

Після смерті Вороненко відкрилася спадщина на суму 17 000 грн., враховуючи вклад у банку в розмірі 1 500 грн., який був внесений нею під час перебування у першому шлюбі, предмети звичайної домашньої обстановки та вжитку на суму 1 000 грн. На день відкриття спадщини з'ясувалося, що на спадщину претендують: чоловік Вороненко, неповнолітня дочка, син померлої від першого шлюбу, який жив окремо від матері, дочка сина (онука спадкодавиці), племінник 20 років – інвалід II групи, який знаходився 5 останніх роки на повному утриманні померлої, але проживав окремо від неї, повнолітня дочка. Син помер, не встигнувши прийняти спадщину. Повнолітня дочка спадкодавиці відмовилася від своєї частки спадщини на користь свого чоловіка.

Хто із перелічених осіб має право на спадкування за законом?

Задача 3.

Захарченко пред'явив позов про визнання недійсним заповіту, який за-лишив його батько на користь своєї двоюрідної сестри. Заповіт був посвідчений за кілька днів до смерті лікарем, що лікував спадкодавця під час перебування його у лікарні. Позивач посилався на те, що стосунки між ним та батьком були норма-льними, і батько не збирався позбавляти його спадщини. Крім того, позивач вва-жає, що текст заповіту був написаний Романовою, яка доглядала за батьком у лі-карні, а це суперечить закону. Позивач також піддає сумніву підпис батька на за-повіті. Лікар у суді показав, що в день посвідчення ним заповіту у лікарні було багато роботи, і він не пам'ятає обставин посвідчення заповіту, але свій підпис на заповіті підтверджує.

Чи підлягає позов Захарченка задоволенню? Які підстави визнання заповіту недійсним?

Задача 4.

Артеменко, яка знаходилася у будинку-інтернаті для людей похилого віку, у січні 2016 р. склала заповіт, який був посвідчений нотаріусом, на користь своєї сусідки по кімнаті Потапової. Через декілька місяців вона померла. Після її смерті з'ясувалося, що існує також її заповіт на користь будинку-інтернату, посвідчений у березні 2016 р. директором цієї установи. Потапова звернулася до суду з позовом про визнання останнього заповіту недійсним, вважаючи, що директор будинку-інтернату не має права посвідчувати заповіти на користь установи, керівником якої він виступає.

Як повинен вирішити справу суд?

Задача 5.

Після смерті Літвіна його спадщину, що складалася з предметів звичайного домашнього вжитку та вкладу у банку (на нього спадкодавець уклав за-повіт на користь брата), прийняв брат, який проживав 8 років разом із померлим. Повнолітній непрацездатний син померлого, який жив окремо від батька в іншому місті, подав позов про визнання заповіту недійсним. Він вважає, що має право на обов'язкову частку у спадщині батька.

Чи підлягає позов задоволенню? Чи змінилося б рішення суду, якбиЛітвін не уклав заповіту на вклад у банку на користь брата?

Задача 6.

Після оголошення Юхименка померлим, спадщину прийняли його дружина та дочка. Нотаріус, до якого звернулися спадкоємці за свідоцтвом про право на спадщину, пояснив, що він повинен накласти заборону на відчуження квартири на 5 років. Спадкоємці вважали дії нотаріусу неправомірними і оскар-жили їх у суд, пояснивши, що мають намір негайно переїхати на постійне місце проживання до Росії і вже домовились з покупцем про продаж квартири.

Як повинен вирішити справу суд?

Задача 7.

Афанасьєв заповів своє майно непрацездатній матері і зобов'язав її протягом 5 років надавати посильну допомогу його дружині, яка страждала на бронхіальну астму. Заповіт також передбачав обов'язок надати дружині право ко-ристуватися частиною будинку, який перейшов у власність матері. Два роки мати допомагала Афанасьєвій, а потім припинила допомогу, посилаючись на те, що дружина померлого вдруге вийшла заміж і матеріальної підтримки більше не по-требує. Афанасьєва звернулася до суду з позовом до матері спадкодавця про про-довження виконання легату протягом строку, вказаного в заповіті. Крім того, по-зивачка вимагала усунення перешкод, які чинила відповідачка щодо вселення у будинок її нового чоловіка.

Яке рішення має винести суд?

Задача 8.

Комарков помер у січні 2014 року. Через 8 місяців його дружина, яка мешкала в іншому місті, звернулася до суду з позовом про визнання за нею права

власності в порядку спадкування на будинок та автомобіль, які вони придбали під час шлюбу. На підтвердження своїх вимог Комаркова посилалася на фактичний вступ у володіння часткою спадкового майна – після поховання вона взяла обручку чоловіка і декілька його речей.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 9.

Сапенко у серпні 2014 року подала позов до Романова про стягнення витрат на поховання. Позивачка вказала, що з 2010 р. вона перебувала у фактичних шлюбних відносинах з батьком відповідача, який помер у січні 2014 р. У зв'язку з похованням вона понесла витрати в сумі 2 200 грн. Оскільки відповідач прийняв спадщину батька, отримавши все його майно, але відмовив відшкодувати їй витрати, позивачка просила задовольнити її позов. Суд у позові відмовив, посилаючись на ст. 1281 ЦК, згідно з якою кредитори спадкодавця мають право пред'явити свої претензії до спадкоємців, які прийняли спадщину, протягом шести місяців від дня відкриття спадщини. На думку суду, позивачка цей строк пропустила. Сапенко звернулася до прокурора із скаргою, пояснивши, що вона не знала про вимоги ст. 1281 ЦК і до того ж тривалий час була на заробітках в Чехії.

Яку відповідь повинен надати прокурор?

Задача 10.

Подружжя П. склало спільний заповіт щодо майна, яке належало їм на праві спільної сумісної власності, на користь гр. А. В січні 2016 року один з подружжя П. помер. Спадкоємець гр. А за заповітом звернувся до нотаріуса з заявою про прийняття спадщини, та видачу йому свідоцтва про право на спадщину за заповітом. Нотаріусом у видачі свідоцтва було відмовлено.

Чи правомірні дії нотаріуса?

Задача 11.

До нотаріусапісля смерті гр. А звернулись: син гр. Б – з заявою про прийняття спадщини та видачу свідоцтва про право на спадщину; дружина померлого гр. О. – з заявою про відмову від належної їй частки спадкового майна на користь сина спадкодавця. Протягом шестимісячного строку дружина звернулась знову з вимогою скасувати свою заяву, враховуючите, що їй не було відомо про наявність іншого спадкового майна.

Чи скасує відмову нотаріус?

Задача 12.

Подружжя Таніних звернулися до нотаріусу з проханням дати роз'яснення щодо таких питань: Які існуютьвимоги до форми та змісту заповіту?

Які умови посвідченнязаповіту подружжя? Як вирішується доля спільного майна подружжя, нащодо якого вони уклали єдиний заповіт, після смерті одного з по-дружжя? Що таке спадковий договір і чим він відрізняється від запо-

віту по-дружжя? Які передбачені заходи по забезпеченню виконання заповіту подружжя?

Задача 13.

Проаналізуйте ситуацію.

Між С. та Л. було укладено спадковий договір, за яким С. в якості відчужувача передає у власність Л. домоволодіння, а Л. зобов'язується щоденно забезпечувати відчужувача за свій рахунок продуктами харчування згідно норм, встановлених державою для людей похилого віку, та виконувати ремонт житлового будинку і господарських будівель. Внаслідок невиконання набувачем умов договору С. звернулася до суду з позовною заявою, в якій просила розірвати спадковий договір та повернути їй домоволодіння.

При вирішенні даної справи суд, виходячи з того, що обов'язки набувача за спадковим договором здебільшого зводилися до надання утримання відчужувачеві, керувався положеннями про довічне утримання, зокрема ст.ст. 744, 755 ЦК України, однак ухвалив рішення про розірвання спадкового договору, норми про який взагалі не застосовувалися при ухваленні рішення.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття власності та права власності. Зміст права власності
2. Об’єкти та суб’єкти права власності.
3. Здійснення та межі здійснення права власності.
4. Обов’язки власника. Тягар утримання майна. Ризик випадкового знищення та пошкодження майна.
5. Підстави набуття права власності: поняття та види.
6. Набуття права власності на новостворене майно та об’єкти незавершеного будівництва. Перероблення речі. Отримання права власності на плоди та доходи.
7. Привласнення загальнодоступних дарів природи. Набуття права власності на безхазяйну річ. Знахідка. Бездоглядна домашня тварина. Скарб.
8. Набуття права власності за давністю володіння
9. Набуття права власності за договором. Момент виникнення права власності за договором. Інші похідні способи набуття права власності.
10. Загальна характеристика підстав припинення права власності
11. Відчуження речі як підстава припинення права власності
12. Право спільної часткової власності: поняття, суб’єкти, підстави виникнення. Визначення часток у праві спільної часткової власності. Особливості здійснення права спільної часткової власності. Припинення права спільної часткової власності
13. Право спільної сумісної власності: поняття, суб’єкти, підстави виникнення, особливості здійснення, припинення.
14. Поняття захисту права власності. Підстави для захисту права власності. Поняття та види способів захисту права власності.
15. Віндикація як спосіб захисту права власності. Умови віндикації. Розрахунки при віндикації.
16. Негаторний позов.
17. Визнання права власності
18. Інші способи захисту права власності
19. Право володіння чужим майном.
20. Право користування сужим майном (сервітут)
21. Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис).
22. Право забудови земельної ділянки (суперфіцій).
23. Право інтелектуальної власності: поняття, об’єкти і суб’єкти, підстави виникнення та зміст.
24. Захист права інтелектуальної власності
25. Авторське право: поняття, об’єкти та суб’єкти. Співавторство
26. Виникнення суб’єктивних авторських прав. Майнові та особисті немайнові права автора. Випадки вільного використання авторських творів. Строки чинності майнових авторських прав.
27. Суміжні права: поняття, об’єкти та суб’єкти.
28. Виникнення та строки чинності суміжних авторських прав.
29. Захист авторських та суміжних прав.

30. Патентне право: поняття, об’єкти і суб’єкти.
31. Патент як форма охорони прав на винаходи,корисні моделі та промислові зразки
32. Права, що випливають з патенту
33. Припинення дії патенту та визнання його недійсним
34. Загальна характеристика юридичних засобівіндивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг
35. Комерційне (фірмове) найменування
36. Торговельна марка (знак для товарів та послуг)
37. Договір найму (оренди): поняття, ознаки, сторони, предмет. Плата за користування майном. Строк договору найму (оренди)
38. Права та обов’язки сторін за договором найму
39. Припинення договору найму
40. Договір прокату
41. Найм (оренда) земельної ділянки
42. Найм будівлі або іншої капітальної споруди
43. Найм транспортного засобу
44. Договір лізингу
45. Договір найму (оренди) житла: поняття, ознаки
46. Сторони договору найму житла. Особи, які постійно проживають із наймачем, порядок їх вселення та юридичний статус. Тимчасові мешканці
47. Предмет договору найму житла. Плата за користування житлом. Строк договору найму житла
48. Права та обов’язки сторін за договором найму житла
49. Припинення договору найму житла.
50. Договір позички.
51. Договір перевезення вантажу: поняття, ознаки, види, сторони
52. Договір перевезення пасажиру та багажу: поняття, ознаки, сторони
53. Договір чартеру (фрахтування)
54. Договір транспортного експедирування
55. Договір позики: поняття, ознаки, форма
56. Сторони договору позики
57. Зміст договору позики
58. Кредитний договір: поняття, ознаки, форма
59. Сторони кредитного договору та їх обов’язки
60. Порядок укладення кредитного договору
61. Істотні умови, предмет і строк кредитного договору. Розмір і порядок сплати процентів.
62. Відповідальність сторін за кредитним договором.
63. Договір банківського вкладу: поняття, ознаки, форма
64. Сторони та зміст договору банківського вкладу
65. Договір банківського рахунку: поняття, ознаки, форма, сторони.
66. Загальна характеристика договорів у сфері інтелектуальної власності
67. Ліцензія на використання об’єктів права інтелектуальної власності
68. Ліцензійний договір

69. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності
70. Договір про створення за замовленням і використання об’єкта права інтелектуальної власності
71. Договір комерційної концесії
72. Сучасні тенденції трансформації недоговірних зобов’язань.
73. Проблеми відмежування недоговірних зобов’язань від договірних зобов’язань.
74. Особливості сучасної системи недоговірних зобов’язань.
75. Проблеми реалізації зобов’язань, які виникають із односторонніх дій.
76. Особливості здійснення зобов’язань з публічної обіцянки винагороди в сучасних умовах.
77. Сучасні проблеми відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов’язаннях.
78. Поняття спадкування.
79. Підстави спадкування
80. Спадщина, її склад. Права та обов’язки, що не входятьдо складу спадщини
81. Час і місце відкриття спадщини
82. Спадкоємці. Усунення від права на спадкування
83. Спадкування за заповітом. Види заповітів
84. Право на обов’язкову частку в спадщині
85. Зміст заповіту. Заповідальний відказ. Покладенняна спадкоємця інших обов’язків
86. Форма заповіту. Посвідчення заповіту
87. Право заповідача на скасування та зміну заповіту. Недійсність заповіту
88. Спадкування за законом. Черговість спадкування за законом
89. Спадкування за правом представлення
90. Загальний порядок прийняття спадщини. Особливостіприйняття спадщини окремими категоріями спадкоємців
91. Строки для прийняття спадщини. Юридичні наслідкипропущення строку для прийняття спадщини
92. Право на відмову від прийняття спадщини, порядок йогореалізації, юридичні наслідки
93. Перехід права на прийняття спадщини (спадкова трансмісія)
94. Відумерлість спадщини .
95. Поділ та перерозподіл спадщини між спадкоємцями
96. Виконання заповіту. Повноваження виконавця заповіту
97. Оформлення права на спадщину. Свідоцтво про правона спадщину та порядок його одержання .
98. Поняття спадкового договору. Сторони в спадковому договорі
99. Особливості спадкового договору з участю подружжя
100. Забезпечення виконання спадкового договору

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

У відповідності до визначених критеріїв поточний контроль здійснюється за визначеною силабусом (робочою навчальною програмою) системою.

Таблиця 1. Шкала оцінювання навчальної діяльності здобувача вищої освіти

Шкала оцінювання			
Оцінка	Відсотки	Бали	Опис
A	100	90-100	Поставленні завдання виконані повністю, досягнуті результати навчання, виявлений високий рівень самостійності
B	85	82-89	Поставленні завдання виконані, досягнуті результати навчання, виявлений належний рівень самостійності
C	70	75-81	Поставленні завдання в цілому виконані, досягнута більшість результатів навчання, виявлений певний рівень самостійності
D	55	67-74	Поставленні завдання виконані частково, досягнуті не всі результати навчання, не виявлений належний рівень самостійності
E	40	60-66	Поставленні завдання виконані недостатньо, досягнуті деякі результати навчання, не виявлена самостійності
F	30	35-59	Виконані окремі поставленні завдання, не досягнуті результати навчання, відсутня самостійність
Fx	20	1-34	Поставленні завдання не виконані, не досягнуті результати навчання, відсутня самостійність

ЗМІСТ

ВСТУП **3**

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ **6**

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ **9**

Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав 9

Тема 2. Право інтелектуальної власності 30

Тема 3. Деякі проблеми договірного права 39

Тема 4. Проблеми правового регулювання недоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій 59

Тема 5. Проблеми спадкового права 67

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ **83**

Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав 83

Тема 2. Право інтелектуальної власності 87

Тема 3. Деякі проблеми договірного права 89

Тема 4. Проблеми правового регулювання недоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій. 92

Тема 5. Проблеми спадкового права 94

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ **99**

Тема 1. Актуальні проблеми права власності та інших речових прав 99

Тема 2. Право інтелектуальної власності 104

Тема 3. Деякі проблеми договірного права 107

Тема 4. Проблеми правового регулювання недоговірних зобов'язань. Зобов'язання, які виникають із односторонніх дій. 112

Тема 5. Проблеми спадкового права 117

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ **124**

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ **127**

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Серія: Навчально-методичні посібники

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

Навчально-методичний посібник

Освітня програма підготовки здобувачів вищої освіти
ступеня бакалавр права в Національному університеті
«Одеська юридична академія»,
галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право»

За редакцією завідуючого кафедри цивільного права, доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова, кандидата юридичних наук, доцента Некіт К.Г.

Підписано до друку 18.05.2020.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 24,36.
Наклад 100 прим. Зам. № 2005-07.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901+38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com